

1954 - Les cases barates de Vila-roja

Memòria d'una desaparició anunciada i les claus del seu valor històric

“Nunca consideres el estudio como una obligación, sino como una oportunidad para penetrar en el bello y maravilloso mundo del saber”
Albert Einstein

*A la Llúcia, pel seu suport i paciència,
...i a la mare*

1954 - Les cases barates de Vila-roja
Memòria d'una desaparició anunciada i les claus del seu valor històric

Índex

Agraïments.....	4
1 Introducció.....	5
1.1 Preàmbul.....	6
1.2 Objectius del treball.....	11
1.3 Situació geogràfica i característiques de l'entorn.....	13
2 Breu història del conjunt.....	18
2.1 “La Obra Sindical del Hogar y de Arquitectura - OSH”.....	19
2.2 Els inicis del barri.....	25
2.3 La consolidació i evolució.....	35
2.4 Situació actual.....	42
3 Els elements patrimonials a considerar.....	44
3.1 La volta catalana de maó pla.....	46
3.2 La construcció cohesiva d'en Rafael Guastavino.....	51
3.3 Les cases barates de Vila-roja.....	56
4 La desaparició progressiva de la fesomia inicial.....	75
4.1 Les reformes i ampliacions successives.....	76
4.2 La manca d'una normativa de conservació.....	84
5 Proposta de conservació i difusió.....	87
5.1 Exposició temporal i difusió de la història del barri.....	88
6 Bibliografia i webgrafia.....	92
6.1 Bibliografia.....	92
6.2 Webgrafia.....	93
7 Annexos	
7.1 Plànols originals del conjunt	
7.2 Article del diari “Los Sitos de Gerona” referents a la zona	
7.3 “Normas para el proyecto y ejecución de forjados de ladrillo armado” (11 de març de 1941)	

Agraïments

En un món globalitzat i que perd a gran velocitat els valors que els nostres avis, pares i professors ens van lliurar, cal ser educats i mostrar el respecte i agraïment a tothom que ens ha ajudat a aconseguir la fita que ens havíem marcat. Aquests són els agraïments que dedico als qui m'han ofert la seva ajuda i saviesa perquè aquest treball fos possible.

En primer lloc a la meva tutora la Dra. Mª Assumpta Roig, pels seus comentaris d'ànims i per la seva orientació en la planificació del projecte.

En segon lloc, a la resta dels professors del Màster, perquè m'han permès obrir els ulls i la ment a una altra forma de veure i viure el món edificatori: com una part més del patrimoni cultural, que s'ha de conservar, estudiar, investigar i difondre.

No puc deixar tampoc d'agrair el suport que he rebut dels meus companys del Departament d'Arquitectura de la UdG, Elena Vilagran, Emili Sagrera, Jordi Soler i Jesús Rodríguez, amb els quals he tingut la sort de compartir les sessions de classe, treballs i intercanvi d'opinions sobre els continguts del Màster.

Al personal dels diferents arxius històrics de Girona pel seu suport incondicional i sobretot la seva paciència en uns mesos, juliol i agost, en els quals el treball es fa molt farragós. En especial a la Vanesa de l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya a la demarcació de Girona, pel seu interès a ajudar-me i per guiar-me en el seu sistema de recerca. Agrair a en David Iglèsias i Franch, tècnic del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CDRI) de l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona la seva infinita paciència, fins i tot els dissabtes, per trobar-me les fotografies que necessitava. A en David de l'Arxiu Històric Provincial de Girona per suportar totes les vegades que li he demanat expedients antics, però sobretot per facilitar-me la digitalització dels documents que m'interessaven.

També cal agrair l'ajuda dels hereus de l'arquitecte que va projectar les cases de Vila-roja, Ignasi Bosch Reitz, que m'han ofert un suport incondicional in extremis, Srs. Ramon Bosch i Albert Bosch.

Per acabar no puc oblidar els meus pares, ni els familiars, ni els amics i coneguts de Vila-roja per recercar als fons dels calaixos fotografies antigues que poguessin il·lustrar millor el treball. En especial a en Paco Bravo de l'Associació de veïns de Vila-roja per la seva aportació quasi al final i a en Dani Sáez per permetre'm «fiscalitzar» durant dos mesos la seva tasca en la reforma de la casa número 64 que m'ha permès comprovar realment com era l'estructura i configuració de les cases.

1 – Introducció

Una interpretació adient del patrimoni representa l'estudi dels recursos que tenim i la demanda a la zona d'influència, així com la tasca de diagnosticar la realitat dels elements a difondre. En base a aquestes premisses es quan es poden fixar i concretar els objectius dintre d'un ventall de possibilitats.

Penso que perquè tothom pugui entendre els motius que m'han portat a fer un estudi dels habitatges inicials de la barriada de Vila-roja a la ciutat de Girona cal fer una introducció molt més extensa del que estem acostumats, amb tres apartats ben definits: Un preàmbul per situar les cases barates, l'explicació dels meus objectius en redactar el treball i una aproximació geogràfica per a aquells que no les coneixen o no saben ubicar-les.

Concretament l'estudi es centra en les primeres 150 "cases barates", o de tipus social, que es van edificar a la zona entre el 1954 i el 1957 que es van anomenar Grup "*San Daniel*" de Vila-roja d'Onyar i de com les podem emplaçar històricament ja que van ser l'inici d'aquest barri de Girona i les va projectar i dissenyar l'arquitecte gironí Ignasi Bosch Reitg (1910-1985), que també fou l'arquitecte del Grup Sant Narcís, de Germans Sàbat i de Sant Cugat a Salt.

1.1 - Preàmbul

Per emplaçar històricament les 150 cases barates és necessari fer una petita descripció inicial del que va significar aquest tipus d'habitatge social, dintre de l'època de la postguerra espanyola, que va ajudar a proporcionar un habitatge, mínimament digne a molts dels immigrants que van arribar a Girona, i a la resta de Catalunya, en el període del 1939 al 1959.

Posteriorment aquesta immigració s'allarga fins a la dècada dels anys 70, tal com ens comenta en Vicente Moreno Cullell a les taules següents (1).

Quadre 6. La immigració, clau de la recuperació demogràfica catalana (1940-1950)

	1940	1950	Increment	Creixement natural	Immigració
Barcelona	1.931.875	2.232.119	15,54%	58.338	241.906
Tarragona	339.299	356.811	5,16%	13.655	3.857
Girona	322.360	327.321	1,53%	1.259	3.702
Lleida	297.440	324.062	8,95%	17.370	9.252
CATALUNYA	2.890.974	3.240.313	12,08%	90.622	258.717

FONT: RIQUER, Borja de i CULLA, Joan B. *El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)*. Edicions 62. Barcelona, 1989.

Quadre 7. El creixement de la població catalana (1941-1975)

	Creixement Catalunya	Creixement natural	Immigració	Increment població
1941-1945	182.280	21.406	160.874	6,31%
1946-1950	167.059	71.215	95.844	5,44%
1951-1955	293.871	93.994	199.877	9,07%
1956-1960	391.595	151.598	239.997	11,08%
1961-1965	567.628	213.466	354.162	14,46%
1966-1970	629.160	262.880	366.280	14,00%
1971-1975	640.224	308.393	231.831	12,50%
TOTAL	2.771.817	1.122.952	1.648.865	72,86%

FONT: Elaboració pròpia, a partir de: CABRÉ, Anna i PUJADAS, Isabel. "La població: immigració i explosió demogràfica". Dins: J. NADAL, J. MALUQUER, C. SUDRIÀ i F. CABANA (Dirs.). *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (vol. 5). Ed. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1989.

(1) MORENO CULLELL, Vicente. (2011). La immigració a Catalunya en el segle XX: la llarga postguerra (1939-1959) – *Ciències Socials en Xarxa*, arxiu de la categoria "13. Franquisme". Recuperat el 16 d'agost de 2011 a <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/categoria/historia/6-historia-contemporania/2-lespanya-del-segle-xix/13-el-franquisme/>

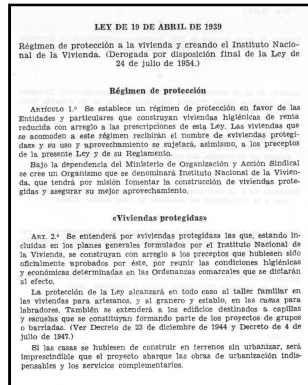

Figura 1

"Ley de 19 de Abril de 1939 de Régimen de protección a la vivienda y creación del Instituto Nacional de la Vivienda". Fons: www.cehpou.cedex.es/bibiblio/tecadigital

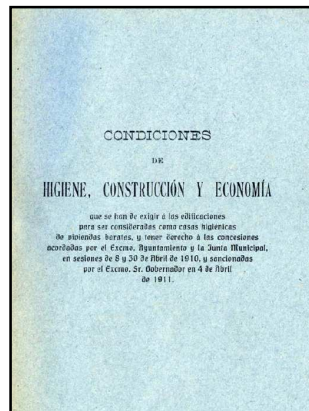

Figura 2

Condicions d'higiene, construcció i economia de cases barates. Ajuntament de Madrid 1911. Fons: www.cehpou.cedex.es/bibiblio/tecadigital

Les anomenades «cases barates», o habitatges de tipus social, van ser una solució molt emprada en els diferents moviments migratoris que van ressorgir a l'Estat espanyol a mitjans del segle xx i que es van reproduir a diferents èpoques per motius diversos (Guerra Civil, abandonament del camp cap a la ciutat, industrialització de zones concretes, etc.). De fet la denominació de «cases barates» es refereix a habitatges que podien ser de propietat, o de lloguer, destinades a les classes obreres o de renda mitja-baixa al darrer tram del segle xix i principis del segle xx que, com hem comentat abans, s'allarga fins mes enllà de mitjans de segle per motius ja coneguts.

Es creà normativa específica per a la seva regulació i es van establir ajuts oficials o préstecs a baix interès, de forma similar als actuals habitatges de protecció oficial i, tot i que els seu caràcter avui dia és diferent, podríem dir que són l'embrió de les actuals VPO (Figura 1).

Normalment eren habitatges de construcció senzilla o econòmica amb materials d'una qualitat baixa d'una o dues plantes com a màxim i que se situaven en polígons o terrenys de les rodalies de les ciutats en espais poc urbanitzats, de vegades sense els serveis bàsics per reduir costos, de tal forma que així es facilitava als usuaris un habitatge mínimament digne en quan a salubritat i confort. En ser cases individuals d'una o dues plantes, la seva densitat era molt baixa, i permetia que fossin gestionats en règim de cooperativa o vinculats a entitats o institucions públiques (sindicats, ajuntaments, etc.)

Podem dir que apareixen a Espanya a partir de la meitat del segle xix amb la *Ley de Arrendamientos*, que s'actualitza regularment, però també sorgeixen a Europa com les *Labouring Houses Act* a Gran Bretanya (1885), els *Siedlungs* alemanys (1851) o l'inici de la *Société française des habitations à bon marché* a França (1889).

Aquests tipus de construccions s'estenen per Espanya a partir de la promulgació de la primera *Ley de Casas Baratas* el 1911 que, a més, alguns ajuntaments complementen amb normativa pròpia com fa Madrid el mateix 1911 (Figura 2).

Posteriorment, el 1921, s'aprova una segona *Ley de Casas Baratas*, i el 1924 una tercera.

Siedlung (arquitectura popular) a Karlsruhe. Alemanya. Fons: LES CAHIERS DE LA RECHERCHE ARCHITECTURALE. Monogràfic: Architecture et politiques sociales, Números 15-16-17, p. 6-185, 1985.

El 1925 aquest tipus d'habitatge social es fa extensiu també a la classe mitjana per *Real Decreto* en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. En canvi, a l'inici del anys 30 se suspèn la tramitació d'ajuts per fer cases barates per causes evidents, però just després de la Guerra Civil i, sobretot, a la postguerra, es tornen a construir grups d'habitatges socials.

Hi ha diferents tipologies d'habitatges socials que moltes vegades s'associen amb les anomenades Ciutats o Comunitats Jardí, però tothom sap que són conceptes similars i complementaris. En Cebrià de Montoliu (2) ens fa una interpretació perfecta de la descripció que Howard fa de les Ciutats Jardí:

Ciudades-Jardines.- Entiéndase por Ciudad-Jardín una colonización interior basada en la descentralización de la industria y su traslación al campo a fin de hacer más sana y más barata la vida urbana, beneficiando a la agricultura con las ventajas sociales de la ciudad y las mayores facilidades para la venta de sus productos.

La Ciudad-Jardín debe ser un centro urbano, establecido según un plan metódico, formando un conjunto orgánico, completo y autónomo, o independiente como tal de otros centros existentes, y distinguiéndose de las ciudades comunes en una mucha menor densidad de población, con el aumento correspondiente de espacios destinados a la vegetación y al cultivo.

Obtenidas las precedentes ventajas por la colonización de nueva planta en tierra agrícola barata, la Ciudad-Jardín debe asegurar su permanencia, sometiendo su desarrollo a un plan económico y administrativo que impida la especulación privada de terrenos y a la larga redundar en beneficio exclusivo de la comunidad, ya sea conservando ésta el dominio general del suelo, ya por cualquier otro medio que le garantice el control indispensable del comercio privado, a los antedichos efectos.

En base a aquesta descripció, moltes vegades s'ha associat la tipologia d'habitatge unifamiliar aïllat com a únic model tipològic bàsic de les ciutats jardí, però no és justificable donat que també s'han reconegut altres tipologies edificatòries com els habitatges bifamiliars, els habitatges en filera o inclús la incorporació de petits blocs plurifamiliars en aquestes ordenacions. Aquests models, amb totes les seves reinterpretacions i modificacions sobre el model bàsic de la ciutat jardí, també es traslladen a les cases barates com les de Vila-roja.

Així, les comunitats jardí tenen diferents graus d'acabats i qualitats, que són els que estableixen les diferents capes socials que gaudiran d'aquests habitatges i que van ser molt ben estudiats per Jordi Franquesa (3) a la seva tesi, en l'apartat de taxonomia dels models que podem observar a la taula de la pàgina següent on, casualment, s'inclouen com a exemple les cases barates de Vila-roja (Sant Daniel), Sant Narcís i Salt dintre de la categoria d'habitatge obrer de la postguerra.

(2) DE MONTOLIU I DE TOGORES, Cebrià. *Las modernas ciudades y sus problemas. A la luz de la Exposición de construcción cívica de Berlín*, Barcelona, Publicacions de la Societat Cívica la Ciutat Jardí., 1913, p. 89-109.

(3) FRANQUESA I SÀNCHEZ, Jordi. *Una experiència urbana retrobada – Les comunitats jardí a Catalunya*. Universitat Politècnica de Catalunya, Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori, 2008. <http://tdx.cat/handle/10803/6969>. (Consulta el 20 d'abril de 2011 i dates posterior

1	2	3	4		
Model	Categoria	Posició	Família		Exemples
PRODUCCIÓ P	VINCULAT AL MEDI		Colònies Tèxtils	C₁	Agafallops / Ametlla de Merola / Borgonyà / Els Comdals / Colònia Güell / Mataronense / Olvan / Pernau / [Can Pong] / [Cal Prat] / Sedó / Vidal / Viladomiu Nou / Viladomiu Vell [] - plurifamiliar majoritàriament
			Colònies Vinícoles, Mineres i Energètiques	C₂	Artesa de Segre / Botjosa / Sant Corneli / Hifrensa / Raimat / Súria / Torroella de Baix
			Poblats de Colonització	PC	Gimenells / Pla de la Font / Poble Nou del Delta / Sucs / (Vencillón)
	NO VINCULAT AL MEDI		Cooperatives	CO	La Salut / St Joan les Fonts / Gregal / Patronats (I i II)
HABITATGE BURGÈS B			Habitatge burgès en eixample	BE	Malagrida / Castellterçol / La Garriga [Barcelona (Armenter i Les Corts) / Castelldefels / Figueres (Poble Nou) / Hospitalet / Montjuïc / Ciutadella] [] - d'iniciativa pública
			Habitatge burgès en la perifèria de la ciutat	BP	Park Güell / Pearson / Tibidabo
			Habitatge burgès satèl·lit	BS	Puigcerdà / Camprodon / Suïssos / S'Agaró
			Habitatge burgès dotacional	BD	Vallfogona / Francolí / Caldes d'Estrac
HABITATGE SOCIAL H	HABITATGE OBRER DE PREGUERRA		Cases Barates	CB	Baró de Viver / Bon Pastor / Can Peguera / Eduard Aunós / Assaig Casadesús / M ^a de Sagredo / Puig Gairalt (I i II) / Puig Janer / Salt
	HABITATGE OBRER DE POSTGUERRA		Devastades	d	Borges Blanques / Llers / Vilanova de la Barca / Gràcia (Manlleu) / Verge de Montserrat (Torrelló)
			Habitatge obrer de l'Obra Sindical del Hogar	H	Anglès / Arties / Banyoles / Barcelona (Mercè) / Blanes / Campdevànol / Casçà / Girona (St Daniel i St Narcís) / Llívia / Olot (St Antoni i St Pere Martí) / Palafrugell (Sant Martí i Sant Sebastia) / Palamós (Josep Pagès) / Planes d'Hostoles / Poble de Segur / Ripoll (Santa Ana i 200) / Roses (proj. pescadors) / Sabadell / Salt / Seu d'Urgell / Tortosa / Valls (La Candela, Sant Josep Obrer i La Xamora)
			fragment	H_f	Amer / Armentera / Besalú / La Bisbal / Camallera (I i II) / Castelló d'Empúries / Montblanc / Palamós (St Joan) / Port de la Selva / Roses (1 i pescadors) / St Joan Les Fonts / St Pere Pescador (I i II) / Sta Coloma de Famés / Torroella de Montgri / Torroella de Fluvià / Valls (La Fraternal)
			Habitatge obrer de postguerra en illa	HI	Balaguer (Comptes d'Urgell i Verge del Miracle) / Figueres / Hospitalet (assaig) / Martorell / Mataró / Meridiana / Tarragona / Terrassa [Mataró (Goya) – Méndez Vigo – Permanyer] [] - precedents
TURISME T			Turisme satèl·lit	TS	Coderch / Mont Cabrer / El Pinar / Torre Valentina
			Turisme autònom	TA	Ciutat de Vacances / Pueblo de Veraneo / Ciutat del repòs / Club Mediterráneo

Els exemples en color són comunitats jardí menors

Taula de models de Ciutats Jardí de la tesi de Jordi Franquesa – Senyalats en groc els grups de Vila-roja (Sant Daniel) i Sant Narcís

Aquests grups de cases barates de la capital, i d'altres de les comarques gironines, van ser edificats per l'entitat *L'Obra Sindical del Hogar y de Arquitectura* (en endavant OSH), tal com es comentarà en un apartat concret del present projecte, i també van ser gestionats per l'OSH fins l'any 1977 en què van ser transferides a ADIGSA.

En definitiva, la majoria de cases barates pertanyen a una de les tipologies de les comunitats jardí que, entenc, són com una actualització dels primers habitatges socials de mitjans del segle XIX i les precursors dels actuals VPO (Figura 3).

Actualment moltes de les cases barates que depenien de les administracions (ajuntaments, diputacions, patronats sindicals, etc.) han anat desapareixent per diferents motius. Les que es conserven perquè van ser heretades o comprades han estat mantingudes en alguns casos, o rehabilitades i ampliades en d'altres. La majoria són de propietat de particulars i gaudeixen, generalment, d'un bon estat i d'una excel·lent situació dins de la trama urbana de moltes de les ciutats on van ser construïdes.

De fet en una gran majoria ja no es pot considerar que siguin cases barates degut a la transformació del seu entorn, que ja no està allunyat del centre, i estan totalment integrades a la ciutat fruit del creixement urbà. Amb l'ampliació del teixit urbà s'ha perdut la idea inicial que fossin grups apartats del centre.

Això ha provocat un augment desmesurat del seu valor, tal com es mostra en el següent titular del diari *El Mundo* de l'any 2007, cosa que no ha passat amb les cases barates de Vila-roja.

Figura 3

Placa d'un habitatge de protecció oficial amb simbologia franquista. Girona. Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

LA LEY DE CASAS BARATAS, DE 1911, ORIGEN DE LAS ACTUALES VPO

Lo que queda de las 'casas baratas': sólo su nombre

- En Bilbao, una 'casa barata' del barrio de Basarrate (Santutxu) ronda los 600.000 euros
- Los gastos de vivienda apenas representaban el 10% de la renta familiar en los años 20

Actualizado lunes 16/04/2007 10:36 (CET)

Titular del diari *el mundo* del 16/04/2007, secció *su vivienda*. Fons: www.elmundo.es

1.2 – Objectius del treball

L'objectiu principal del treball es fer l'estudi dels primers 150 habitatges que van iniciar el barri de Vila-roja, incidint en la seva gestació, la seva transformació i, sobretot, la seva possible desaparició com a mostra d'un sistema constructiu propi de l'arquitecte que les va idear i que es pot veure encara a Sant Narcís, Salt, Germans Sàbat i en altres municipis de les nostres comarques.

Diguem que és un intent de dignificació a través del record de la història, d'un barri que, per a molts gironins encara és un anatema o motiu de preocupació i crec que caldria recordar-ho en un llibre propi com s'ha fet amb d'altres barris de Girona.

Són diferents els aspectes que m'han portat a triar fer l'estudi de les cases barates de Vila-roja, però un dels principals és el fet d'haver tingut família que ha viscut, o encara viu, en alguna de les cases; això m'ha permès veure des de fa molts anys com anaven perdent totalment la seva fesomia inicial cosa que ha desvirtuat, per a mi, tot el conjunt.

És l'obtenció de la diplomatura d'Arquitectura Tècnica, l'any 1993, el que també m'ha permès viure més a prop les diferents reformes que han patit nombroses cases del conjunt donat que directa o indirectament vaig participar en algunes de les obres. Tot i que en algunes es va respectar l'estructura original de volta catalana rebaixada, en altres, l'arquitecte amb una pretesa millora de l'estabilitat, habitabilitat i/o estètica, va decidir l'enderroc o supressió d'aquest element constructiu típic català i que avui pràcticament està en desús.

L'especialització en patologies constructives, avaluació d'estructures existents i control de qualitat en l'edificació també m'ha ajudat a valorar molt més aquest element constructiu nostre que caldria refermar patrimonialment, i que en altres barris de la ciutat sí que s'ha conservat amb una normativa específica d'actuació, és el cas de les cases del conjunt de Sant Narcís.

De fet crec que és la situació, origen i configuració del barri de Vila-roja el que va propiciar una espècie «d'abandó» per part de l'Ajuntament de Girona i la societat en general. Tampoc hi va ajudar l'obligació que va suposar acceptar aquest conjunt d'habitatges fora de la ciutat com a conseqüència de la gran quantitat de nouvinguts que van originar els desplaçaments migratoris de la postguerra a les nostres contrades.

Ja des d'inici mai va ser un barri integrat al cent per cent a Girona ni acceptat per la resta dels habitants, tal com se'n comenta en un article de la secció *Alminar* del diari *Los Sitios de Gerona* del dissabte 15 d'agost de 1959 signat per Cierzo (Figura 4) i que reproduïm a la pàgina següent (4). Hem marcat en negreta els punts més significatius.

Figura 4
Article de la secció *ALMINAR* del Diari "*Los Sitios de Gerona*" (1959). Fons: Servei de premsa digitalitzada de l'Ajuntament de Girona

(4) CIERZO (1959) *El uno por el otro, la casa sin barrer*. Diari "*Los Sitios de Gerona*" Dissabte 15 d'Agost de 1959, p. 3. Recuperat el 20 de juny de 2011 a la premsa digitalitzada de l'Ajuntament de Girona: <http://www.girona.cat/sgdap/cat/premsa.php>

“...Eso se observa en muchos aspectos de la vida. Por ejemplo en los cuestionarios de las escuelas, por los que nuestros hijos estudian las mismas disciplinas, con idéntica clasificación de materias e iguales procedimientos a como los hacíamos nuestros treinta, cuarenta y hasta cincuenta años. Y hay que procurarse un ritmo más rápido que haga avanzar simultáneamente las distintas partes del todo so pena de dejarlo falto de armonía.

Eso viene a cuento de la realidad con que se encuentran dos agrupaciones de vecinos que ni son gerundenses ni vecinos de San Gregorio ni hijos de San Daniel.

El hecho es sencillo.

*Insuficiente la acción de los particulares para atender las necesidades cada día mayores de construcción de viviendas económicas, han tenido que ser determinados organismos, los que corrieran a cargo de ella. Sumemos al hecho la conveniencia de buscar terrenos de menos coste y más adecuados, por lo tanto, a las condiciones económicas de las nuevas habitaciones humanas y nos encontraremos con la invasión de términos municipales cuyos Municipios no precisaban de aquellas. Consecuentemente, tales Municipios no pueden hacerse cargo de ciertos problemas de los nuevos vecinos, aunque, de otra parte, los que reciben servicios y beneficios de los recién asentados pueden escudarse en la frialdad de la Ley que no pudo prever el desarrollo de la vida en los últimos años. **Tal es el caso de los barrios de Sant Daniel y Hermanos Sàbat, que pertenecen geográficamente a aquel pueblo o a San Gregorio, pero políticamente son de Gerona,** aunque el reconocimiento de esta realidad tenga que llevar inconvenientes. **Y son de Gerona, porque los vecinos de dichos barrios viven en y para la Capital** y no de cara a los pueblos en cuyo término tienen asentadas sus casas.”*

Entenc que la seva història, la seva configuració i, sobretot, el sistema constructiu emprat, és motiu suficient per a un estudi acurat i que sigui considerat un patrimoni més de la ciutat de Girona, tot i que pugui semblar que molt pocs vulguin conservar-ho o com a mínim recordar-ho.

Aquest és el meu propòsit final: fer un treball que ens permeti el record de tot el conjunt inicial, del sistema de voltes catalanes ideades per l'arquitecte Ignasi Bosch i Reitz i que, a més, sigui el preludi d'un treball més complert que permeti fer un llibre de la història del barri i una exposició temporal de la mateixa tal com s'ha fet amb Germans Sàbat o Sant Narcís.

Figura 5

Girona i municipis veïns, amb principals carreteres d'accés. Fons: Ajuntament de Girona. UMAT 2010

Figura 6

Situació de Vila-roja dintre de la ciutat de Girona i municipis veïns. Fons: Google maps.

1.3 – Situació geogràfica i característiques de l'entorn

Vila-roja és un barri de Girona situat a l'est de la ciutat en una carena prop de la riba dreta del riu Onyar, dins de la part gironina del massís de les Gavarres i a peu de la carretera comarcal C-250, a uns 3 km del centre de la ciutat. Està al costat dels barris de Mas Ramada, Font de la Pólvora i Grup Sant Daniel (Figures 5 i 6).

En aquest sentit vull assenyalar una curiositat que he trobat en fer la recerca del meu projecte, i que fa referència tant a Vila-roja com a Font de la Pólvora. No puc evitar comentar-ho, tot i que aquest darrer barri no és objecte del meu treball.

Molta ciutadania de a peu de Girona dels anys 80 recorda que el nom de Font de la Pólvora està associat a una sèrie de l'any 1978 anomenada *La frontera azul* (*Lian shan poo* en xinès) pel fet que els habitatges d'aquest barri es van lliurar al mateix any i la sèrie es va emetre amb força èxit per les mateixes dates. De fet durant un temps molts gironins es van referir al barri com a *Lian shan poo* (*vox populi*). Pocs recorden que el nom de Font de la Pólvora prové d'una font de d'aigua carbònica de la zona de la qual hom, de petit, va gaudir i que ja no existeix.

El fet més rellevant és que en fer la recerca digital de tota la informació relativa a aquesta zona, he trobat diversos anuncis d'una revista catalana del 1902 ja desapareguda, *Lo Geronés*, que regularment anunciava una aigua bicarbonatada d'aquesta font, amb el català de l'època. Això explica l'origen del nom d'aquesta barriada. Adjunto com a mostra un dels anuncis que he recuperat a través del sistema de recerca de premsa digital de l'Ajuntament de Girona i que també es una mostra del que es pot trobar si la recerca es fa amb els mitjans i criteris adients.

Fet aquest incís i recuperant el fil del treball, cal assenyalar que Vila-roja va ser el conjunt inicial del que avui es coneix com la zona est de la ciutat de Girona. Està totalment separat de la ciutat, uns 3 Km. L'antic cementiri municipal fa de frontera entre aquestes barriades i l'entrada de Girona pel carrer del Carme, donat que a partir del cementiri es considera que s'inicia la carretera de Sant Feliu de Guíxols (Figura 7).

És un entorn pre-muntanyós que se situa a l'inici del terme municipal de Girona venint des de la població veïna de Quart i on les edificacions s'adapten a l'orografia de la muntanya. Actualment la variant de Girona (N-II) passa per la part de darrere i tot el barri és perfectament visible des d'aquesta carretera.

AYGUA FREDA DE VILA-ROJA

(Font de la Pólvora GIRONA)

Bicarbonatada · Calcic-Sòdic · Manganosa

Única en la que l'manganès s'hi descobreix directament y en que aquesta substància supera al ferro.

Es la més apropiada per curar tota mena d'Anèmies y l'Orgasme sexual següent ademés de molt indicada aplicació en las següents afeccions:

Dispepsias, Infarts viscerals, especialment del Fetge y Melsa. — Desarraglos del ventrell. — Debilitat nerviosa — Humors frets. — Afeccions pulmonars catarrals. — Poagre. — Raquitisme

Se ven en las farmácias y dipòsits d'ayguas minerals.

DIPÒSIT GENERAL A GERONA

Farmacia E. PALOU, Plassa del Vi

Anunci de la revista *Lo Geronés* 27/07/1902, p. 4. Servei de premsa digitalitzada de l'Ajuntament de Girona

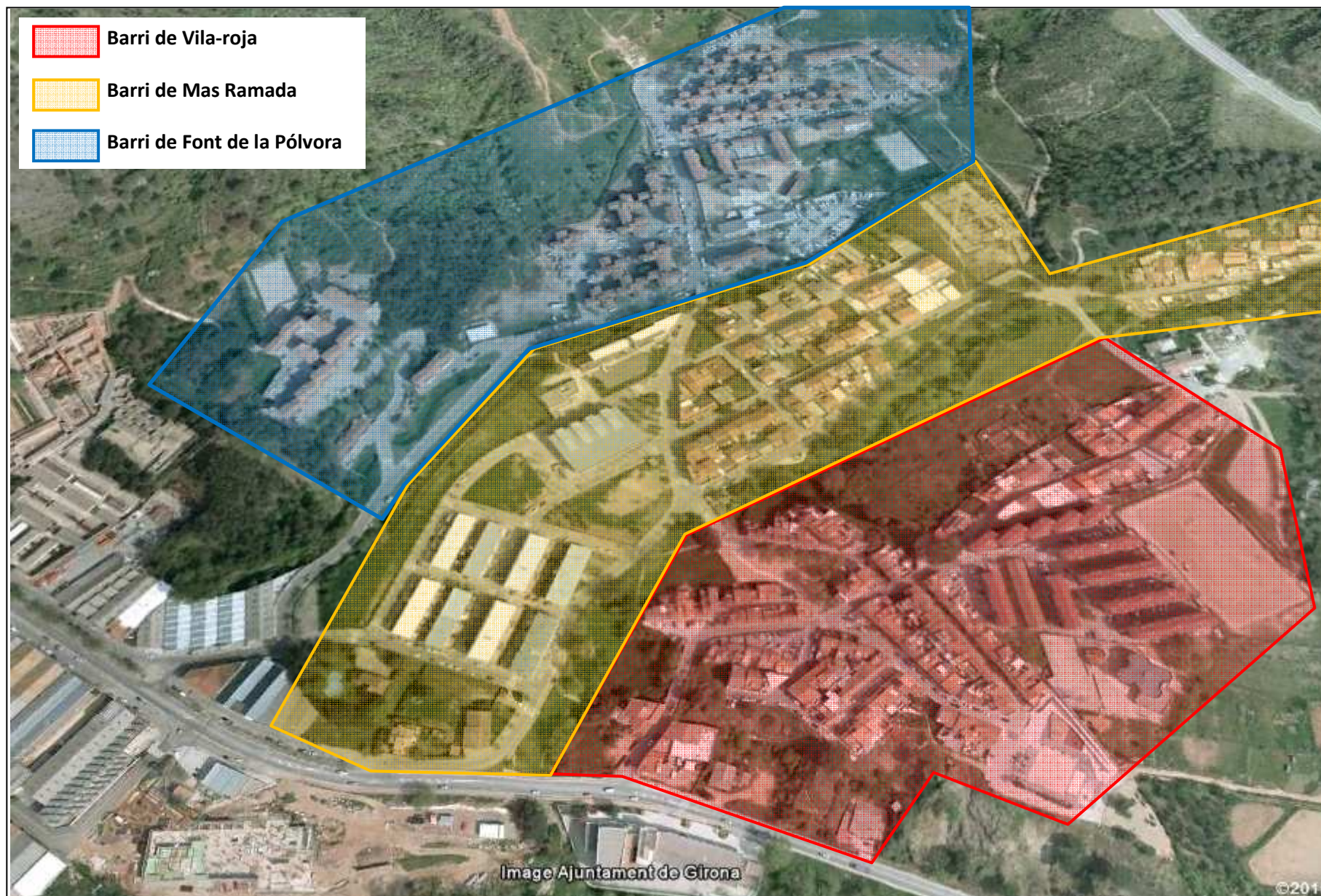
Figura 7

Situació de Vila-roja a la ciutat de Girona. Fons: Hipermapa de Catalunya. <http://hipermapa.ptop.gencat.cat/hipermapa/>

Zona Est de Girona. Part dels barris la Zona Est. Fons: Ajuntament de Girona. UMAT 2011

Zona Est de Girona. Barris de Vila-roja, Mas Ramada i Font de la Pólvora. Fons: Ajuntament de Girona - Bing maps (Microsoft)

Barri de Vila-roja. Les 150 cases barates de 1954. Fons: Ajuntament de Girona – Google maps

La seva morfologia inicial corresponia a edificacions unifamiliars en filera que s'adaptaren al terreny en pendent que configurava tota la barriada. Posteriorment creix amb altres tipus d'edificació, però sempre adaptant-se al terreny muntanyós.

Actualment és una zona amb tots els serveis: pavimentació i voreres, electricitat, aigua, telecomunicacions, Pavelló Municipal d'Esports, Centre d'Atenció Primària, Centre Cívic, servei d'autobús connectat amb el centre, tres escoles, etc. però no fa gaire, entre deu i quinze anys, era una zona deficitària de la majoria dels serveis assistencials (CAP, Pavelló d'Esports o Centre Cívic per posar alguns exemples).

Amb tot encara hi ha molts gironins que no volen tenir contacte amb aquesta zona o ni tan sols s'hi acosten. Continua essent una zona marginada respecte a la resta de la ciutat pel que fa a la integració. De fet, durant la meua recerca pel treball he rebut moltes mostres de «suport» per la meua valentia per estudiar unes cases de més de 50 anys però situades en una barriada «conflictiva».

Podem dir que amb els anys la zona est de la ciutat ha assolit, com a mínim, els mateixos serveis que la resta de la ciutat però sense la integració necessària o aconsellable.

2 – Breu història del conjunt

Entenc que per comprendre el treball és de necessitat incloure una breu història del com, per què i quan es decideix construir aquest grup de 150 cases barates a les afores de Girona, en uns terrenys que pertanyien al municipi de Sant Daniel i que ha esta bona part de la recerca del projecte.

També penso que és necessari fer una primera ressenya sobre l'organisme estatal que va promoure, edificar i gestionar fins el 1977 les 150 cases del grup, així com d'altres grups d'habitatges de les nostres contrades, *La obra Sindical del Hogar y de Arquitectura*, agafant com a base el monogràfic que va publicar la revista *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo* del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears l'any 1974, dedicat íntegrament a l'OSH – Núm. 105 (Figura 8), amb el següent sumari:

- *La O.S.H. : características de la gestión de la Obra Sindical del Hogar* (p. 36-41) – Juan Jubert
- *La OSH y la política de vivienda : la política de vivienda del estado y la OSH una cronología paralela* (p. 42-47) – Juan Jubert
- *La OSH y la ciudad : introducción a la política del suelo de la OSH* (p. 48-51) – Joan Fortuny
- *Los polígonos de la OSH : características de los grupos y polígonos de la OSH en Barcelona* (p. 52-55)
- *La OSH y la vivienda : tres realizaciones de la OSH Trinidad, La Paz y Can Badia* (p. 56-73) – Josep Ignasi de Llorens Duran, Cèsar Díaz Gómez, Ferran Anguita de Caralt, Francisco López
- *La OSH y el usuario : los barrios de la OSH crónica de un conflicto* (p. 74-81) – Josep A. Dols
- *La OSH y la prensa durante el período 1969-1975* (p. 82-85)
- *Política de vivienda : notas para una alternativa* (p. 86-90) – Jordi Borja i Sebastià
- *Proyecto de instalación de las oficinas de la O.S.H. en Barcelona* (p. 93-95) – Jordi Llorens Perelló

Figura 8

Portada del monogràfic "La Obra Sindical del Hogar" dels "Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo". Núm. 105 (1974)

Fons: www.raco.cat Revistes Catalanes amb Accés Obert

2.1 – “La Obra Sindical del Hogar y de Arquitectura – OSH”

Poc després de la Guerra Civil espanyola, i fruit de forts moviments migratoris que sacsegen tot el país, queda palesa la escassetat d'habitatges per a la població que té menys recursos, especialment en la dècada dels anys 40 i 50.

A més és una època on l'habitatge és utilitzat com un argument polític del règim degut al recolzament ideològic a la família com a receptacle de les «essències espirituals i conservadores» de l'home. Era molt corrent, en els discursos polítics d'aquells temps, fer alguna referència al valor de la religió i de la llar, i també tots aquells temes relacionats amb l'anomenat habitatge social.

L'organisme *Obra Sindical del Hogar y de Arquitectura*, que va edificar molts grups d'habitatges socials, neix a partir de la Llei del 19 d'abril de 1939 (Figura 1), depenent de la *Delegación Nacional de Sindicatos* i del *Ministerio de Gobernación*. Però no és només una entitat dedicada a la construcció d'habitatges sinó que també va ser una forma d'ampliar el control de la societat per part del règim, tal com ens comenta en Juan Jubert en un dels apartats del monogràfic sobre l'OSH que he comentat abans, pag. 43: *“Se crea la OSH bajo la dependencia de Sindicatos y Ministerio de la Gobernación, para la aplicación de los principios del Movimiento: «Contribuir a la creación de un estilo arquitectónico que exprese el contenido, el sentido y las inquietudes del Nacional-Sindicalismo en cuanto a Doctrina que representa una peculiar concepción del hombre y la vida».*

Aquest aspecte polític també ens el recorda en Jesús López Díaz (5): *«En la España de los años 40 las diferentes familias políticas que lideraban el Régimen de Franco intentan ocupar la mayoría de los espacios políticos y sociales, en muchos casos abiertamente enfrentadas entre sí. Falange reproduce esta lucha en el campo de la arquitectura, y especialmente en el diseño de la vivienda social (con Madrid como caso paradigmático), y por extensión del nuevo urbanismo, de modo que reflejen los ideales falangistas, ideales que diferían abiertamente con los del resto de fuerzas franquistas. Falange contó en su nómina con algunos arquitectos notables en el panorama arquitectónico español, quienes en sus obras reflejarán en muchos casos un principio de retorno a algunos de los valores vilipendiados del racionalismo español de los años 30.»*

Efectivament, si repassem tots els decrets i textos legals referents a l'OSH comprovem que la fita primordial de la OSH és la construcció d'habitatges protegits en col·laboració amb l'*Instituto Nacional de la Vivienda (INV)*, que també es va crear l'any 1939.

Segons el seu Estatut de règim intern, en quant a la seva funció assistencial, l'OSH actuarà com a òrgan de direcció, planificació, fiscalització i col·laboració financera de l'acció que desenvolupen els Sindicats. Així doncs, es tracta d'una organització lligada a l'aparell estatal que vol donar una imatge assistencial i funcional dels Sindicats de cara al problema de l'habitatge d'aquella època però que, a més, vol portar el control de qui rep l'habitatge, com es conserva i com es manté.

---

(5) LÓPEZ DIAZ, Jesús. (2003). Vivienda Social y Falange: Ideario y construcciones de la década de los 40. *Scrita Nova – Revista electrònica de Geografia i Ciències Socials – Universitat de Barcelona*. Vol. II, núm. 146(024). Recuperat el 12 de juliol de 2011, a [http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146\(024\).htm](http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-146(024).htm)

Les seves funcions principals van ser:

- Ser la constructora de l'INV.
- Divulgar les facilitats de la Llei d'Habitatges Protegits entre beneficiaris econòmicament dèbils.
- Planificar l'habitatge obrer de renda reduïda establint les seves condicions tècniques (com a Vila-roja).
- Fomentar la construcció d'habitatges, contribuint al seu finançament amb préstecs i bestretes als futurs beneficiaris (com a Vila-roja).
- Recollir i canalitzar la iniciativa privada, individual i empresarial, pel que fa a la construcció d'habitatges protegits, especialment les de menor cost i renda d'amortització (com les de Vila-roja).
- Concertar amb institucions públiques de crèdit i estalvi convenis especials per finançar habitatges protegits.
- Estudiar tècniques per obtenir major rendiment dels aspectes tècnics i financers de la construcció d'habitatges.

La seva jerarquia de comandament depenia de la Delegación Nacional de Sindicatos (DNS), i estava organitzada en dos nivells: el Nacional i el Provincial, depenent aquest darrer directament del Nacional que estava ubicat a Madrid:

- Al front de l'OSH, a nivell nacional, es trobava el Cap Nacional, amb un Secretari General a càrrec dels departaments tècnics i administratius que tenien funcions executives encarregats del desenvolupament de les funcions que abans hem exposat.
- Els funcionaris adscrits als departaments tècnics i administratius depenien orgànicament de la FET i les JONS.
- Es van crear unes ponències internes encarregades de desenvolupar aspectes d'ordenació de les construccions, projectes i subhasta d'obres, adjudicació, ús i conservació.
- Com a òrgan simbòlic i representatiu funcionà el Patronat Central presidit pel Delegat Nacional de Sindicats i integrat pels jerarques del Moviment, dels Sindicats i també membres de les Corporacions i diferents Tècnics.
- Com a òrgan consultiu es creà el Consell Assessor integrat per diferents jerarques del Moviment i dels Sindicats, així com delegats dels Ministeris del Govern i vocals representants empresarials, tots sota la presidència del Delegat Nacional dels Sindicats.

Aquest lligam amb els Sindicats queda palès a la placa d'inauguració de les cases barates de Vila-roja, que encara es conserva a l'entrada de la barriada on s'aprecien perfectament els símbols franquistes.

Placa dels habitatges de Vila-roja – Lateral de la casa 1 – Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Després d'uns inicis dubitatius on s'aprecia un alt grau de burocratisme i la producció no és gaire elevada, és a partir del 1950 quan s'observa un canvi de tendència i una consolidació del model establert per de l'OSH. Així entre els anys 1939 i 1954 la *Obra Sindical del Hogar* arribarà a construir uns 24.373 habitatges socials (el 38% dels construïts per l'Estat), tot i que en Jordi Franquesa a la seva tesi ens comenta que son 300.000 a la mateixa època i no hem pogut contrastar les dades.

Entre el 1955 i 1957 l'OSH construeix 76.526 habitatges socials (un 39,4% dels construïts amb protecció estatal), essent a partir del 1955 quan es canvia de model de cases unifamiliars per introduir els blocs d'habitatges.

Es canvia un model extensiu d'habitatges unifamiliars en filera per un model més dens, els edificis plurifamiliars, com va passar a Vila-roja en la segona fase d'habitatges socials de l'any 1970. En Jordi Franquesa fa un resum perfecte de la tasca de l'OSH en aquesta primera etapa de grups de cases barates a la seva tesi:

"...Tanmateix, i a partir de la dècada dels 50', l'OSH reconeixerà les comunitats jardí com a poc rentables, atesa la seva baixa densitat i consum de sòl en comparació amb la tipologia dels blocs plurifamiliars.

Es pretén resoldre doncs un problema social. Les condicions de vida que se'n derivaren de la guerra, així com la manca d'inversions en el sector de la construcció i els efectes destructius de la guerra en les ciutats agreujaren les dificultats de les condicions residencials, en la que els mitjans econòmics de la promoció privada estava sota mínims i, per tant, es feia imprescindible la intervenció de l'Estat per afrontar el problema de l'habitatge. Cal reconèixer però que no es tractava d'una qüestió lucrativa, sinó de resoldre un problema que posava en certa manera en perill el sistema. Aquest problema es va abordar mitjançant la creació de l'Instituto Nacional de la Vivienda o la mateixa Obra Sindical del Hogar, contribuïnt, juntament amb el Ministeri del Treball a la construcció i administració d'habitatges socials o de renda limitada.

Tot i que l'OSH es va crear el mateix any del final de la guerra, no és fins uns quants anys després que començà la seva tasca constructiva. Si bé funcionarà als inicis com una entitat administrativa, promourà en breu la construcció de petits conjunts d'habitatges en les perifèries de nuclis de comarca principalment, per passar després a promoure projectes majors per conveni amb empreses industrials. Les primeres intervencions s'orienten doncs en aquells nuclis amb alts índex de creixement, excepte casos aïllats, i a partir d'iniciatives individuals. Aquestes intervencions de la primera fase en la història de l'Obra Sindical del Hogar és la que ens interessa aquí, ja que és el període en què els projectes utilitzen majoritàriament l'habitatge amb jardí."

Efectivament, era normal que els terrenys que s'escollien per fer aquests grups d'habitatges fossin rústecs, no sotmesos per tant a una regulació prèvia, però sí que en ocasions amb problemes d'accessibilitat i amb una minsa relació amb el nucli urbà del municipi al que pertanyin, amb problemes de relleu o sense serveis adients.

S'escollien aquests terrenys allunyats del centre perquè així el valor dels mateixos era molt inferior al d'un terreny edificable, però alhora això provocava que molts propietaris fossin reticents a vendre'ls donat que no rebien cap compensació per la plusvàlua que significava la transformació de rústec a edificable. Així, moltes de les actuacions que va fer l'OSH van ser a través d'expropiacions forçoses, tal com ens comentà Juan Jubert a la pàgina 38 del monogràfic 105 dels *"Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo"*

"...Los terrenos escogidos por la O.S.H. para sus operaciones suelen ser alejados de los centros urbanos (marginación), con calificación de suelos rústicos para pagar bajo precio por ellos y apropiarse de las plusvalías que se derivarán más tarde del crecimiento de la ciudad..."

"...Como norma generalizada no cumple con el planeamiento existente, ni sus operaciones acatan los trámites impuestos por la Ley (normalmente se edifican polígonos sin la redacción del necesario plan parcial). De esta forma la OSH, que podría haber sido un instrumento de política de la vivienda en manos de los municipios y la administración local para resolver su problema de déficits acumulados, actúa como organismo estatal autónomo y centralista con «bula frente a la ley» siguiendo unos criterios de promoción desligados del territorio donde actúa..."

Així, per exemple, el preu que es va pagar pels terrenys rústecs de tres hectàrees per fer el barri de Vila-roja va ser 75.000 pessetes de l'època.

Les obres eren adjudicades a empreses constructores mitjançant un concurs-subhasta, ja que l'organisme exercia tan sols les tasques de promoció. Aquesta adjudicació es feia per mitjà dels sindicats i els Patronats Sindicals Provincials de l'Habitatge, i a través d'un sorteig es distribuïen cada any a les entitats públiques i privades, algunes vinculades a entitats bancàries, les quals que participaven aportant-hi terrenys, capital o invertint en les urbanitzacions.

Excepte en aquelles promocions sobre petits nuclis urbans en què s'adjudiquen les obres a petites constructores locals, tals com Pedro Badet Oliveras a Figueres, Construccions Moret a Palafrugell, o Pedro Astort Callicó a Santa Coloma de Farners, en general seran grans empreses de Barcelona i Madrid, com ECISA —la que va construir el grup Sant Daniel de Vila-roja—, Dragados y Construcciones, Euritmia, Construcciones Colomina G. Serrano, Inmobiliaria Aguasbar o fins i tot Constructora Asturiana d'Oviedo, totes amb certs vincles amb l'Estat, les que intervindran en aquelles operacions de major envergadura (6).

Totes aquestes actuacions tenen la pretensió de donar certa estabilitat a les classes socials més desfavorides i integrar-les a la societat facilitant-los l'adquisició d'un habitatge mínimament digne.

(6) FRAGUELL SANSBELLÓ, Rosa M^a: *"La política urbanística de l'Obra Sindical del Hogar a les comarques gironines". L'època franquista. Estudis sobre les comarques gironines*, Girona (1989). Quaderns del Cercle - Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona.

Com he comentat abans a la primera etapa de l'OSH (1939-1955) es quan s'opta per grups d'ordenació oberta amb espais arbrats o enjardinats i edificacions de menor alçada —com és el cas del grup Sant Daniel de Vila-roja—, on el que es busca és resoldre el problema del barraquisme que existia al Castell de Montjuïc i altres punts de les rodalies de Girona.

Els habitatges d'aquesta etapa de l'OSH són mínims, de reduïdes dimensions, tal com marcava el pla d'habitatges del tipus social. Molts d'aquests habitatges voregen els 40 m² de superfície —Vila-roja 42 m²—, tot i que la majoria compten amb tres dormitoris, un bany i un únic espai que fa les funcions de sala d'estar, menjador i cuina a més d'un petit rebedor d'accés.

En alguns barris l'aportació de nous serveis a la ciutat és també significativa amb la construcció d'esglésies i centres parroquials, centres de reunió i/o intercanvi social, biblioteques, cafès-bar i espectacles, col·legis, camps d'esports i clíniques, tot i que no tenim constància de gaires grups propers amb aquests equipaments vinculats. A Girona el més complet és Sant Narcís.

Una part del grups que es van executar a Girona van ser realitzats per l'arquitecte Ignasi Bosch i Reigt, arquitecte gironí que va arribar a ser tècnic municipal de Sant Gregori. La seva idea general era organitzar el conjunt de cases al voltant d'una plaça central a la qual s'accedia pel vial principal d'entrada a la barriada i on ubicaven els equipaments principals i les botigues,. A continuació fem una petita relació dels grups de l'OSH a Girona projectats per Ignasi Bosch:

Nom del grup - Any	Núm. habitatges	Tipus d'habitatge	Superfície mitjana (m ²)	Empresa constructora
Sant Narcís/Olot - 1952	527	Uni i plurifamiliar	75 – 101,80	ECISA
Grup "Sant Daniel"/Vila-roja - 1954	150	Unifamiliar	41,83	ECISA
Sant Cugat/Salt - 1956	91	Unifamiliar	47,5 – 93,30	ECISA
Germans Sabat/Sant Gregori - 1958	227	Unifamiliar	48	ECISA

A més, com a President de la Ponència de Construcció del *Patronato Sindical de la Vivienda*, també va ser l'arquitecte d'altres obres de l'OSH a les comarques gironines com N. S. Remei (Anglès), Joan Vidal (Les Planes d'Hostoles), N. S. Turers (Banyoles), N. S. del Vilar (Blanes), Sant Pere Màrtir (Olot) i Sant Bartomeu (Camallera).

Passada aquesta etapa inicial de grups de cases unifamiliars, serà a partir del 1960 quan progressivament la iniciativa privada començarà a substituir la pública, una vegada la recuperació econòmica és més evident en l'Estat espanyol. És l'època de l'anomenat *desarrollisme*, on l'OSH continua la seva tasca de construcció i gestió d'habitatges socials fins al 1970-1975, però ja amb grups de blocs d'habitatges plurifamiliars molt més densos (segona fase de Vila-roja i Font de la Pólvera).

L'any 1977, amb els canvis polítics que suposà la mort d'en Franco, l'OSH desapareix i es el *Ministerio de la Vivienda* qui gestiona els habitatges fins que el 1985 amb el traspàs de totes les competències en habitatge a les comunitats autònomes a Catalunya els polígons gestionats passen a ADIGSA.

Durant molts anys la magnitud de l'OSH va ser tal que, a partir del 1955, començà a publicar una revista bimestral pròpia on ens mostra el recorregut i vinculació d'una nova situació política que sorgeix després de la Guerra Civil i també contribueix a la difusió de l'arquitectura d'Espanya a l'estranger, sempre des d'una vessant sindical i propagandística.

El primer número es va publicar el 1955 (núm. 1) i el darrer va ser l'any 1977 (núm. 122).

Hogar y arquitectura

revista bimestral de la obra sindical del hogar

ISSN: 0018-3237
Periodicidad: Bimestral
Inicio: 1955
Final: 1977
[Índice de autores](#)

Editores

[Ediciones y Publicaciones Populares](#)

Clasificación

[Tecnologías: Construcción. Arquitectura. Tecnología ambiental](#)

Otros catálogos

[Bibliotecas Universitarias en las que se encuentra esta revista \(REBIUN\) !\[\]\(bd3b31712ad9bab5a241210fa6925cdd_img.jpg\)](#)

Sumarios de la revista

1977	5	118-119	120	121	122
1976	116	117			
1974	110	111	112	113-114	115
1973	5	104	105	106	107 108-109
1972	5	98	99	100	101 102 103
1971	92	93	94	95	96 97
1970	5	86	87	88	89 90 91
1969	5	80	81	82	83 84 85
1968	74	75	76	77	78 79
1967	68	69	70	71	72 73
1966	62	63	64	65	66 67
1965	57	58	59	60	61
1964-	55-56				
1965					
1964	50	51	53	54	
1963	44	45	47	48	49
1962	39	40	41	42	43
1961	32	33	34	35	36 37
1960	5	26	27	28	29 30 31
1959	5	20	21	22-23	24-25
1958	5	14	15	16	17 18 19
1957	5	8	9	10	11 12 13
1956	2	3	4	5	6 7
1955	1				

Números publicats de "Hogar y Arquitectura" per l'OSH. Fons: <http://dialnet.unirioja.es/>

2.2 – Els inicis del barri

L'any 1950 Girona patia el que patien moltes poblacions de Catalunya: una gran immigració que provenia de la resta de l'Estat, sobretot de la zona d'Andalusia i Badajoz. Fou fruit de la Guerra Civil que, a més dels desplaçaments dels republicans que fugien, també havia provocat la destrucció de moltes llars. S'afegeix aquest problema d'escassetat d'habitatges la greu crisi econòmica que s'instaura a l'Espanya de la postguerra i que també afecta a Europa com a conseqüència de la Segona Guerra Mundial (1939-1945).

A aquest desplaçament de tropes i persones afins a la república, que van anar arribant a les nostres contrades a partir de l'any 1939, s'hi afegeixen, en anys posteriors, grups i famílies senceres que volen trobar un lloc per treballar i viure d'una manera més digna. Era una fugida endavant d'una societat pobra i sense esperances de millora, on les dificultats per a la subsistència diària eren el pa de cada dia, on faltava gairebé de tot i on el treball era tan o més escàs que la llibertat.

És així com a finals dels anys 40 i inicis dels anys 50 comencen a proliferar zones, a prop de Girona capital, amb un alt índex de barraques com les que es van aixecar a dins del Castell de Montjuïc, on es van arribar a acollir unes 2.500 persones a la dècada dels anys cinquanta o a prop del riu a la zona on avui se situa el barri de Sant Ponç o a la Torre Gironella, totalment insalubres i pràcticament inhabitables, sense cap servei bàsic com aigua potable, electricitat o desguassos.

Barraques a Torre Gironella – Narcís Sans Prat 1957
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

Barraques al riu (Sant Ponç) – Narcís Sans Prat 1957
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

Barraques en el Castell de Montjuïc – Narcís Sans Prat 1957
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

Aquest problema del barraquisme queda reflectit en una de les actes de l'Ajuntament de Sant Daniel del 11 de novembre de 1954 (7), en la qual el secretari Sr. Celestino Pastor Gil fa un paràgraf introductori dels acords d'aquell dia on, textualment diu:

CERTIFICO: Que el Ayuntamiento en sesión extraordinaria celebrada en el día de la fecha, tomó el siguiente acuerdo:

Visto que en síntesis se trata de conjurar el gravísimo problema derivado de afluencia de familias de otras provincias de España que aportan sus esfuerzos como jornaleros para erigir edificios, construir y reparar carreteras y otros de trabajo penoso para las cuales no se encuentran en la provincia de Gerona personas que a tales trabajos se dediquen derivado del nivel medio económico que en ella se disfruta.

Considerando que ya están llenas de barracas y chavolas las propiedades que lindan Gerona con este término municipal y que es absolutamente cierto que tal lacra social de las barracas se irá extendiendo a San Daniel..."

És per això que la *Delegación Nacional de Sindicatos*, a través de la seva institució *Obra Sindical del Hogar y de Arquitectura (OSH)*, a principis dels anys 50 ja inicia tràmits per comprar uns terrenys a prop de Girona per edificar 150 habitatges socials. Al principi tot el procés s'allarga perquè Girona no tenia prou terrenys per ubicar una promoció d'aquestes característiques, però es va trobar la fórmula ideal per tirar endavant la construcció d'aquestes vivendes a través de la compra d'aquests terrenys per part de l'Ajuntament de Girona encara que aquests terrenys al final no es troben dintre del terme municipal de la ciutat, sinó que es troben al municipi proper de Sant Daniel.

(7) PASTOR GIL, Celestino – Secretari: Acta del Ajuntament de Sant Daniel del 11 de novembre de 1954 – Fons: Arxiu històric municipal de Girona.

L'Ajuntament els cediria en explotació a la OSH, tal com es comprova en alguns punts de les actes de l'Ajuntament de Sant Daniel del 11 de novembre de 1954 (8):

“- Seguidamente el Sr. Alcalde manifiesta a la Corporación que el Delegado Provincial de Sindicatos le había comunicado que se había ofrecido al Excmo. Ayuntamiento de Gerona la construcción de un Grupo de CIENTO CINCUENTA Viviendas de Tipo Social, debiendo ser a cargo de la Corporación Municipal la aportación de los terrenos necesarios, la amortización del coste de la urbanización de dicho Grupo.

- Que la Alcaldía de Gerona objetó no tener disponible el terreno adecuado para el emplazamiento del Grupo de 150 Viviendas de Tipo Social indicado, para lo que eran necesarias TRES HECTAREAS de terreno.

- Que en consecuencia sugería la posibilidad de que tal grupo se construyera en el Término de San Daniel, a lo que no se opuso esta Alcaldía, pero haciéndose constar reiteradamente que el Ayuntamiento de San Daniel no podía en forma alguna hacerse cargo del importe del terreno y mucho menos de la urbanización. Por el Arquitecto Sr. Bosch se señaló como apto para tal construcción el terreno de extensión tres Hectáreas, propiedad de D^a. Josefa Pellicer Noguer, sito en el Barrio de Vilarroja de este término municipal...

“- Discutido detenidamente el asunto de que se trata, por unanimidad se acuerda: Autorizara a la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura para que pueda edificar el Grupo de 150 viviendas Tipo Social, en los terrenos señalados por el Arquitecto Dn. Ignacio Bosch Reitg, propiedad de Dª Josefa Pellicer Noguer, sitios en el Barrio de Vilarroja, de este término municipal, de tres Hectáreas de superficie, siempre que el Ayuntamiento de Gerona adquiriera el terreno indicado, lo ceda a la Obra Sindical al fin propuesto, y se comprometa dicha Corporación Municipal a amortizar los gastos de urbanización de referido Grupo y a la instalación de los demás servicios municipales, así como al entretenimiento y conservación de todo ello, por mientras el Municipio de Gerona no se haya resarcido sin interés del gasto efectuado, mediante el cobro directo y exclusivo de cuantas exacciones sean aplicables y establezca el Ayuntamiento de San Daniel al Grupo de las 150 viviendas.”

---

(8) PASTOR GIL, Celestino – Secretari: Acta del Ajuntament de Sant Daniel del 11 de novembre de 1954 – Fons: Arxiu històric municipal de Girona.

La importància d'aquest acord queda palès per la publicació en portada al diari *Los Sitios de Gerona* el 12 de novembre del 1954 l'endemà del ple de l'Ajuntament de Girona on es decideix l'adquisició d'aquests terrenys i la seva donació a la *Delegación Nacional de Sindicatos*, que hem trobat en la recerca feta al Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions de l'Ajuntament de Girona (SGDAP).

A partir de la cessió dels terrenys a l'OSH per part de l'Ajuntament de Girona s'inicia tot el tràmit edificatori normal amb la redacció del projecte per part de l'arquitecte Ignasi Bosch i Reigt, la seva construcció i la seva adjudicació.

A l'Arxiu Històric Provincial de Girona hem recuperat algunes de les fitxes manuscrites que s'omplien pel control de les promocions l'OSH entre el període de 1952-1958.

Entre aquestes fitxes hem trobat la del grup Sant Daniel a Vila-roja del període 1954-55 (Figura 9). La lectura d'aquesta fitxa ens dona les dates bàsiques del grup que reproduïm a la pàgina següent donat la poca qualitat del document original.

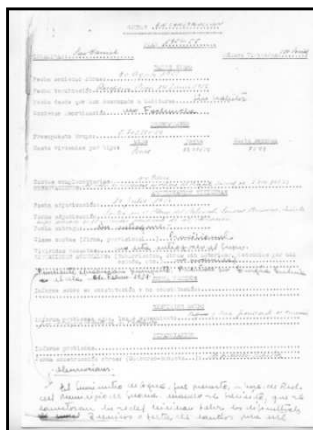

Figura 9

Fitxa de l'OSH del Grup "San Daniel" a Vila-roja pel període 1954-55. Fons: Arxiu Històric Provincial de Girona

Se interesa la instalación en Gerona de una central térmica

Adquisición de un solar para 150 viviendas de tipo social

Bajo la presidencia del Alcalde, señor Franquet y con asistencia de los señores Omedes, Casas, Simón, Gusiñer, Mediñá, Viñals y Simón Vallmajor y actuando de Secretario el titular señor Torrènt, celebró ayer sesión el Pleno del Excelentísimo Ayuntamiento.

Leída y aprobada el acta de la sesión anterior entró en el orden del día, en el que figuraban la adquisición de un solar para destinarlo a la construcción de 150 viviendas protegidas de tipo social, que son las de renta más reducida, y donación del mismo a la Delegación Nacional de Sindicatos.

a los expresados fines, un convenio con la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura para la construcción de dichas viviendas y urbanización correspondiente y otro convenio con el Ayuntamiento de San Daniel en cuyo término municipal se halla situado el solar de referencia.

Todos estos acuerdos y convenios fueron aprobados por unanimidad.

POR UNA CENTRAL TÉRMICA EN GERONA

A continuación y también por unanimidad fué aprobada una propuesta de la Comisión de Obras por la que se acuerda

Los Sitios de Gerona 12/11/1954, p. 1.
Fons: www.girona.cat/sgdap

GRUPOS: EN CONSTRUCCIÓN**PLAN:** 1954-55**LOCALIDAD:** San Daniel**Número Viviendas:** 150 Social**DATOS DEL GRUPO**

Fecha comienzo obras: 30 Agosto de 1955

Fecha terminación: Recepción Prov. 14 Junio 1956

Fecha desde que han comenzado a habitarse: Sin habitar

Comienzo amortización: No iniciada

PRESUPUESTO

Presupuesto Grupo: 5.705.880,56 pts

Tipos**Coste****Cuota mensual**

Coste viviendas por tipo:

Social

33.436,56 pts

75,23 pts

Cuotas complementarias: No tiene

OBSERVACIONES: El valor de viviendas se refiere al Proyecto Inicial de 5.714.821,77 pts

ADJUDICACIÓN DE VIVIENDAS

Fecha de adjudicación: 17 Julio de 1957

Forma de adjudicación: Sorteo en el Pleno del Patronato Sindical Provincial. existe cupo reserva de 15 viviendas pendiente de adjudicación

Fecha de entrega: Sin entregar

Clase cuotas (firme, provisional...): Provisional

Viviendas vacantes: No está entregado el grupo

SITUACIONES ANORMALES: (Subarriendos, obras sin autorizar, denuncias por mal estado, etc.): No permitidos

JUNTA VECINOS

Informe sobre su constitución o no constitución:

SERVICIOS GRUPO

Informe problemas agua, luz o saneamiento: Luz pendiente de conexión por Energía Eléctrica de Catalunya

FINANCIACION

Informe problemas:

Forma construcción obras: (Concurso-Subasta...) Concurso-Subasta

Reproducció de la fitxa de la promoció "Grupo San Daniel" període 1954-55. Fons: Arxiu Històric Provincial de Girona

Un altre grup de fitxes de l'OSH del mateix arxiu ens ha permès recuperar un petit paper manuscrit que intenta ser una certificació de l'estat de les obres a l'abril de l'any 1956. Com en el cas anterior, intentem reproduir aquestes dades, donat el mal estat evident de l'original:

	<u>Tipo social:</u>	<i>San Daniel</i>
Viviendas que comprende:	150	
Presupuesto total:	5.705.880,56	
Obra certificada:	5.255.700,55	
Obra pendiente:	450.180,05	
<u>Estado obras:</u>		
	Fecha comienzo obras:	30 Agosto 1955
	A terminación plazo:	30 Abril 1956
	Recepción prov. Obras:	

Reproducció fitxa de certificació de l'obra l'abril de 1956. Fons: Arxiu Històric Provincial de Girona

Observant les dues fitxes es comproven petites discrepàncies pel que fa al preu total i a la data d'acabament però entenc que son anecdòtiques tenint en compte els sistemes de registre i arxiu de l'època. A més podem completar aquesta informació amb la pàgina 5 del diari *Los Sitios de Gerona* del diumenge 31 de març de 1957 que, en un article de Juan de Heredia a plana completa dedicat a les 150 cases barates que s'adjunta com annex, exposava:

"...vienen ahora a incrementarse con un nuevo Grupo, ya terminado y a falta únicamente de completar su urbanización, de 150 viviendas de tipo social, al servicio de nuestra capital aunque enclavado en el territorio del inmediato municipio de San Daniel..."

Domingo, 31 de Marzo de 1957
LOS SITIOS
Página 5

**Se han construido en Vilarroja 150 viviendas
sindicales de tipo social**

**Constan de cocina-comedor, tres
dormitorios, cuarto de aseo y un
pequeño jardín**

**Sus beneficiarios adquirirán la propiedad por
sólo 75 pesetas al mes**

Por Juan de Heredia

TEMAS GERUNDENSES

Diari "Los Sitios de Gerona" 31/03/1957, p. 5 – Fons: www.girona.cat/sgdap

Per tot això podem considerar que realment el grup s'inicia el 1954, encara que les obres no comencen fins l'agost del 1955, i s'acaben el 1957, tal com marca la placa col·locada a la casa número 1 del grup que tenim a la pàgina 19 del present document.

Cal considerar que si bé els habitatges es comencen a assignar gradualment a partir del 1957, no es té constància de la seva recepció definitiva fins al 1958, moment en què el «*Gobernador Civil y Jefe Provincial del Movimiento, Don José Pagés Costart hizo solemne entrega previa bendición por el Prelado de la diócesis Dr. D. José Caratañá Inglés*», tal com ens mostra la portada del diari *Los Sitios de Gerona* del dimarts 22 de juliol del 1958..

Vida Sindical

Entrega de títulos a 448 beneficiarios de nuevas viviendas

Será efectuada por el Gobernador civil y Jefe provincial a partir de mañana

El Excmo. Sr. Gobernador civil y Jefe provincial del Movimiento, don José Pagés Costart hará entrega a partir de mañana, lunes, día 21, de los títulos correspondientes a los beneficiarios de los siguientes nuevos Grupos de viviendas protegidas, construidos por la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura conforme al detalle de fechas y horas que a continuación se expresan:

Día 21. — A las siete de la tarde, Grupo de San Daniel, de 150 viviendas.

Día 22. — A las once de la mañana, Grupo "Santa María", de Ripoll, de 48 viviendas.

A las doce de la mañana: Grupo

de Campdevánol, de 100 viviendas.

A las seis de la tarde: Grupo de Figueras, de 50 viviendas.

Día 23. — A las doce de la mañana, Grupo "Juan Vidal", de Las Planas de 100 viviendas.

En total, 448 viviendas, y por lo que respecta al grupo "Santa María", de Ripoll, junto con los títulos les será entregada a cada beneficiario las llaves de su vivienda.

Los beneficiarios respectivos deberán encontrarse a la hora anunciada en el Grupo correspondiente.

TURNOS EN RESIDENCIAS PARA TRABAJADORES AGROPECUARIOS

Solemne entrega del Grupo de viviendas de San Daniel

La efectúa el Gobernador y Jefe provincial, previa bendición por el Prelado de la diócesis

Como estaba anunciado, a las siete de la tarde de ayer tuvo lugar la entrega de títulos a los beneficiarios de las 150 viviendas de tipo social que integran el Grupo construido por la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura en el vecino pueblo de San Daniel, barrio de Villaraja, parroquia de Parol de Onar, bajo un presupuesto de seis millones de pesetas, y abonando sus ocupantes una cuota mensual de amortización de 164 pesetas mensuales.

El acto tuvo lugar en la plaza del Grupo, que se hallaba engalanada con banderas nacionales y del Movimiento y alcanzó gran solemnidad dada la cantidad y relieve de las personalidades que concurrieron.

Estuvieron presentes los Excmos. Sres. Oblis de la Diócesis, Dr. D. José Caratañá Inglés, Gobernador Civil y Jefe provincial del Movimiento, don José Pagés Costart, Presidente de la Diputación Provincial, don Juan de Liebet, teniente de Alcalde don Ramon Noguera, por el Excmo. Ayuntamiento de Gerona; comandante de Infantería, Jefe de Día, don Angel Anures, representando a la autoridad militar; Subjefe provincial del Movimiento y Consejero nacional, camarada Salvo Sendra, y Delegado de Información de FET y de las JONS, camarada Jorge Manzanares.

Por la Organización Sindical asistieron los camaradas, Delegado provincial, Luis Segura Marcos; Secretario de la Delegación, Juan Prades; Vicesecretarios provinciales de Obras Sindicales, Carlos-José Vuelto; de Ordenación Económica, Evaristo Arana; de Ordenación Social, Carlos Llovera; Asesor eclesialístico, Rdo. D. Luis Amat; Arquitecto de la Obra Sindical del Hogar, Ignacio Bosch; (véase a la página 2)

El primer grupo de estos evacuados llegará a Teherán mañana por la tarde y estará integrado por unas 30 personas, mujeres y niños, pertenecientes a las familias del personal de los Estados Unidos que trabajan en los proyectos de desarrollo de Basora.

«SOMOS AMIGOS DE OCCIDENTE»

Londres, 21. — El jefe del nuevo Gobierno revolucionario Abdul Karim Kassam ha declarado a la Embajada iraquí por teléfono que se explicase a Occidente que el nuevo Gobierno es amigo. «Por Dios explicad a Occidente que

Diari "Los Sitios de Gerona" 20/07/1958, p. 2

Fons: www.girona.cat/sgdap

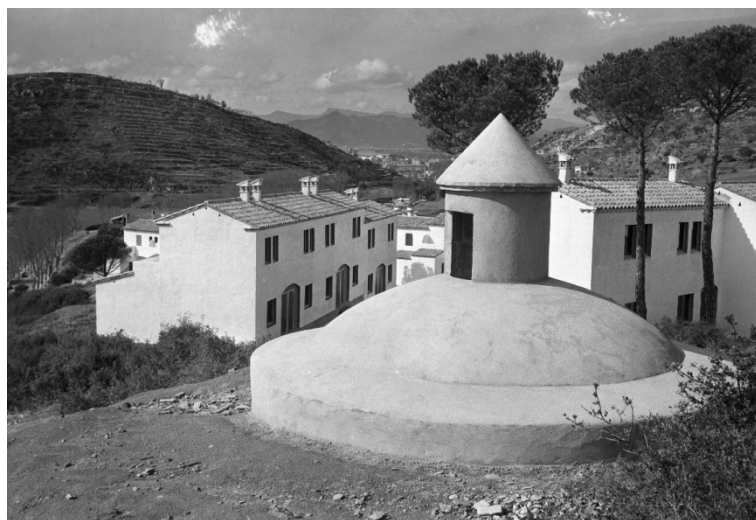
Diari "Los Sitios de Gerona" 22/07/1958, p. 1

Així doncs, es pot considerar que entre 1957 i 1958 és l'inici de la barriada de Vila-roja al municipi de Sant Daniel, afavorida per l'Ajuntament de Girona i l'OSH. El conveni de col·laboració entre els dos municipis, pel que fa al pagament d'arbitris i impostos, pràcticament no va tenir efecte donat que el 1962 Girona s'annexiona Sant Daniel, Santa Eugènia de Ter i Palau Sacosta, en base al BOE 18108 de 22 de desembre de 1962. Només quatre anys després del lliurament definitiu dels habitatges.

DECRETO 3363/1962, de 20 de diciembre, por el que se aprueba la incorporación de los Municipios de San Daniel, Santa Eugenia de Ter y Palau Sacosta al de Gerona.

BOE 18108 de 22/12/1962 – Fons: www.boe.es

Podem considerar que fou l'any 1958 quan es lliuraren els primers habitatges unifamiliars en unes condicions precàries; sense electricitat ni aigua potable, amb tots els carrers sense urbanitzar i amb només petites voreres. L'aigua, que havia d'haver estat aportada per l'Ajuntament de Girona amb una ampliació de la seva xarxa provenia, provisionalment, del riu Onyar, on es va fer un pou de captació i des d'allà s'impulsava, ja depurada, fins a un dipòsit construït a aquest efecte a la part alta del barri, avui ja desaparegut, on per gravetat es distribuïa a tot el grup.

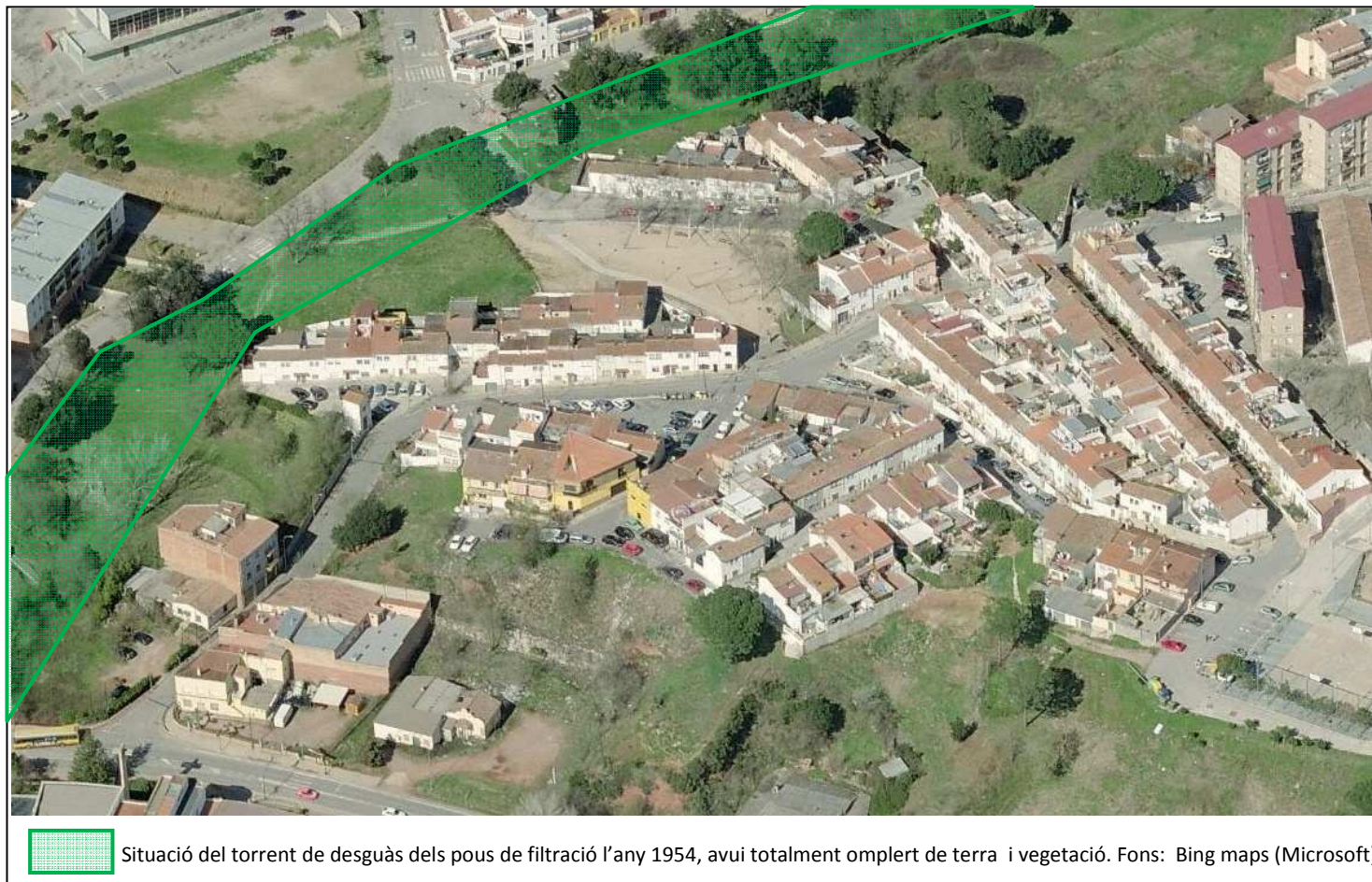
Dipòsit d'aigua de Vila-roja – Narcís Sans Prat 1957
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

Cases del grup núm. 20 a 26 el 1964 sense asfaltar
Fotografia: Maria Borrego Velasco (arxiu particular)

La xarxa de desguàs va ser mínima: es limitava a connectar grups d'habitatges de tal manera que tots els seus desguassos es recollien en una fosa sèptica i amb un pou de filtració que evacuava l'aigua al torrent situat a la part de darrere del grup, torrent que avui està pràcticament reomplert de terra. En total es van fer cinc fosses sèptiques amb els seus pous de filtració.

Situació del torrent de desguàs dels pous de filtració l'any 1954, avui totalment omplert de terra i vegetació. Fons: Bing maps (Microsoft)

Esplanada entre el C/Pujada del Primer de Maig (antic "Subida a la Colina") i C/de la Font per processons de Setmana Santa del 1959 – Fotografia: Maria Borrego Velasco (arxiu particular)

C/ Pujada Primer de Maig nevat al 1960 – Fotografia: Maria Borrego (arxiu particular)

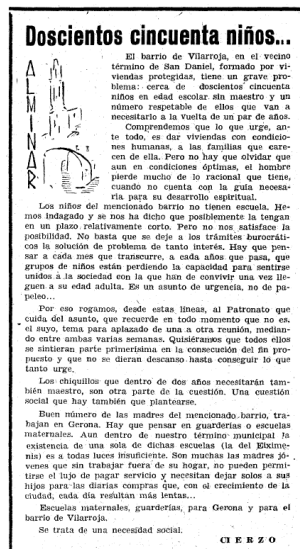

Figura 10
Article de la secció **ALMINAR**
del Diari “*Los Sitios de Gerona*”
reclamant escoles per a Vila-
roja (12/06/1959). Fons:
Servei de premsa digitalitzada
de l'Ajuntament de Girona

2.3 – La consolidació i evolució

Si el 1958 és l'any de l'arrencada del barri, els primers anys són els de reclamació i consolidació, a poc a poc, de tots aquells serveis bàsics que mancaven a les cases. Intentaré fer un resum cronològic el més breu possible.

A finals de la dècada (1959), poc temps després d'haver lliurat les cases, el primer que es fa és dotar-les d'electricitat a través d'una estació transformadora que es col·locà a l'inici de la pujada que dona accés al barri, i també d'aigua potable per contaminació de la zona de captació del riu.

També, fruit de la reclamació dels seus habitants i de la pressió a través del diari *Los Sitios de Gerona* (Figura 10), a principis dels anys 60 es creen quatre petites escoles provisionals en quatre edificis de petites dimensions, que es van anomenar en el seu moment *microescoles* i les quals no tenien les condicions que avui dia regeixen aquests tipus d'equipaments, però que van servir per donar resposta provisional a una escolarització mínimament digne de la mainada del barri.

Ubicació de la estació transformadora a l'inici de la pujada d'accés el 2011. Fons: Bing maps (Microsoft)

Estació transformadora vista des de la casa 28 el 1967
Fotografia: Maria Borrego Velasco (arxiu particular)

El 1962 s'estableix un servei d'autobusos que connecta Vila-roja amb el centre de la ciutat, una dada molt important, perquè és un intent d'aconseguir una major integració del barri amb la resta de la ciutat, la qual cosa ha estat molt difícil i amb els anys s'ha constatat com quasi impossible.

Hem d'esperar al 1967 perquè la urbanització de totes les cases sigui quasi completa amb la connexió de la xarxa de desguassos a la xarxa general de Girona, l'establiment d'aigua potable per a totes les cases i amb una mínima pavimentació de tots els carrers, tant els de trànsit rodat com els que són per a vianants.

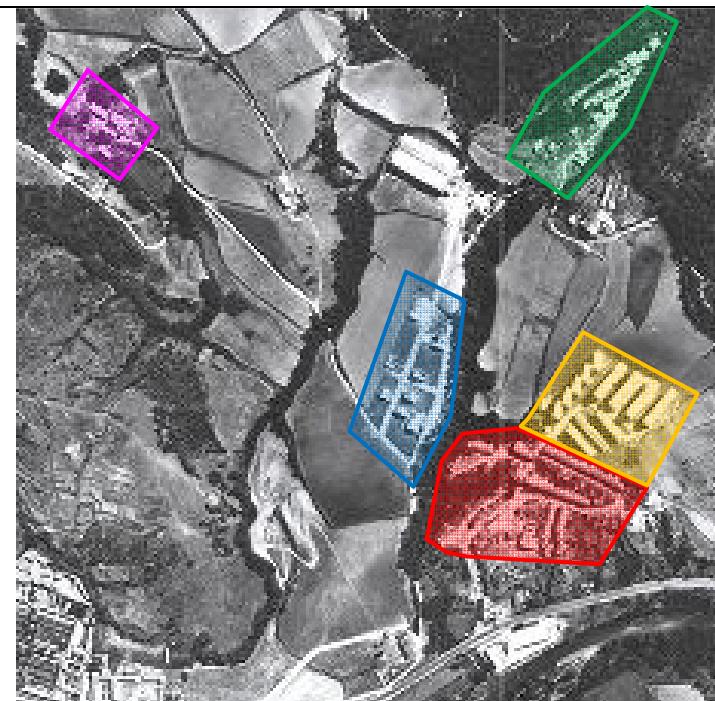
És en aquesta dècada (1958-1967) amb la millora d'algunes infraestructures bàsiques, l'increment d'habitants amb el lliurament de la segona fase de dos-cents nous habitatges en edificis plurifamiliars i la pressió del mossèn Josep Maria Tor, quan Vila-roja arribarà a tenir un alcalde de barri entre el 1963 i 1978, que ostentava les funcions d'establir un pont entre els veïns i l'Ajuntament, essent el precursor del que avui s'anomenen regidors de barri.

I és que, a part de les edificacions socials com les cent cinquanta cases o aquests nous dos-cents habitatges a la zona alta, el 1962 es comencen a urbanitzar petites zones de les rodalies, com el camp de la banda esquerra que se situava a l'altre cantó del torrent on desguassaven els pous de filtració de les cases inicials. La gent de Vila-roja els va anomenar «*los solares*» i considerava que qui comprava un terrenys allà era dels *rics* del barri –avui dia es coneix com a Mas Ramada–. També es va urbanitzar la part superior de la muntanya, per sobre dels nous blocs, el que es coneixerà més tard com *El Pinar*.

Això és fàcil de comprovar gràcies al servei de la Unitat Municipal d'Anàlisi Territorial (UMAT) de l'Ajuntament de Girona, on hem localitzat una fotografia aèria d'aquesta zona de l'any 1967 que mostra perfectament aquesta evolució amb les cent cinquanta primeres cases, els nous blocs plurifamiliars de dos-cents habitatges i uns carrers de terra on s'ubiquen les primeres cases particulars de Mas Ramada i *El Pinar*. A la mateixa fotografia es pot observar un mas que se situa a la part superior esquerra, al cantó del qual hi havia l'original Font de la Pólvora d'on s'obtenia l'*Ayguà Freda de Vila-roja*, que ja hem comentat al principi del document com a curiositat. Es pot observar tot el voltant de la font sense edificar i els nombrosos camps de conreu.

Fotografia de Vila-roja el 1967
Fons: Ajuntament de Girona. UMAT 2011

Situació dels diferents sectors
Muntatge de Josep M. Arjona i Borrego

- 150 cases barates del 1954
- 200 habitatges en blocs plurifamiliars de 1967
- Carrers Barranc, Rierol i Torrent del 1962 (sector actual del Mas Ramada)
- Carrer *El Pinar* de 1960
- Mas i Font de la Pólvora originals

Són en aquestes noves zones pre-urbanitzades on familiars dels habitants originals de Vila-roja, i inclús gent benestant de Girona, s'estableixen i construeixen cases particulars privades degut al menor cost del terreny que en d'altres llocs de la ciutat.

Amb aquest increment gradual de població, les *microescoles* edificades l'any 1960 queden totalment obsoletes i desbordades per motius evidents: recuperem un article del diari *Los Sitios de Gerona* del 1960 on Gil Bonancia (9), en una entrevista al Secretari del *Patronato Escolar de Suburbios*, Sr. Ramon Bover, ens explica com eren aquestes *microescoles*.

- *“¿Cuántas?*
- *-Un total de ocho. O sea, dos unidades de niños y dos de niñas en cada uno de los poblados de «Hermanos Sabat» de San Gregorio y «Vilarroja» de San Daniel.*
- *¿Presupuesto?*
- *El presupuesto global es de 601.676,48 pesetas...*

- *¿Tipo...?*
- *Son las llamadas microescuelas.*
- *¿Características...?*
- *Aunque el nombre es diminutivo, su capacidad es similar a las otras.*
- *¿El nombre, pues...?*
- *Se trata de tipos de escuelas en que los espacios accidentales son reducidos. Pero la capacidad del aula no varía de las otras.*
- *¿Para cuántos alumnos...?*
- *Cada aula, 42 alumnos. Y en cada escuela, dos aulas.*
- *¿Así...?*
- *Generalmente las dos aulas de cada escuela se destinan una a niños y otra a niñas. Pero en las que se van a construir, que como he dicho serán cuatro por pueblo, dos de ellas irán destinadas íntegramente a niños y las otras dos a niñas.*
- *¿Forma...?*
- *Mire aquí en el plano. La altura es de 2,30 metros. Un aula por un lado y en el centro los servicios. Ventilación y luz tal como requieren las normas de enseñanza moderna.*
- *¿Mobiliario?*
- *Véalo en estas fotografías de escuelas similares ya inauguradas. Los bancos son de estilo funcional, de gran sencillez de líneas, pero recios y especialmente prácticos y cómodos...”*

És evident que, amb 84 places per a nens i 84 places per a nenes, en poc temps les *microescoles* de Vila-roja i de Germans Sàbat van quedar totalment saturades i s'imposava la construcció d'una escola adequada a les necessitats del barri

---

(9) BONANCIA, Gil. Diari “Los Sitios de Gerona” del 30/03/1960, p. 3. Fons: Ajuntament de Girona Servei de premsa digitalitzada. Fons: www.girona.cat/sgdap

Les noves escoles, que havien de substituir les *microescoles*, no es començaran a gestionar fins a finals del 1967 i inici del 1968, essent aquest darrer any quan es projecten, s'adjudiquen (Figura 11) i es construeixen a la zona alta del barri, al costat dels d'edificis dels dos-cents habitatges construïts entre 1966-67. Finalment s'inauguren a l'any 1970, amb vuit unitats d'EGB i 2 de pre-escolar que s'ha mantingut fins els nostres dies.

RESOLUCION de la Junta Central de Construcciones Escolares por la que se adjudican definitivamente las obras de construcción del Colegio Nacional de 10 secciones y otras dependencias en el barrio de Vilarroja, Girona.

Figura 11

Resolució de l'adjudicació de les escoles de Vila-roja al BOE 17054 de 29 de novembre de 1968. Fons: www.boes.es

Escoles de Vila-roja el 1974

Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

Escoles de Vila-roja el 2011

Fons: Bing maps (Microsoft)

En una zona situada entre dos dels blocs edificats el 1967 també es va incloure un espai de locals en planta baixa on, a partir del 1969-70, s'instal·laren comerços bàsics per a la barriada com una farmàcia, un supermercat, una fleca, una perruqueria o una oficina de correus i telègrafs. Alguns han tancat però d'altres resten oberts avui dia.

Ubicació dels locals comercials
Fons: Bing maps (Microsoft)

Locals comercials l'any 1982 – Jordi Parés
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

A inicis dels anys 70, l'Ajuntament de Girona va aprovar inicialment el Pla Parcial Vila-roja - Sector Font de la Pólvora amb la previsió de construcció de cinc-cents nous habitatges que l'OSH ja tenia programada. Aquest pla parcial va ser aprovat el 29 de febrer del 1972, donant el tret de sortida a les noves construccions que s'inicien el 1973, però que es van retardant per problemes diversos de terrenys, finançament, construcció, però sobretot per temes interns de l'OSH. Finalment es fa la declaració d'obra nova en divisió horitzontal el 21 de novembre del 1978 i els adjudicataris poden anar a viure als pisos el desembre del 1978, quan pràcticament ja no existia l'OSH, però això és una altra història.

Habitatges de Font de la Pólvora en construcció – Narcís Sans, 1974
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

El període entre 1958 i 1975 és el d'ampliació i consolidació de la barriada inicial de Vila-roja a la qual, progressivament, s'afegeixen altres grups que en un principi són afins al tarannà de la barriada principal, com el sector Mas Ramada o *El Pinar*, i a més, s'aconsegueixen els serveis bàsics similars als de Girona, però no de la mateixa qualitat.

És el 1978 quan la zona es veurà «envaïda» per un altre grup de cinc-cents habitatges amb usuaris heterogenis i d'estatus social que incrementarà més, si això fos possible, la sensació de marginació de tota la zona respecte a la resta de la ciutat.

Fotografia aèria de Vila-roja amb la zona consolidada i les primeres cases de Mas Ramada i El Pinar en primer terme
Narcís Sans i Prat, 1973 - Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

2.4 – Situació actual

Els anys 80, amb l'increment d'habitants, és quan la zona es comença a dotar de serveis i infraestructures socials bàsiques de les quals, fins a aquests moments, patia una greu manca.

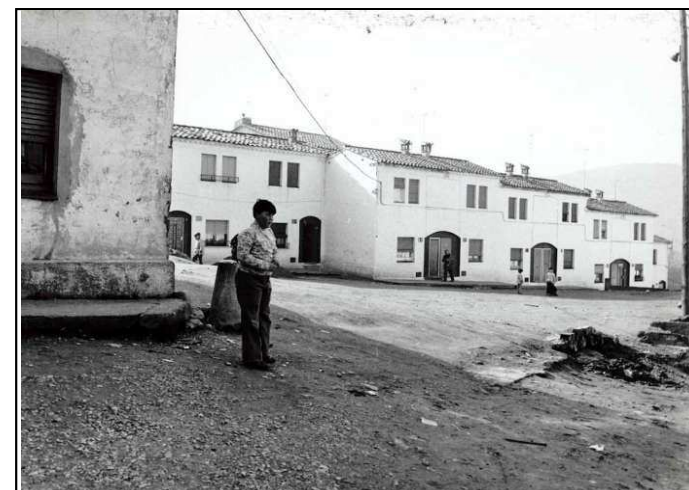
Faré un resum cronològic de la situació actual perquè, tot i que no és el centre del treball, ajudarà a entendre les propostes finals; en tot cas és un resum no exhaustiu de tots els equipaments amb les dates aproximades de construcció o inauguració:

▪ Camp de futbol i vestuaris	1974
▪ Centre social de Vila-roja (en una nau sense ús a la carretera de Sant Feliu de Guíxols)	1981
▪ Consultori mèdic de Vila-roja (s'integra en una part del Centre Social)	1982
▪ Escola d'adults (es fa en un local al carrer Planura)	1983
▪ Pista poliesportiva al cantó de les escoles	1983
▪ S'inaugura la plaça Picasso	1989
▪ Centre Cívic de Vila-roja (aglutina l'Escola d'adults, el Centre Social i altres serveis dispersos)	1991
▪ Canalització de la major part de la riera posterior de les cases originals (torrent)	1995
▪ Centre d'Atenció Primària -CAP, al cantó del Centre Cívic	1996
▪ Pavelló Municipal d'Esports de Vila-roja	1997

A totes aquestes infraestructures s'hi han d'afegir altres obres de consolidació i millora dels serveis urbanístics com la total pavimentació dels carrers i places, millora de la il·luminació, etc.

Amb tot, els carrers del barri de Vila-roja continuen essent estrets i molt pocs són de trànsit rodat; la majoria són de vianants a excepció de les vies principals de comunicació, que sí que són un xic més amples. No tots els carrers tenen nom, i alguns en tenen per l'atribució popular (*la calle larga, la plazoleta*, etc.).

Les cases estan numerades en relació al barri inicial i tal com es fa a la resta de Girona, en base a la situació del carrer respecte del centre.

La Plazoleta (C/Pujada primer de Maig i C/de la Font) el 1960
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

L'estat general de les edificacions, que són molt modestes com veurem més endavant, és bastant acceptable donat que totes, o quasi totes, son primera residència. A més es transmeten de pares a fills o, si alguna està en venda, la compra normalment la fan fills o parents dels que ja hi viuen.

Vila-roja continua com el que va ser des d'un principi: un barri obrer, amb famílies humils i algunes amb necessitats econòmiques importants degut que, fruit de la crisi econòmica, estan a l'atur.

Al llarg dels anys la població del barri ha anat disminuint i envellint degut al descens de natalitat i al moviment migratori del jovent cap altres nuclis propers més atractius com són Girona, Quart o Salt.

El nombre de membres d'una família també ha anat disminuint des dels inicis del barri fins l'actualitat, passant d'uns 6 a 9 membres als anys 60 als 4 o 5 de l'actualitat. Això s'aprecia perfectament en l'estadística oficial del barri: l'any 1986 Vila-roja tenia 3.919 habitants i l'entitat de població al 2005 era de 1.176.

La llengua de comunicació al barri era fonamentalment el castellà, sobretot per la gent més gran, però tot el jovent entén i parla el català.

Darrerament tota aquesta zona (Vila-roja, Mas Ramada, Grup Sant Daniel i Font de la Pólvora) està rebent una nova onada d'immigració estrangera, majoritàriament marroquina i índia que està compensant, en cert grau, la pèrdua de població autòctona, però que empitjora encara més la imatge que del barri es té des de Girona i altres poblacions veïnes.

Vista actual del barri. Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

3 – Els elements patrimonials a considerar

El primer element patrimonial a considerar hauria de ser el propi conjunt dels habitatges originals, i si no torneu a mirar la fotografia de la portada o bé observeu la que acompanya aquestes ratlles amb tot el conjunt integrat en un paisatge meravellós i natural, amb l'antiga carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols vorejada de plàtans i, en primer terme, a la part de baix, la casa de la Sra. Maria Vila que encara viu al mateix indret i que ens ha estat de molta ajuda..

Vista general del conjunt des de la zona de Montilivi – Narcis Sans i Prat, 1957
Fons: Arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI)

Penso que aquestes cases barates realment mereixen un estatus de patrimoni gironí, en especial per la forma que tenen i per com les va dissenyar el seu arquitecte, Ignasi Bosch Reitg, en una època on les restriccions en materials de construcció, sobretot d'acer i ciment, eren el pa de cada dia.

A més, la seva senzilla estructura totalment ceràmica, per a mi, ha assolit una fita que moltes estructures d'avui dia no aconseguirien donat que fa més de cinquanta anys que es conserven –recordem les bigues aluminoses dels anys 60, mal anomenades aluminosi?–.

La seva estructura principal, la volta de maó pla rebaixat de quatre punts, va ser una idea del propi arquitecte que va traslladar a altres edificis i grups d'habitatges que va projectar.

En aquest sentit va emprar el concepte que va establir en Rafael Guastavino (1842-1908) de la construcció cohesiva.

És per això que en aquest apartat, pels que no estan avesats a la construcció, primer es fa un petit recordatori del que és la volta ceràmica de maó pla, continuem amb una petit homenatge a en Rafael Guastavino Moreno perquè va exportar la *catalan vault* als Estats Units, va crear la *Guastavino Fireproof Construction Company* que va fer més de mil edificis amb volta catalana i acabem amb el tema principal que són les cases barates de Vila-roja d'Ignasi Bosch.

3.1 – La volta catalana de maó pla

La volta catalana o de maó de pla és una tècnica de construcció catalana que consisteix a cobrir l'espai mitjançant una volta de maons ceràmics col·locats per la part plana, és a dir, per la cara de superfície més gran anomenada taula (*tabla* en castellà – Figura 12). Els primers anys s'emprava el guix com a lligam de les peces però posteriorment es va utilitzar el morter de ciment ràpid. Aquesta tècnica, si l'espai a cobrir no és gaire gran o els paletes són prou hàbils, permet construir un forjat horitzontal sense cindri. Però que es un cindri?

Un cindri es una armadura de fusta, metàl·lica o de qualsevol altre material, que sosté provisionalment el pes d'un arc, volta o qualsevol altra estructura, durant el procés de construcció de la mateixa.

Tal com ens comenta el mateix Ignasi Bosch Reitg (10), s'entén per volta de maó pla, *bóveda tabicada* en castellà, la formada per maons posats per la taula (*tabla* en castellà), uns al costat dels altres, a tota la volta en diferents capes.

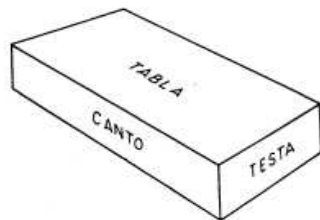

Figura 12

Esquema de les cares d'un maó ceràmic segons la "El pliego de condiciones para la recepción de ladrillos cerámicos en obras de construcción – FL-88" 1988. Fons: BOE núm 185 de 3 d'agost de 1988.

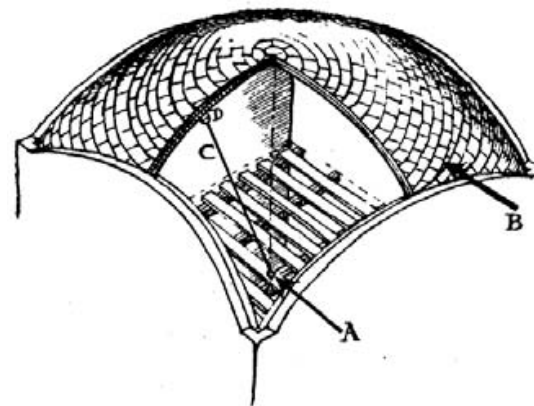

Execució de voltes de maó pla d'un sol full sense cindri però amb petita guia de fusta.
Casa Adroher de Girona. Fons: Albert Bosch i Xuclà (arxiu particular)

(10) BOSCH REITG, Ignasi (1949). "La Boveda Vaída Tabicada". *Revista Nacional de Arquitectura – Colegio de Arquitectos de Madrid*, número 89, 1949, p. 185-199

En definitiva, no es tracta de res més que de fer un envà ceràmic planer amb forma de volta, tal com ens comenta en Josep Mª Adell en el seu article "Luis Moya y las bóvedas tabicadas de la posguerra española" (11).

Figs. 4 y 5.—Construcción de una bóveda esférica sin cercha: A, Centro de la esfera con una anilla para atar la cuerda; B, Principio de la espiral; C, Cuerda; D, Tope colocado a la distancia $AD = \text{Radio}$.

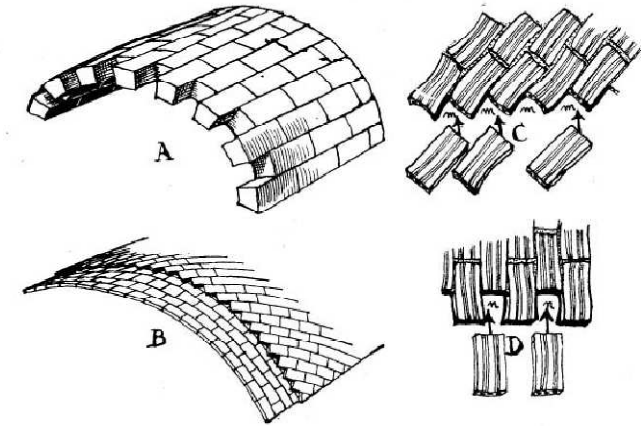

FIG. 12.—A: Aparejo corriente en bóvedas de piedra. B: Aparejo para bóvedas de rasilla. C: Enjarje para bóvedas de rasilla. En los huecos mm se acoplan fácilmente las rasillas siguientes, aunque todas sean desiguales y de mala forma. D: Enjarje difícil de hacer si las rasillas no son de tamaño uniforme y de forma regular, por ser difícil introducir otras rasillas en los huecos mm.

Esquema de construcció de voltes maó pla. Fons: Josep Mª Adell

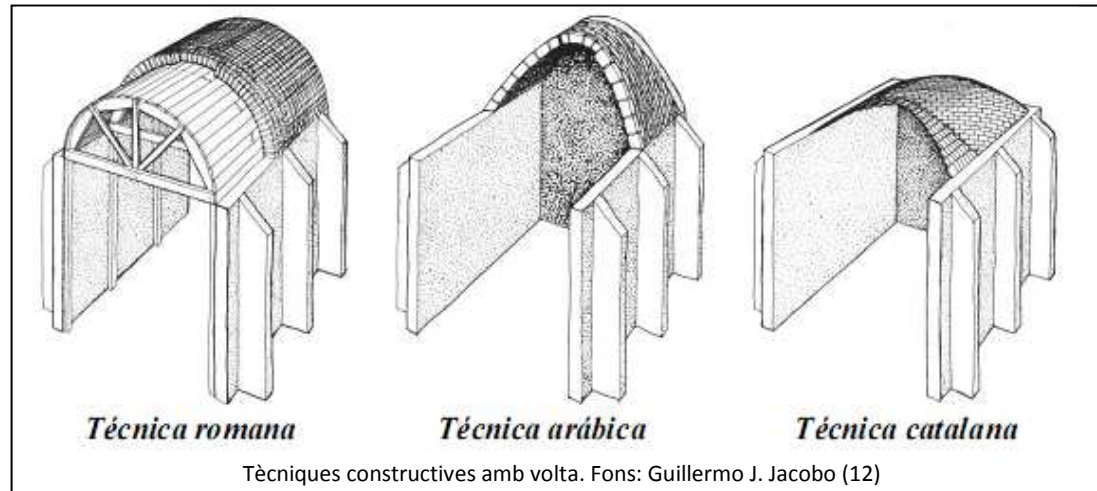
Figura 13
Esquema típic d'una construcció a finals del segle XIX segons el "Tratado de Rehabilitación" de la Universitat Politécnica de Madrid – Curs de Rehabilitació 1999

Si fem una mica d'història de la construcció, a mitjans del segle XIX es continuava fent servir els mateixos patrons que en segles anteriors pel que fa a parets i sostres, és a dir, les parets de planta baixa eren més gruixudes perquè normalment havien de suportar voltes de pedra, d'argamassa o ceràmiques amb maó massís, de les primeres plantes. La resta de plantes tenia estructura més lleugera amb parets més primes i forjats de fusta (Figura 13).

A finals de segle XIX se segueixen els mateixos patrons anteriors, però sobretot prenen una importància major les voltes ceràmiques de maó pla, per la seva rapidesa d'execució i la seva lleugeresa, arribant a «emigrar» de la zona catalana cap a la resta del país (sobretot la volta de maó pla rebaixada). Cap a l'any 1889 es quan s'inicia «la brillant aventura» de nombrosos edificis, amb aquests tipus de voltes, a Madrid i Extremadura.

Va ser durant aquesta etapa final del segle XIX quan es genera una gran activitat constructora a Catalunya i quan s'utilitzen molt més les voltes ceràmiques i, també, quan comencen a aparèixer altres materials de construcció nous com les bigues de ferro i el formigó armat. L'aparició d'aquests nous materials comportarà que, finalment, la construcció amb volta de maó pla sigui anomenada per tots com *a la catalana*. De fet aquesta denominació encara continua avui dia.

(11) ADELL, Josep M^a (2005). "Luis Moya y las bóvedas tabicadas de la postguerra española" – *Informes de la Construcción, Instituto Eduardo Torroja – CSIC, volum 56, número 496, 2005, p.25-29*

En construccions més senzilles, al voltant del 1840, es comencen a utilitzar aquestes noves bigues de ferro per formar els sostres, ja sigui amb voltes entre bigues o bé una solera superior de maons ceràmics (Figura 14). Per sota es tapaven amb un encanyissat revestit amb guix. Les plaques de guix no apareixen fins als anys 1955-60. Els espais buits en aquests sostres no s'omplien de formigó perquè en aquell temps encara no existia.

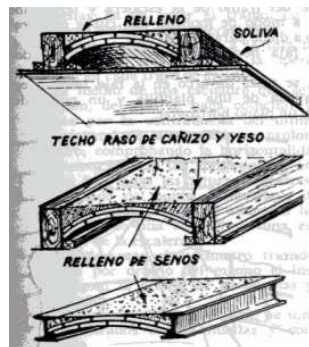
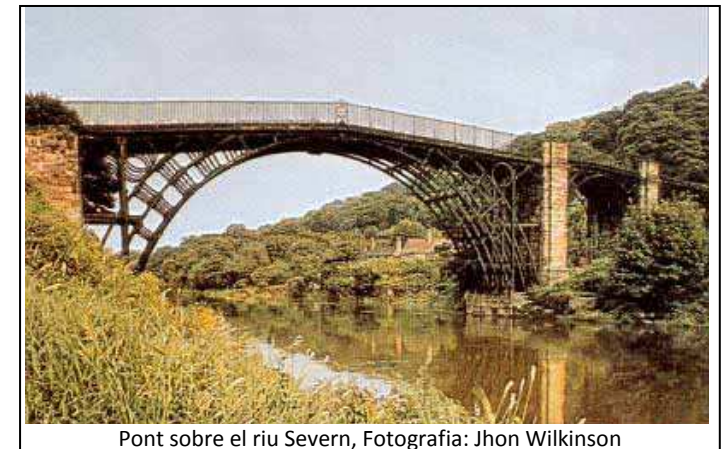

Figura 14

Benavent de Barberà, Pedro. (1939). Como debo construir. Sisena edició 1963. Editorial Bosch, Barcelona

El ferro és comença a utilitzar cada vegada més. Això ve donat pel canvi en l'obtenció d'aquest, que es va iniciar l'any 1720 en emprar el carbó *coque* com a combustible. És a partir de l'augment de producció quan s'inicia el seu desenvolupament. No és fins l'any 1779 que a la ciutat de Coalbrookdale (Anglaterra) es projecta i construeix la primera estructura totalment metàl·lica: el pont sobre el riu Severn.

El 1801 es construeix la fàbrica tèxtil de Salford - Manchester, que és la primera estructura metàl·lica en edificació feta amb ferro fos. No és fins l'any 1820 que es comença a laminar el ferro.

(12) JACOBO, Guillermo J. (2006) "El ladrillo cerámico cocido como materializador de la estructura en la edificación arquitectónica". *Càtedra Estructures II – Facultat d'Arquitectura i Urbanisme – Universitat Nacional del Nordest – Comunicacions Científiques i Tecnològiques*, 2006 - Argentina.

Figura 15

Estructura de formigó amb sistema Hennebique (1906).
Fons:

<http://webs.demasiado.com/forjados/historia/hormigon/mas.htm>

A finals del segle XIX es fa el primer gratacel a Nova York d'unes deu plantes amb ferro laminat. Entre 1840 y 1860 s'implanten aquestes biguetes i apareixen bigues de més cantell, que s'anomenen jàsseres. Els sostres comencen a fer de traves entre les parets.

El final del segle XIX i l'inici del segle XX és el temps de la gran revolució de la construcció. La transformació estarà afavorida per l'aparició d'un nou material que ho revolucionarà tot: el formigó armat (Figura 15).

Quan a mitjans del segle XIX, concretament el 1865, el francès Joseph Monier (1823-1906) va començar a barrejar tela metàl·lica a les seves jardineres a l'Orangerie de Versailles per dotar-les d'una major resistència, poc s'imaginava que estava posant les bases d'un nou material que amb el decurs dels anys hauria de ser decisiu en l'evolució dels processos constructius, el formigó armat, ni que en certa manera provocaria, més endavant, quasi «l'enterrament» d'altres sistemes més tradicionals com la tapiera o les pròpies voltes ceràmiques.

Amb les nombroses patents que va crear: Canonades (1868), Panells (1869), Dipòsits (1872), Ponts (1873) Escales (1875), Bigues (1878) i Cobertes (1880) que, finalment, va cedir i que van recollir diferents empreses de Bèlgica, Holanda, Àustria i Alemanya, es va iniciar el seu veritable desenvolupament, fins que el 1891 es va formar la Comissió Francesa per a l'estudi d'una normativa sobre aquest element, que va veure publicada el 1896 la primera disposició oficial francesa sobre el tema.

A la nostra terra l'acceptació del formigó armat com a nou material de construcció en tots els àmbits (obres públiques i edificació) va ser lenta però continuada, tal com deia Juan Machimbarrena, Enginyer d'obres de l'Ajuntament de San Sebastià, que el 1923 va editar un dels primers llibres dedicats al formigó armat:

En España existe respecto a esos países notable diferencia. La rutina y los prejuicios han sido una rémora al desenvolvimiento de este nuevo sistema constructivo, ...”.

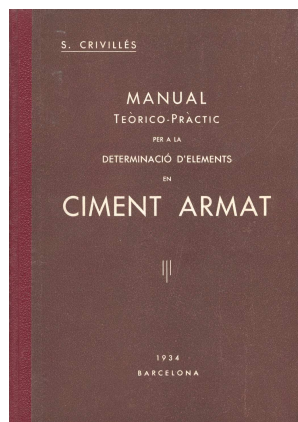

Figura 16

Portada del llibre “Manual Teòrico Pràctic per a la determinació d'elements en Ciment Armat” de Santiago Crivillès, 1934 Barcelona

Malgrat tot, el formigó es va anar impulsant des de tots els àmbits, aprofitant els avantatges que el nou material oferia a tots els agents –tècnics, constructors i usuaris– fins al punt que no només agradava al tècnic sinó que era lloat pels contractistes per la seva rapidesa i economia, com es pot llegir a *Ciment Armat: Primer manual pràctic a Catalunya i resta d'Espanya en tal especialització (...)*, editat en català per Salvador Crivillès en 1934, contractista d'obres i secretari, en aquell moment, del Centre de Contractistes Generals d'Obres i Mestres de Cases de Barcelona (Figura 16).

A poc a poc aquest nous materials anaven relegant la construcció amb volta ceràmica, però aquest arraconament es va veure interromput per la Guerra Civil i, una vegada es va acabar, durant els anys de la postguerra es torna a fer servir. De fet, fins a final de la dècada dels 60 tots els sistemes van conviure amb una certa harmonia fins que, finalment, el formigó armat i les bigues de ferro van tornar a imposar-se a les voltes ceràmiques i aquestes van quedar com un sistema residual poc emprat.

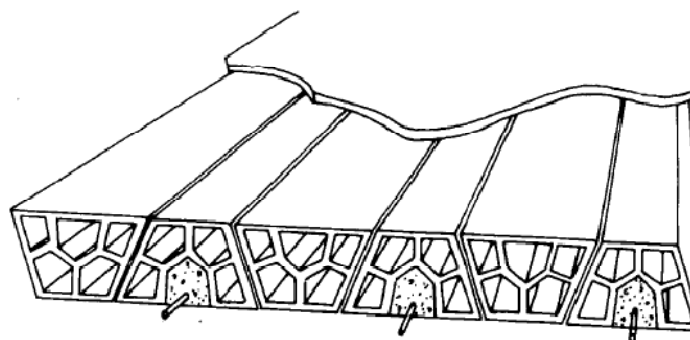
El perquè es van tornar a emprar les voltes ceràmiques de maó pla durant els anys de la postguerra té relació amb les restriccions que va patir el país de ferro i ciment, conegudes per tothom qui ens dediquem o ens hem dedicat a la construcció.

I no només torna a «florir» la construcció amb volta sinó que, a més, apareixen els sostres amb biguetes ceràmiques, que proliferen durant la dècada dels anys 40 i 50, com a conseqüència d'aquesta escassetat d'acer i ciment, que fa que el 1941 es publiqui el Decret de 11 de març de 1941 sobre «*las restricciones de hierro en la edificación*» i el *Reglament per a la seva aplicació* publicat en el mateix BOE.

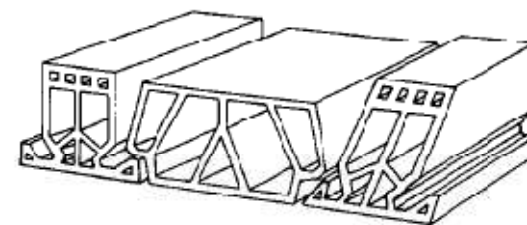
Posteriorment la *Dirección General de Arquitectura del Ministerio de la Gobernación* publica les *Normas para la aplicación del Decreto sobre restricciones del hierro en la edificación del 11 de marzo de 1941*, que tenia tres apartats:

- Normes per al càlcul i execució d'estructures metàl·liques
- Normes per al càlcul i execució de les obres de formigó armat
- Normes per al projecte i execució de forjats de maó ceràmic armat (Aquest darrer s'acompanya com annex).

Fruit de la inventiva dels tècnics en construcció d'aquella època, tot i que en aquell moment no existia una indústria de la construcció com sí que tenim avui dia, fa que sorgeixin molts sistemes de sostres ceràmics, però també hi va haver un grup d'arquitectes que va recuperar les voltes de maó pla i inclús les van millorar, com va ser el cas del nostre arquitecte Ignasi Bosch Reigt.

Sostre Tetraférico

Sostre Superfer

Sostres ceràmics de l'època. Fons: Institut de Tecnologia de la Construcció de Catalunya – ITEC (13)

(13) ITEC, 1995 – Recomanacions per al reconeixement, la diagnosi i la teràpia de sostres ceràmics. *Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General d'Arquitectura i Habitatge. Centre Tècnic de Cooperació per a la Rehabilitació d'Habitatges*, 1995. Barcelona

A la llarga, però, a partir dels anys 70, tant els sostres ceràmics com les voltes de maó pla han quedat com a sistemes constructius residuals. Per exemple, de fabricants de sostres ceràmics actualment només n'hi ha a tota Catalunya, i operaris com paletes, oficials de primera, etc. que sàpiguen fer un volta de maó pla sense cindri es poden comptar amb els dits de la mà.

A part d'això, durant molts anys les voltes de maó pla no es van considerar com un patrimoni mereixedor de ser conservat i és a partir de mitjans dels anys 90, i sobretot a l'inici del segle XXI quan s'ha considerat la seva vàlua.

Ens ho mostra perfectament en José Luis González Moreno-Navarro (14) quan ens recorda que en l'ampliació del Palau de la Música de Barcelona es va enderrocar l'església parroquial de San Francisco de Paula. D'aquesta església, l'autor recupera un detall d'Ángel Truñó del 1950 on explica com es forma la coberta amb una volta cilíndrica atirantada i ens ho contraposa amb un titular del diari *El País* del 1999, on el periodista només es preocupa del projecte d'ampliació del Palau. La frase lapidària d'en José Luis González és la següent:

"...La destrucción de una iglesia «colindante» y un magnífico ejemplar de la bóveda tabicada catalana no supusieron el más mínimo hecho noticioso."

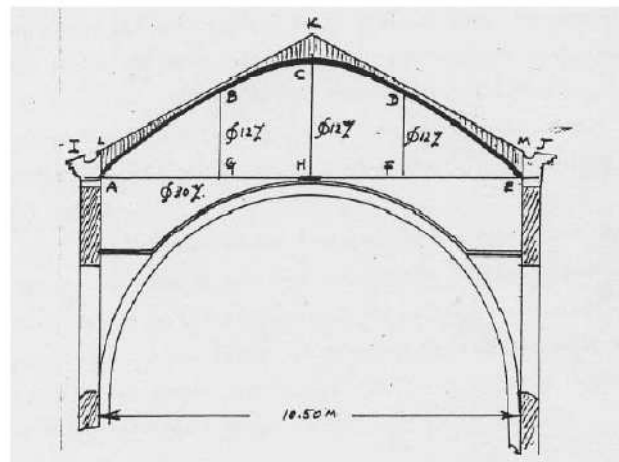

Figura 1.- Dibujo de Ángel Truñó representando la bóveda de la Figura 2.

Figura 2.- Bóveda representada en la figura 1 en proceso de destrucción.

Imatges de l'article de José Luis González Moreno-Navarro (14)

Es hora de recordar i conservar les voltes de maó pla.

(14) GONZÁLEZ MORENO-NAVARRO, José Luis (2005). "La Bóveda tabicada: Entre la conservación y la destrucción" - *Informes de la Construcción*, Instituto Eduardo Torroja – CSIC, volum 56, número 496, 2005, p.25-29

Figura 17
Retrat de Rafael Guastavino Moreno el 1889. Fons: © Avery Architectural and Fine Arts Library, Columbia University.

3.2 – La construcció cohesiva d'en Rafael Guastavino

Si es fa un petit repàs a la història de la construcció en volta de maó pla es veurà que és un sistema català que, gràcies a arquitectes com Antoni Gaudí (1852-1926) a Barcelona, o Rafael Masó a Girona (1880-1935) i d'altres exponents del modernisme Català, ha traspasat fronteres.

En el seu moment aquesta tècnica va ser recuperada i millorada per l'Escola de Mestres d'Obres de Barcelona a principis de la dècada de 1860. De fet el propi Ignasi Bosch ens recorda en l'article que ell mateix ens va escriure l'any 1949 (15) que el relleu d'aquest aprenentatge el va continuar l'Escola d'Arquitectura de Barcelona a principi del segle xx:

“La Escuela de Arquitectura de Barcelona, a través de su profesorado, aportó su valiosa cooperación a este fin, motivando que muchos de los alumnos de aquella época sintieran la inquietud por el estudio y empleo de estos sistemas abovedados, consiguiendo sorprendentes resultados. R. Guastavino, arquitecto valenciano, fue quién más sobresalió en este intenso movimiento constructivo...”

I efectivament, en Rafael Guastavino Moreno (Figura 17) ha estat considerat, molts anys després, el capdavanter d'una de les majors expressions en aquesta tècnica edificatòria que primer va assajar a Barcelona i que després, per temes personals, va exportar i consolidar a Amèrica del Nord.

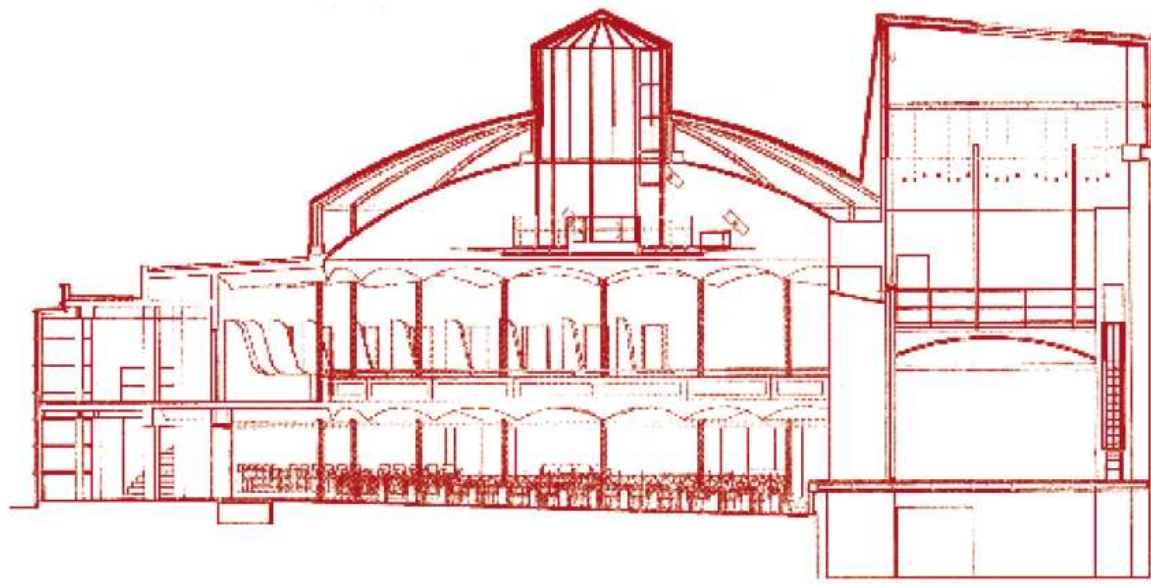
Segons Guastavino, la tècnica de construir voltes de maó pla contrasta directament amb el mètode tradicional de muntar les dovelles que utilitzen blocs de pedra. Guastavino va definir l'arc de dovelles com una construcció gravitant o mecànica, perquè el pes dels material facilita l'acció de la gravetat per mantenir unides totes les parts, tant d'arcs com de voltes.

En Guastavino considerava que les voltes de maó pla eren la «*construcció cohesiva*», i la definia com a qualsevol construcció on l'estabilitat depengués de la cohesió química o de l'adhesió de les parts constituents. Pensava que el fet d'unir les peces de maó ceràmic amb guix o morter de ciment ràpid els donava una cohesió major que la simple col·locació i estabilitat per pes com les voltes de pedra.

Però qui era i què va fer l'arquitecte Rafael Guastavino?

En Rafael Guastavino Moreno (València 1842 – Black Mountains, Carolina del Nord 1908) obté el seu títol d'arquitecte a l'Escola de Mestres d'Obra de Barcelona el 1865 i inicia una carrera d'arquitecte y constructor a Barcelona on fa nombrosos edificis. Amb tot, els més recordats són la Fàbrica Batlló de Barcelona (1869-1875) i el teatre La Massa de Vilassar de Dalt (1881).

(15) BOSCH REITG, Ignasi (1949). “La Boveda Vaïda Tabicada”. *Revista Nacional de Arquitectura – Colegio de Arquitectos de Madrid*, número 89, 1949, p. 185-199

Secció del Teatre la Massa projectat i construït per Rafael Guastavino el 1881

Fons. <http://www.teatrelamassa.cat>

El febrer de 1881, poc abans d'inaugurar el Teatre la Massa, en Rafael Guastavino emigra als Estats Units i les raons no són clares. Una pot ser el premi que li fou concedit per la seva aportació a l'Exposició del centenari de Filadèlfia el 1876. També es considera que una de les raons potser va ser la possibilitat d'aconseguir un millor subministrament de ciment Portland necessari per a la consecució dels seus projectes, però també hi ha qui comenta que als Estats Units hi havia escassetat de maons ceràmics a l'època i que no pot ser aquest el motiu.

Amb el temps s'ha constatat que, casat amb Pilar Expósito, les relacions matrimonials no eren excel·lents i que cap als inicis dels anys 70 la parella ja es va separar durant dos anys. Passat aquest temps el matrimoni es va tornar a refer, però torna a haver-hi una crisi matrimonial que desemboca en l'emigració de l'esposa el gener del 1881 a l'Argentina amb els tres fills grans. I en Rafael Guastavino marxarà un mes després, per a no tornar, amb el seu fill petit que també es deia Rafael, amb la seva mainadera i les seves dues filles.

Passaran cinc anys fins que la societat constructiva dels Estats Units comenci a emprar el seu sistema. De fet és la seva aposta per construir les voltes de la Biblioteca Pública de Boston sense cobrar la que li permet començar a aplicar els seus mètodes. L'arquitecte del projecte, Charles McKim, va començar l'obra sense tenir previst la utilització de voltes de maó pla, però en Rafael Guastavino li proposa fer-ho sense cost el març del 1889, quan totes les bigues metàl·liques ja s'havien comprat. Aquesta va ser la seva porta d'entrada.

A més, el 1892 publica a Boston el seu primer llibre, *Ensayo sobre la teoria e historia de la construcción cohesiva*. Guastavino el que fa és promocionar el sistema de volta de maó pla i vendre'l com un sistema a prova d'incendis, en una societat on la protecció dels edificis fets amb estructura metàl·lica era primordial, de tal forma que pràcticament deu anys després de la seva arribada als Estats Units crea a Nova York el 1889 una empresa que construeix edificis a prova d'incendis: La Guastavino Fireproof Construction Company.

Per demostrar que el sistema és bo inclou la realització de diferents proves de càrrega que mostrin la solidesa de l'estructura de la volta

La Biblioteca Pública de Boston en Construcció, 1889 – Rafael Guastavino en peu al centre
Fons: www.guastavino.net

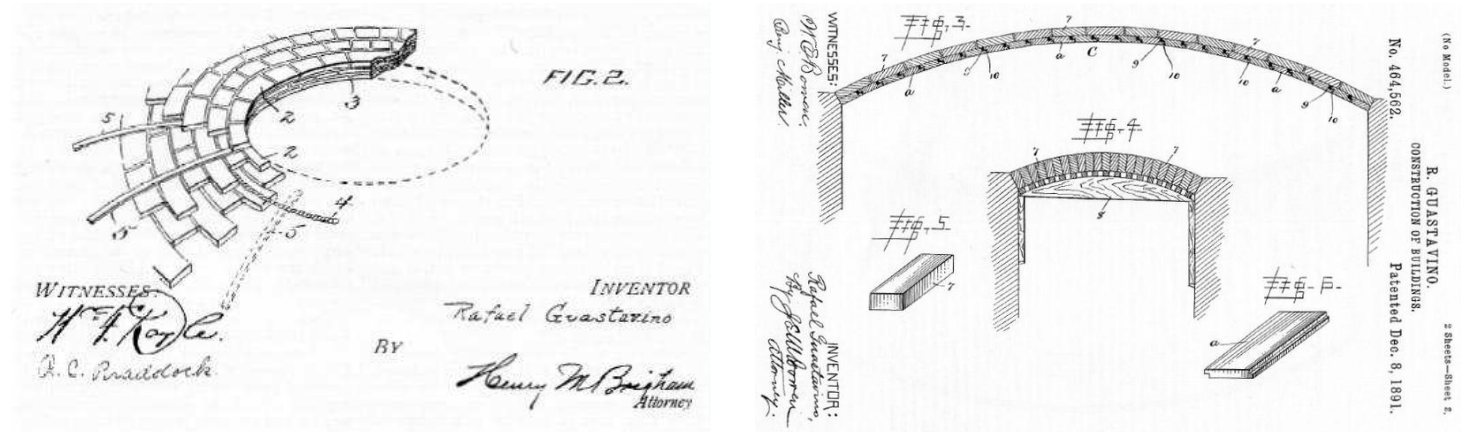

Prova de càrrega en una volta de maó pla

Tal com veiem als Estats Units, Guastavino renuncia a exercir la seva professió d'arquitecte i es transforma en constructor de voltes de maó, però cal entendre que mai va renunciar al seu tarannà tècnic donat que es va interessar molt per a la difusió científica del sistema: va participar en congressos, va publicar llibres i va fer una mena de defensa filosòfica del sistema de "construcció cohesiva"..

En l'aspecte pràctic, Guastavino es va decidir a constituir una empresa i va patentar fins a vint-i-quatre elements del sistema de voltes de maó pla. Per a Joan Bassegoda (16) «aquest va ser el gran èxit de Guastavino: tenir una idea genial i patentar-la»..

Dues de les 24 patents dels Guastavino. Fons: www.guastavino.net

Així Guastavino va convertir la volta catalana (*catalan vault*) en la seva empremta particular i va construir més de mil voltes repartides per quaranta-un estats nord-americans, cinc províncies canadenques i nou països, fins arribar a l'Índia. En els seus treballs va fer servir una gran disparitat d'estils arquitectònics. D'aquesta manera Guastavino va vestir des de catedrals de regust medievalista fins als moderns vestíbuls dels gratacels que començaven a proliferar a les grans urbs americanes, donat que quan ell va desaparèixer la seva tasca la va continuar el seu fill Rafael Guastavino Expósito.

Figura 18

Mostra de la resistència d'una volta de maó pla feta in situ.
Fons: www.guastavino.net

Des del seu primer gran projecte americà que ja hem comentat abans, la Biblioteca Pública de Boston (1889), algunes de les seves obres més destacades van ser les voltes de les catedrals de Saint Thomas i Saint Bartholomew a Nova York, l'Escola de l'Exèrcit a Washington, les Universitats de Columbia i de Virgínia, el Western Union Building, els ponts de Williamsburg i el de Queensborough a Nova York, i les voltes de la Grand Central Station també a Nova York. Però sense cap mena de dubte una de les seves obres mestres va ser la construcció de la cúpula de Saint John the Divine, una volta en un forat de més de quaranta metres.

La importància del seu llegat als Estats Units la tenim present a www.guastavino.net: *The Guastavino Project at the Massachusetts Institute of Technology is dedicated to documenting and preserving the tile vaulted works of the Guastavino Company* (Figura 18). Pàgina web d'obligada consulta.

(16) BASSEGODA I NONELL, Joan (2001). "Rafael Guastavino Expósito (1873-1950). *Capítol del llibre Las Bovédas de Guastavino en América* con ocasión de la exposición Guastavino Co. (1885-1962) – Instituto Juan de Herrera, 2001, p. 17-18.

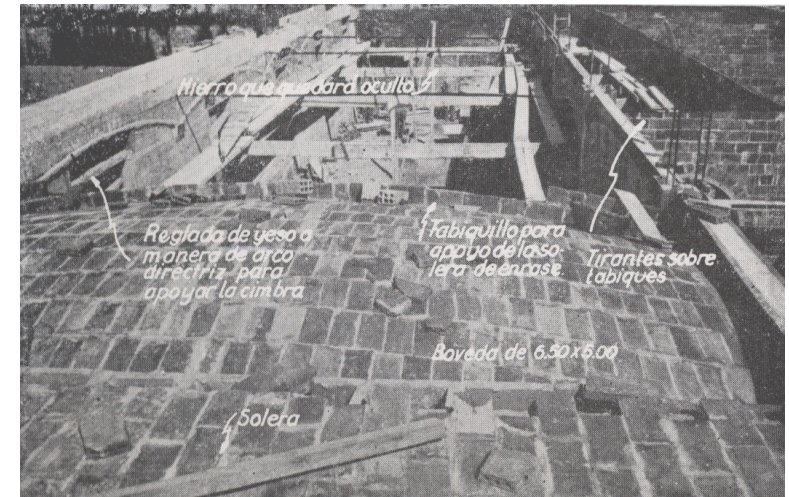
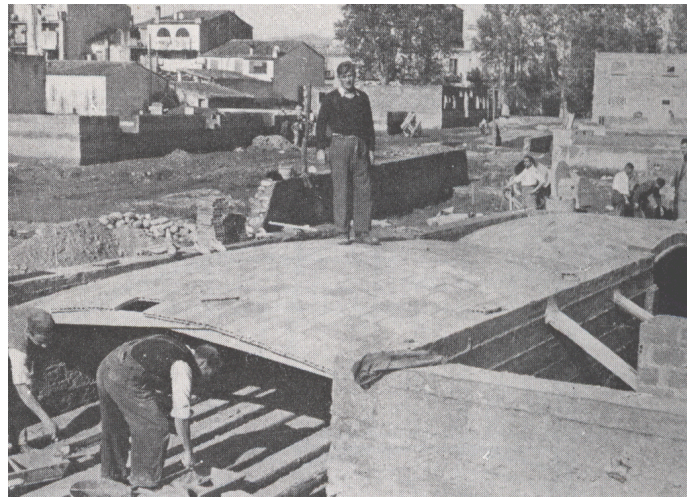
Figura 19
Fotografia d'Ignasi Bosch Reitg. Fons: Centre de Documentació del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

3.3 – Les cases barates de Vila-roja

Podem dir de l'arquitecte Ignasi Bosch Reitg (Figura 19) que, com a fruit de les penúries econòmiques de l'època més una gran creença en la volta de maó pla, va idear un sistema de millorar-les i va crear un tractat de com construir-les respectant i aplicant el precepte de la construcció cohesiva d'en Guastavino.

I realment aquesta va ser la seva gran tasca, estudiar, dissenyar, calcular i intentar difondre un sistema de voltes de maó pla d'un sol full que tingués solidesa suficient per a suportar les carregues de les edificacions que projectava. És per això que tot aquest treball el publicà inicialment en un document per al concurs biennal del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears el 1947 titulat *"Bóvedas vaídas tabicadas"*.

Posteriorment el torna a publicar molt més ben estudiat, compostat i presentat amb el nom *"La bóveda vaída tabicada"* a la *Revista Nacional de Arquitectura* del Col·legi d'Arquitectes de Madrid el 1949 (17), on inclou fotografies d'obres ja realitzades amb el seu sistema.

Fotografia de la execució de les voltes i elements que les componen. Fons: *"La bóveda vaída tabicada"* d'Ignasi Bosch Reitg (17)

Ell mateix ens exposa els motius del seu treball: *"...Amplio es el tema de bóvedas tabicadas e interesante el estudio en su conjunto, pero ello se apartaría del objeto de este tratado, que es el de centrarnos en un tipo determinado de bóveda, a saber: la bóveda vaída tabicada de doble curvatura y de un solo grueso de ladrillo hueco rebajado..."*

(17) BOSCH REITG, Ignasi (1949). *"La Boveda Vaída Tabicada"*. *Revista Nacional de Arquitectura* – Colegio de Arquitectos de Madrid, número 89, 1949, p. 185-199

Queda clar el seu intent de difusió amb la introducció que ens fa dels objectius del seu treball, on afegeix: *“Quisiéramos, asimismo, romper con los viejos prejuicios referentes al comportamiento, cuantía de empujes y capacidad resistente de las bóvedas vaídas y de los sistemas tabicados en general contruídos con un solo grueso de ladrillo hueco. Razón de este escrito es el de lograr incrementar entre los arquitectos el empleo de sistemas abovedados ligeros. A tal fin, he procurado un estudio práctico referente a su cálculo, fruto de largo estudio sobre el comportamiento de las mismas, a fin de que, mediante fórmulas sencillas, pueda el técnico proyectar con entera libertad sobre base firme. Si consigo que algún compañero, hoy alejado de estos sistemas, se interese pro los mismos, me consideraré satisfecho...”*

Entenc que ja no cal aprofundir més en el seu article atès que ja va ser traduïda la part del càlcul a la revista La Punxa que edità el Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona l'any 1997, al seu número 25, p. 44-49, pel meu estimat i recordat company Joan Mª Gelada Casellas; i també perquè fou que va fer servir en Carles Jordi i Colléll per parlar de les voltes de quatre punts en un llibre editat conjuntament entre el Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona, el Departament d'Arquitectura i Enginyeria de la Construcció de l'UdG i la Diputació de Girona l'any 2005, titulat *Les Voltes de Quatre punts – Estudi constructiu i estructural de les cases barates*. Documents que perfectament hom pot consultar en qualsevol moment.

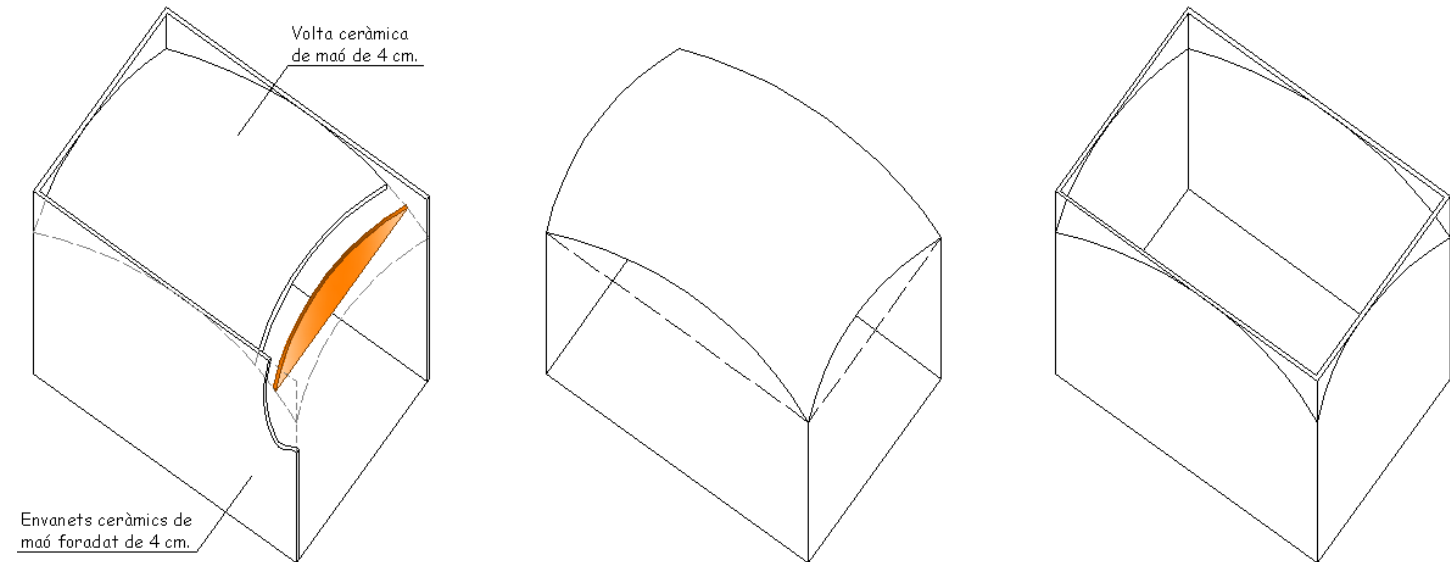
Volta de quatre punts del núm. 28 de Vila-roja, 2011
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Hem de recordar que, a Catalunya, aquest tipus de volta de l'ignasi Bosch s'anomena volta de quatre punts i el nom té el seu origen en el costumari català donat que els paletes li donaven el nom de *punt* a la fletxa de qualsevol arc. Donat que aquestes voltes tenen quatre fletxes reben el nom de voltes de quatre punts.

Col·loquialment, com en va recordar un meu company de Banyoles, també han estat anomenades “voltes de mocador” pel fet que tenen tota la semblança a un mocador agafat per les quatre puntes.

Ignasi Bosch va projectar i va ser director de diferents obres amb aquest sistema abans de ser el director de les obres de les 150 cases del grup “San Daniel”. Precisament també va aplicar aquest precepte a les cases del grup de Sant Narcís, on la única diferència és el tamany o superfície, la qualitat del disseny i d'alguns materials.

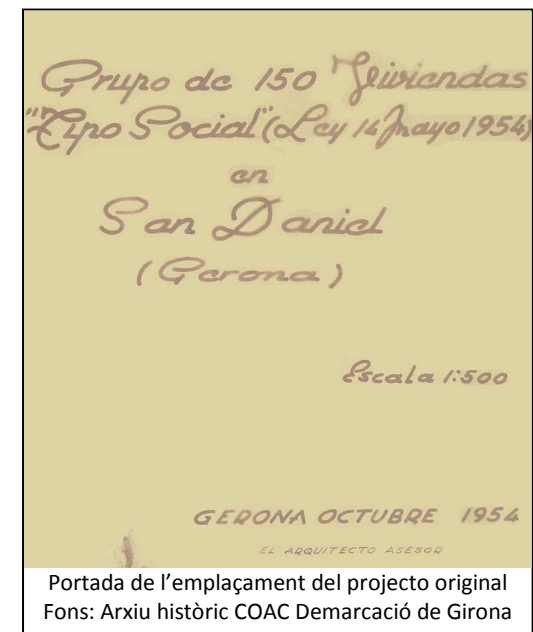
Configuració estructural de les parets i voltes de quatre punts de Vila-roja. Dibuix: Josep M. Arjona i Borrego

Segons ell ens comenta en l'article de la revista *"Hogar y Arquitectura"* de l'any 1957, quan es van plantejar la construcció d'aquests habitatges de tipus social, van haver de resoldre dos problemes: primer el tipus d'habitatge, segon el seu emplaçament.

El tema del seu emplaçament ja ha quedat suficientment explicat a l'apartat 2.2 dels inicis del barri.

En el tema del tipus d'habitatge es van haver d'acollir a la normativa vigent en aquells temps pels habitatges de tipus social –de maig de 1954– tal com queda reflectit a la caràtula del plànols d'emplaçament de les cases del projecte original.

Aquesta normativa estipulava que aquests habitatges de tipus social no podien tenir més de 42 metres quadrats útils –les de Vila-roja són de 41,83 m²– i que el seu cost no podia superar les 25.000 pessetes; les de Vila-roja van superar per poc aquest llindar amb 33.436,56 pessetes.

Amb aquests condicionants va estimar que la millor solució seria fer un grup d'habitatges unifamiliars de dues plantes que es poguessin ampliar més endavant, segons Ignasi Bosch: “...que fueran viviendas crecederas”).

Ell mateix ens resumeix el motiu de triar aquest sistema i configuració (18):

“Creemos que la vivienda de «tipo social» no debe ser una vivienda provisional, sino definitiva, nacida de la urgencia en resolver el grave problema de la vivienda de gente que vive hacinada y en barracas. No obstante, sí que entendemos que superficie y presupuesto dados nos indican un desarrollo transitorio del programa definitivo de la vivienda más completa; debe ser, por lo tanto, de fácil ampliación (fácil técnica y económicamente). Estas son, pues, las bases sobre las que se apoyó el tipo de vivienda del grupos «San Daniel».”

Realment les cases barates de Vila-roja han mantingut aquestes premisses donat que són habitatges definitius, no provisionals que molts usuaris han ampliat, però són aquestes ampliacions les que han desvirtuat la seva conservació de grup homogeni com veurem més endavant, ja que moltes vegades s’han fet sense control municipal.

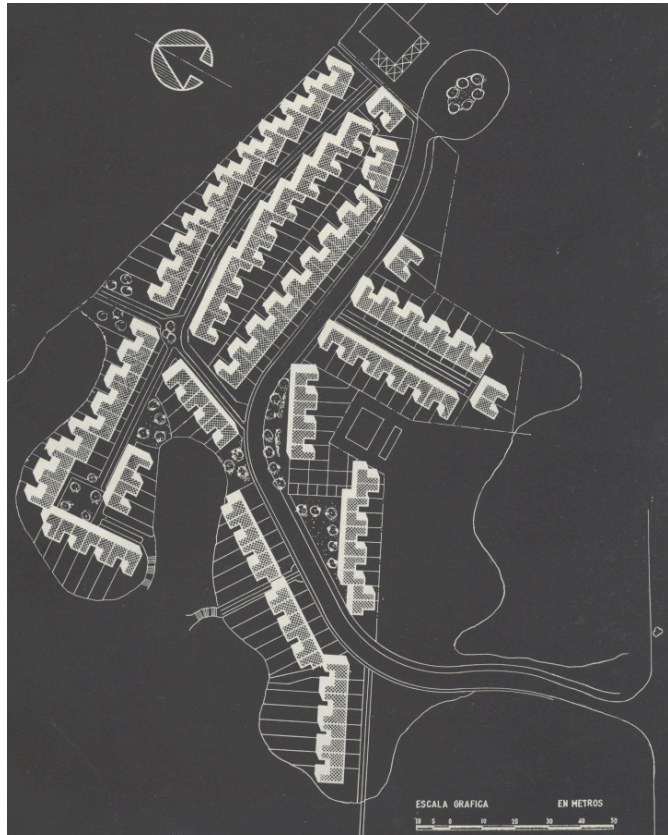
Les cases barates – Narcís Sans, 1957
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

La seva construcció va ser plantejada d’una forma molt senzilla, pràctica i econòmica. Així, amb les bases marcades per la normativa d’aquella època, Ignasi Bosch planteja una solució on, a més disposar d’uns habitatges per a menjar i dormir, també es poguessin fer altres activitats: “...se pudiera vivir; para ello era una gran ayuda el patio, jardín o corral que cada casa tiene independientemente del bosque y zonas verdes colectivas.”

L’habitatge plantejat va ser molt reduït, amb força espai per a ser ampliat però, d’inici, totalment limitat a un disseny i mesures mínimes que permetessin un confort i una habitabilitat dignes. Així tenim que els habitatges es componen de dues plantes i són grups de habitatges que passen de ser adossats (2), a ser grups de 6, 8, 12 i 16 cases, que s’ajustaven a l’orografia del terreny.

Amb tot, de la comparació de la fotografia aèria actual, als plànols de projecte –de la pàgina següent– hi ha diferències substancials d’ubicació d’alguns dels grups que s’entenen per aquesta idea d’ajustar-se al pendent de la muntanya la qual cosa va obligar a canviar la situació d’alguns dels grups de cases a mida que s’executava.

(18) BOSCH REITG, Ignasi (1957). “Grupo “San Daniel””, Gerona (Girona). HOGAR Y ARQUITECTURA – Revista bimestral de la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura, número 8 – 1957 p. 12-18.

Plànol de situació del projecte, 1957 – Fons: Ignasi Bosch Reitg

Fotografia aèria actual, 2011.
Fons: Ajuntament de Girona. Google Earth

Els plànols de projecte i es visites fetes a algunes cases aquest 2011, ens permeten comprovar que els habitatges es van preveure de dues plantes, baixa i pis, amb una façana tipus de 4,57 metres d'amplada.

La planta baixa es va projectar amb un estança menjador-cuina d'uns 14 m² al qual s'accedia des d'un petit rebedor d'entrada d'on també arrancava l'escala per accedir a la planta pis. A més aquesta planta baixa també disposava d'un dormitori de 6,80 m² a la part de darrera i un petit bany, que es situava sota la volta d'escala, amb dutxa, rentamans i inodor al qual s'accedia sortint a la part posterior per un petit porxo. A la planta pis trobem dos dormitoris més de 7,34 i 7,25 m² respectivament i una petita terrassa posterior per serveis diversos (estendre roba, etc.).

Segons l'arquitecte aquesta configuració exterior del petit bany, accedint des d'un porxo posterior, facilitava l'evacuació de les males olors:

“El aseo de planta baja se sitúa debajo de la escalera, junto a la fregadera de la cocina y entrando por fuera, a fin de evitar malos olores en el interior de la vivienda, pues las gentes que van destinadas a estas viviendas, en general, no están muy educadas en relación al uso de los aseos y sus diversos aparatos.”

Tal era la imatge que és tenia dels immigrants en aquella època i que no creiem fos el motiu real d'aquesta configuració.

En canvi, si que podem considerar un altre motiu molt més pragmàtic per dissenyar aquesta distribució, com és el fet d'agrupar tots aquests elements des d'una vessant econòmica. Tothom en construcció sap que si certs elements de les instal·lacions s'agrupen l'execució és menys costosa.

Així en la distribució de les cases de Vila-roja els serveis de cuina i bany situats molt a prop permeten reduir el cost de l'edificació i llurs instal·lacions. Així queden perfectament agrupats l'aigüera de la cuina, els aparells del bany i el safareig posterior.

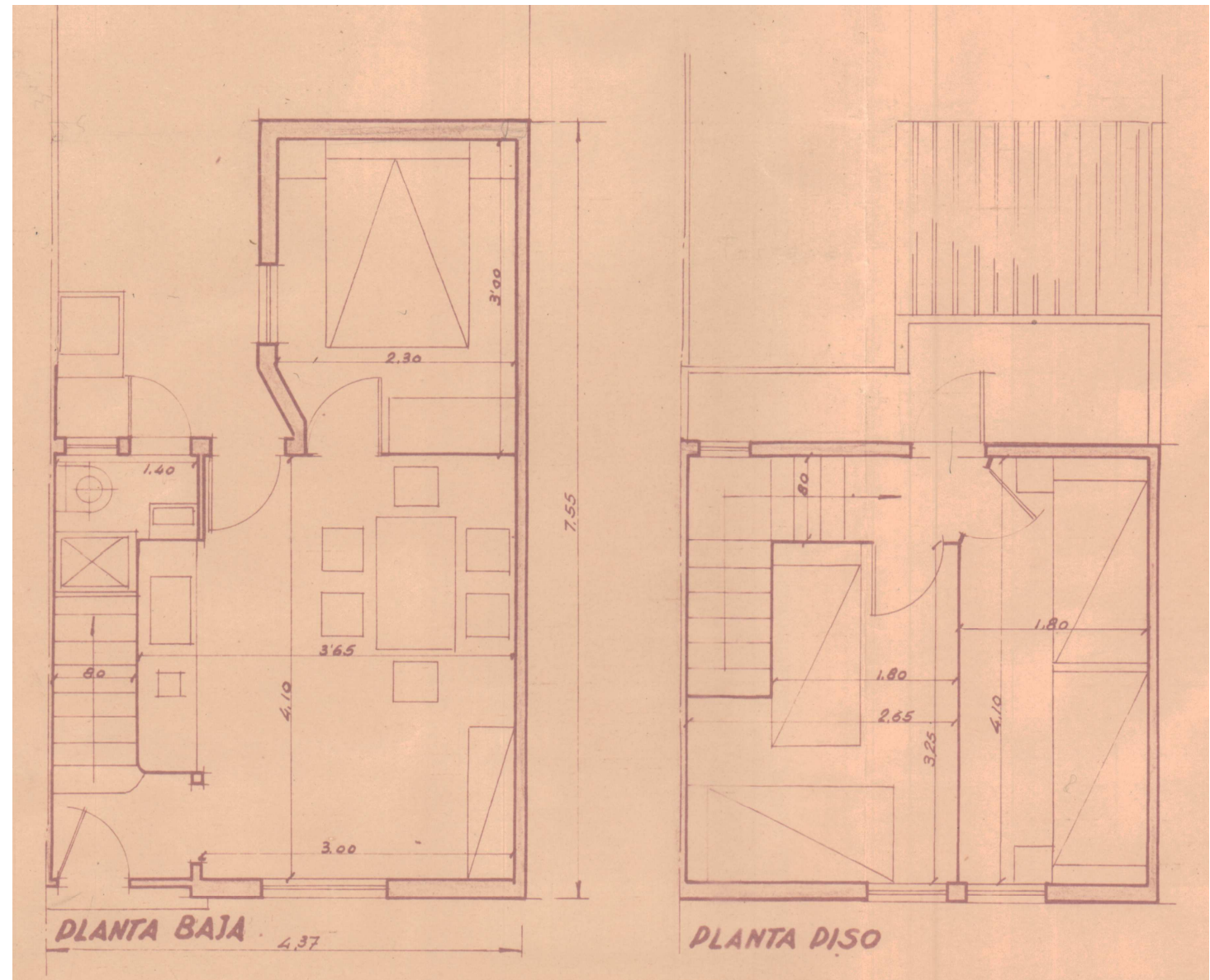

Espai del menjador on es situava la cuina. A la part central es veu la sortida de fums.

Casa núm. 28 de Vila-roja, 2011. Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Per comprovar-ho tenim la distribució original de l'habitatge plantejada per l'arquitecte.

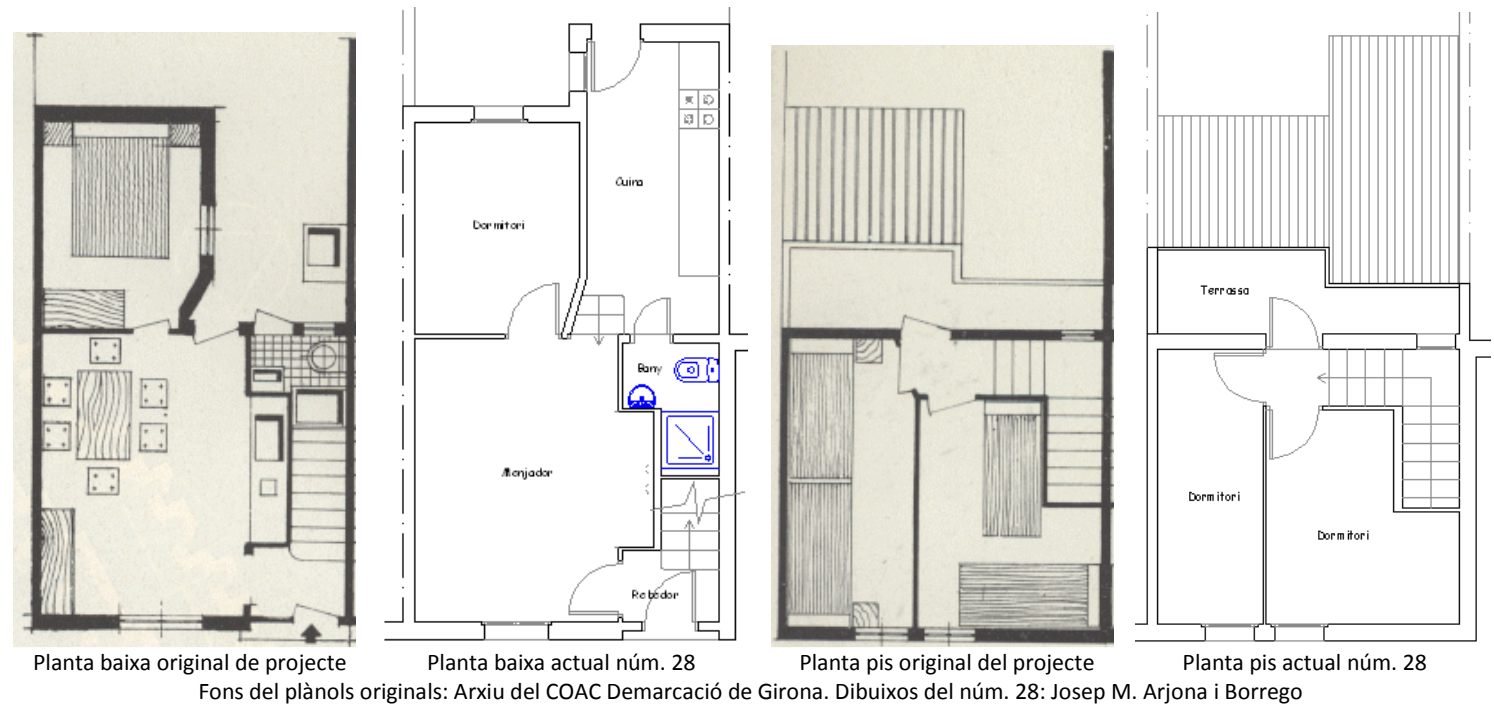
Plànol original de Ignasi Bosch Reitg, 1957. Fons: Arxiu Històric Provincial de Girona

Si ens fixem en dita distribució podem entendre el plantejament que el propi Ignasi Bosch ens comenta a la revista *“Hogar y Arquitectura”* el 1957 (19):

“La solución dada a la planta piso es tal que permite con suma facilidad la construcción de un cuarto dormitorio para dos camas encima del que existe en la planta baja, y un segundo aseo en el actual balcón sobre el lavadero.”

Així com en molts aspectes Ignasi Bosch va encertar el que havia pensat, en el tema d'ampliacions no va endevinar com les farien els seus habitants; en lloc d'ampliar per la part de dalt –planta pis– la majoria d'usuaris van ampliar per darrera (pati). Veiem una mostra de l'ampliació de la casa número 28, que ha estat la tònica de les primeres ampliacions.

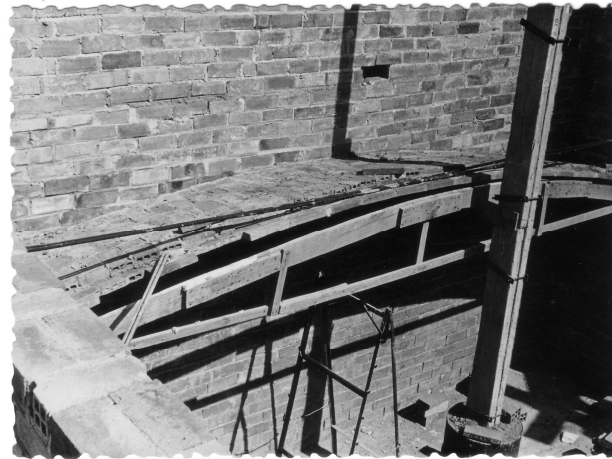

Com podem apreciar perfectament, les primeres ampliacions de quasi totes les cases barates van consistir en eliminar la cuina del cantó de l'escala dins el menjador i fer un sala posterior per resituar-la. D'aquesta manera solucionaven dos inconvenients: Primer tenir una cuina i un menjador més amples i separats, i segon al bany s'accedia des de dintre de l'habitatge i no des d'un porxo exterior.

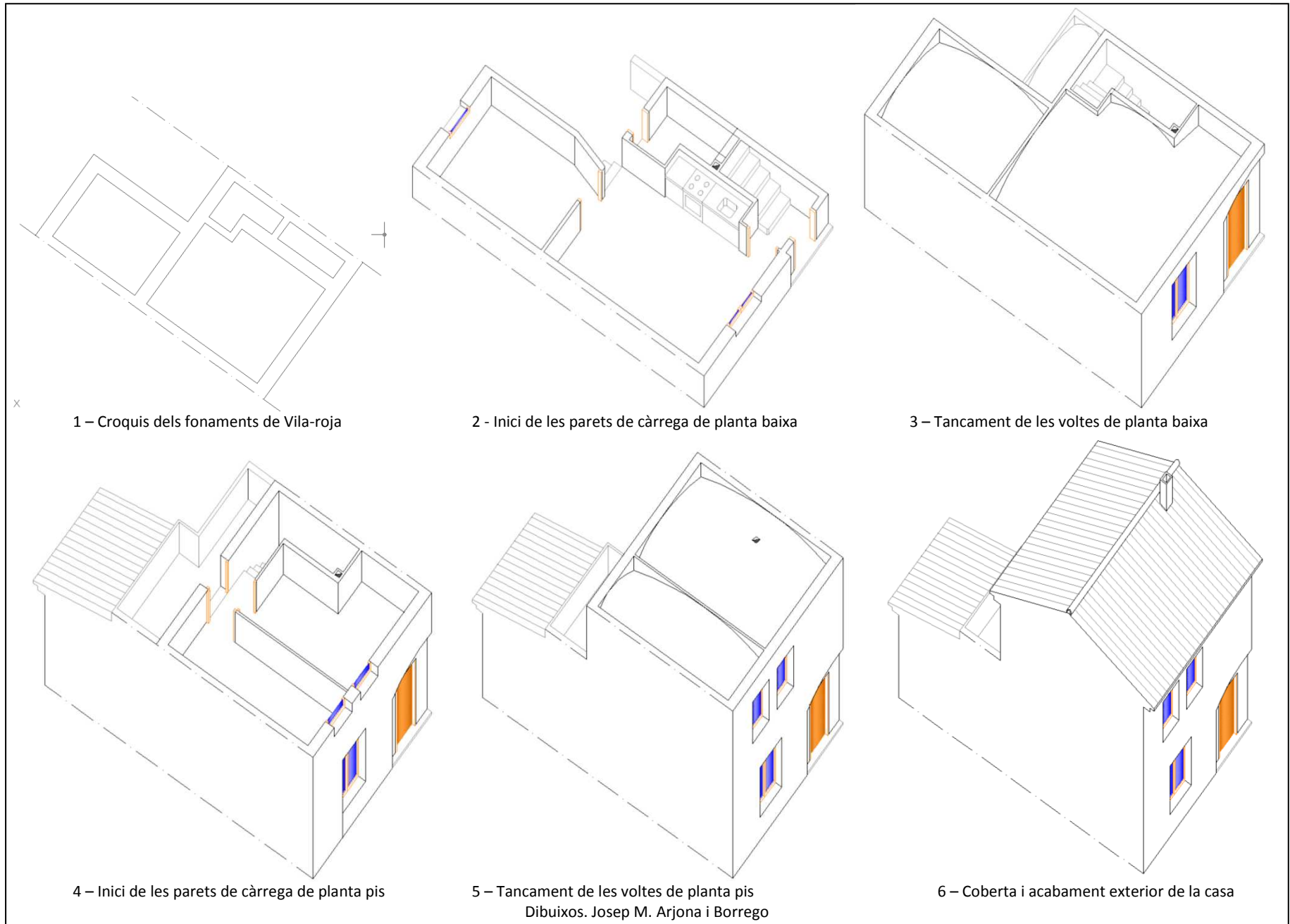
(19) BOSCH REITG, Ignasi (1957). "Grupo "San Daniel"", Gerona (Girona). *HOGAR Y ARQUITECTURA* – Revista bimestral de la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura, número 8 – 1957 p. 12-18.

En l'aspecte constructiu, a part del fet primordial de fer tots els sostres amb volta de quatre punts, cal assenyalar que va ser bàsic trobar un sistema econòmic al qual, dintre de la seva senzillesa, fos sòlid i confortable a més de reduir els costos de conservació o manteniment.

Això es va aconseguir fent tota l'estructura amb maons ceràmics de 5 cm de gruix a diferència de les cases de Sant Narcís que tenen diferents maons de tal manera que al reduir el pes de tot el conjunt els fonaments podien ser mínims i no gaire més amples que els 25 cm de gruix que tenien les parets exteriors. Fer totes les parets i voltes amb maó de 4 i 5 cm també simplificava la compra dels materials. Per apreciar la seva senzillesa cal veure uns esquemes de la seva evolució constructiva.

Imatges d'execució d'obres d'Ignasi Bosch Reitg. Fons: Albert Bosch i Xuclà (arxiu particular)

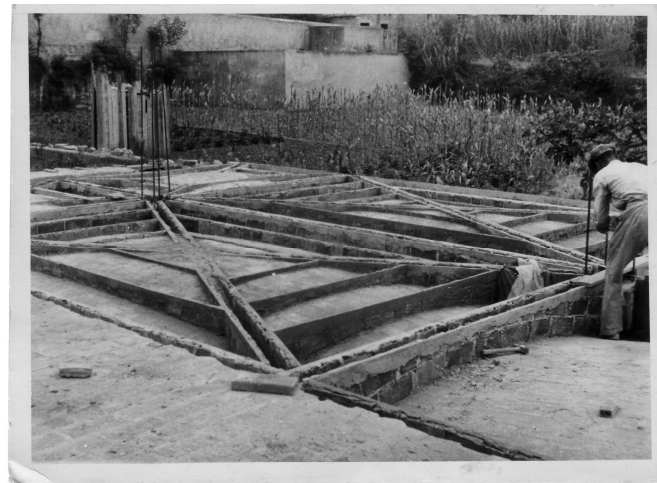

Fotografia dels fonaments de la casa de Rambla Catalunya, 5 a Sant Narcís
Fons: Albert Cabrera i Masferrer

Execució de parets de maó ceràmic i inici de la volta de quatre punts
Fons: Albert Bosch i Xuclà (arxiu particular)

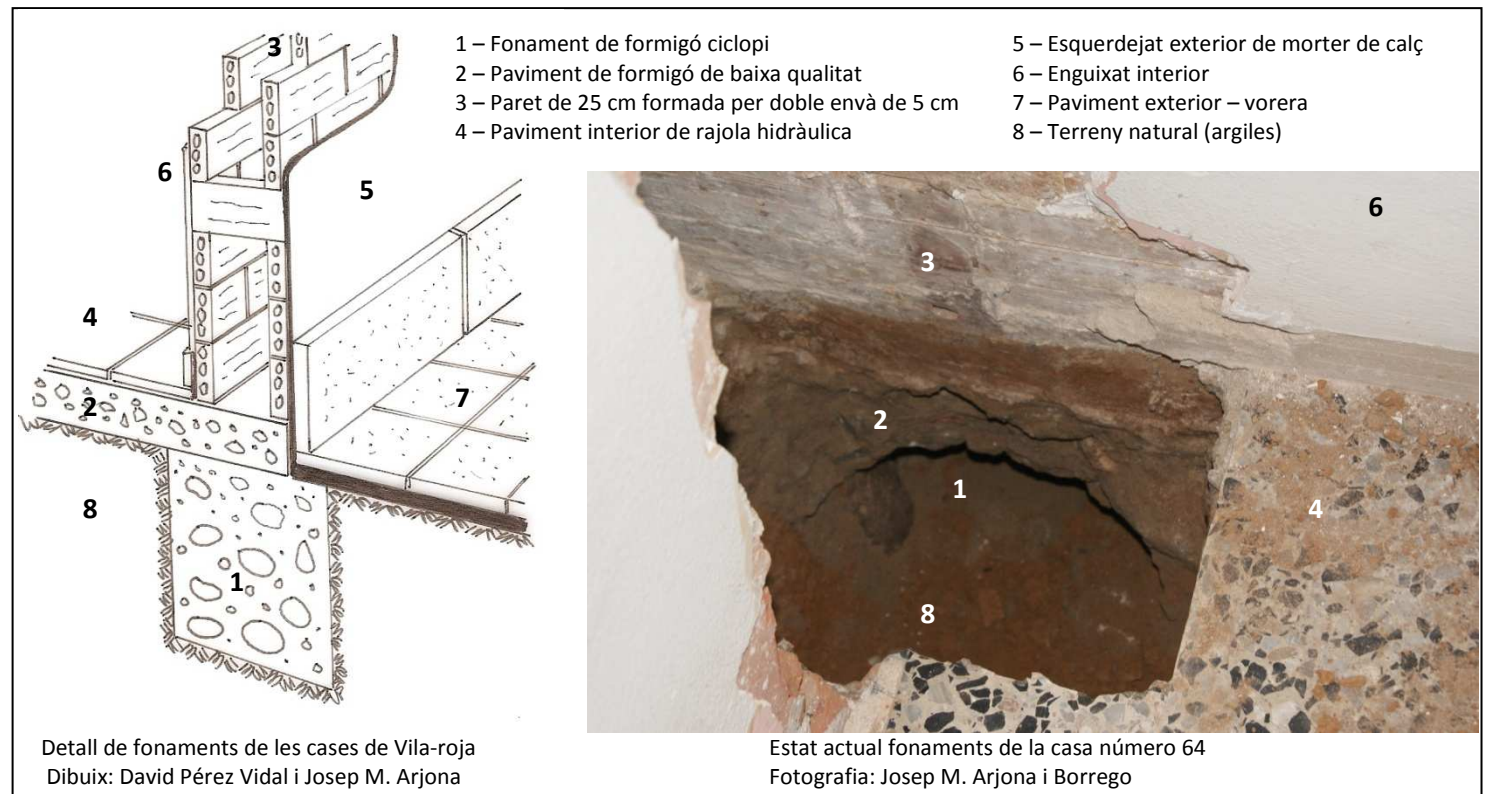
Mostres del sistema constructiu i de les voltes de quatre punts de l'arquitecte Ignasi Bosch Reigt
Fons: Albert Bosch i Xuclà (arxiu particular)

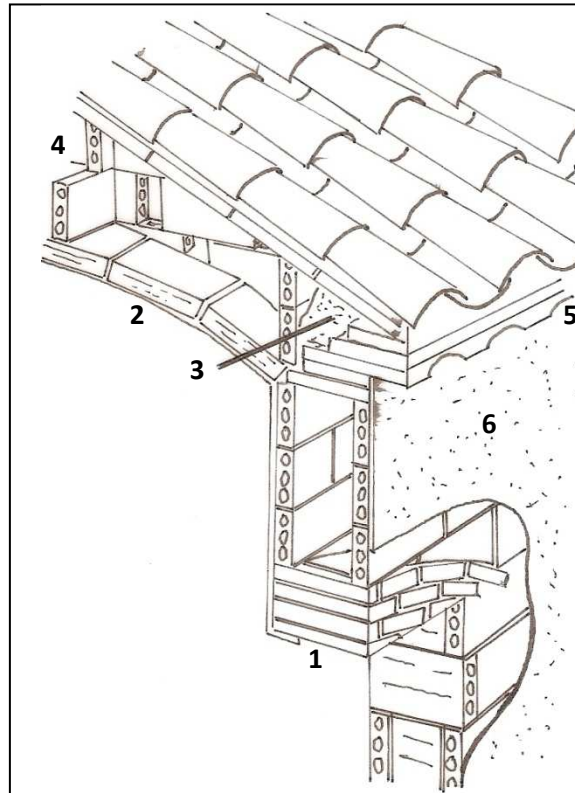
La configuració i materials de les cases és la següent:

- Fonaments reduïts de sabates corregudes amb formigó en massa ciclopi (afegint pedres grosses de riu).
- Una lligada superior dels fonaments amb un petit paviment de formigó en massa de baixa qualitat, de 10 a 15 cm de gruix amb pedres de riu més petites
- Parets exteriors de càrrega de 25 cm, formades per doble full de maó ceràmic de 5x14x28 cm agafat amb guix o morter de ciment ràpid i una cambra d'aire entre els dos fulls.
- Parets mitgeres de 15 cm i mateixa configuració de doble envà de 5cm, però amb una cambra reduïda d'uns 5 cm o de vegades sense cambra.
- Envans interiors, també de càrrega, del mateix tipus de maó de 5 cm de gruix.
- Voltes de maó pla de quatre punts amb maó ceràmic de 4x14x28 cm agafat amb morter de ciment ràpid.

En els croquis següents podrem apreciar la simplicitat i bondat d'aquest sistema.

Hem agafat com a base dels croquis els dibuixos que Albert Cabrera i Masferrer (20) va fer el 2005 sobre les cases de Sant Narcís canviant, com és evident, els detalls que no son coincidents.

Detall de la coberta inclinada i ràfec de les cases de Vila-roja
Dibuix: David Pérez Vidal i Josep M. Arjona

- 1 – Llinda ceràmica
- 2 – Volta ceràmica de quatre punts
- 3 – Ferro llis del Ø 16 de reforç
- 4 – Envanets i solera ceràmics de la coberta
- 5 – Ràfec de coberta ceràmic
- 6 – Esquerdejat amb morter de calç

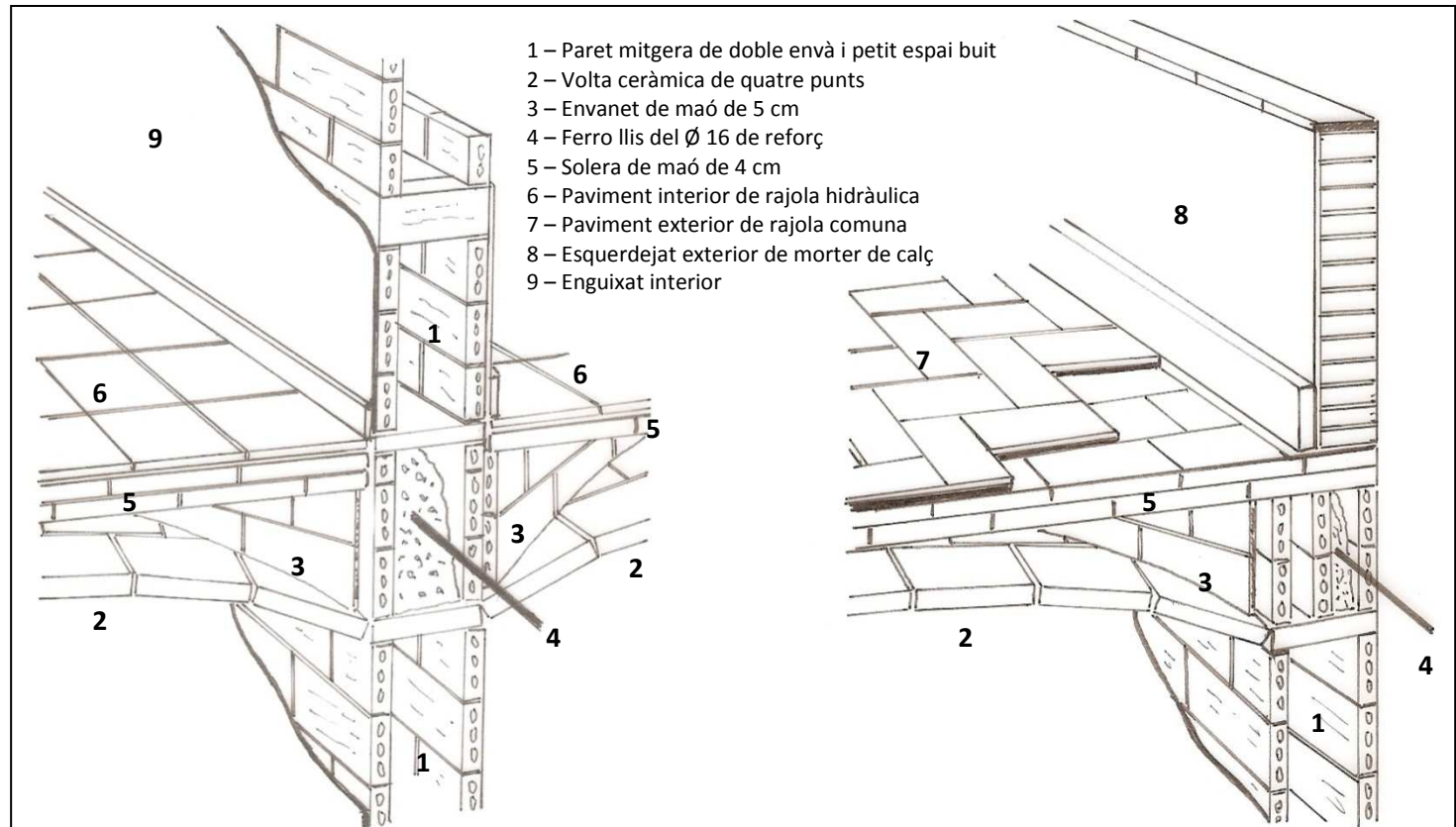

Coberta i ràfec de la casa número 64
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Llinda ceràmica a la planta pis de la casa número 64
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

(20) CABRERA I MASFERRER, Albert; Sala i Marguí, Marta; Jordi i Colléll, Carles, (2005). Les Voltes de Quatre punts. Estudi constructiu i estructural de les cases barates. *Monografies d'Història de la Construcció, Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona, Departament d'Arquitectura i Enginyeria de la Construcció de l'UdG, Diputació de Girona*, vol. I, núm. 7. 2005. Girona.

Detall de parets mitgera i volta de maó pla de Vila-roja

Detall de les terrasses posteriors de Vial-roja

Dibuixos: David Pérez Vidal i Josep M. Arjona

Voltes planta baixa número 64

Voltes planta pis número 28

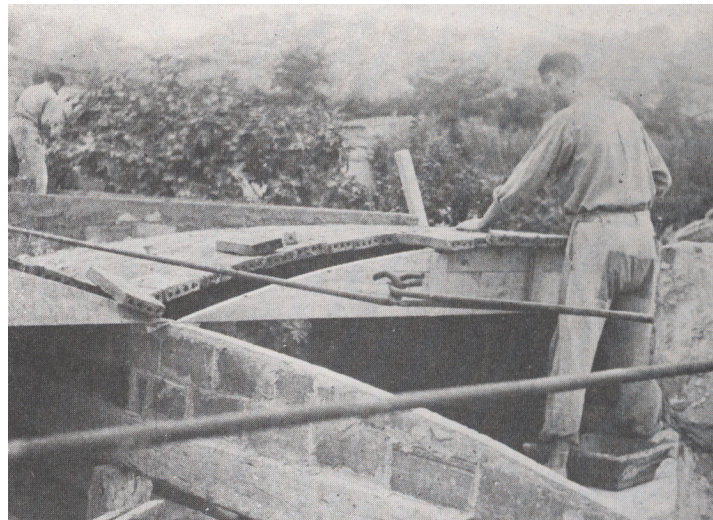
Terrassa posterior núm. 28

Fotografies: Josep M. Arjona i Borrego

Aquest sistema de fer les voltes de maó pla de quatre punts reforçades en el perímetre per ferros del Ø 16 ha estat primordial per la seva estabilitat futura. El mateix Ignasi Bosch (21) ens comentava com havia de ser la seva correcta execució:

“Caso 1º Bóveda construida sobre una dependencia cerrada con tabiques o muros. En el caso de existir distribución inferior, o sea cuando hacemos una bóveda por cada dependencia, colocaremos el hierro redondo de cinco a diez centímetros por encima del punto de arranque de la bóveda. Los empalmes, si son necesarios, los haremos con simple horquilla. Los hierros se protegerán con mortero de cemento portland, rápido u otro cemento que lo proteja, y encima del tirante, perfectamente protegido, continuaremos el tabique o muro, hasta llegar al nivel del pavimento superior.”

Execució de les voltes i col·locació de ferro Ø 16
Fons: Ignasi Bosch Reigt a “La bóveda vaida tabicada”, 1949

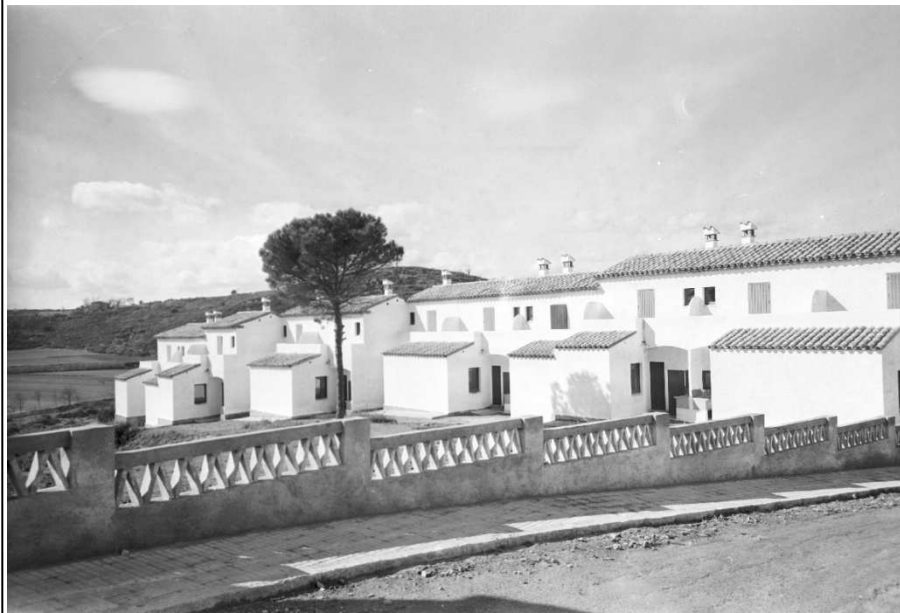
Formació solera ceràmica a la part superior de la volta
Fons: Albert Bosch i Xuclà (arxiu particular)

La col·locació d'aquests tirants és un precepte que va establir l'arquitecte considerant que l'estabilitat d'aquestes construccions, tot i ser lleugeres, al estar totalment arriostrades i encerclades a cada pis impossibilitaria les fissures per fletxa o girs.

Com hem pogut apreciar a les pàgines precedents, el disseny i execució de les cases va ser d'una simplicitat notable, però d'una bellesa final fora de dubtes tal com va recollir el fotògraf Narcís Sans i Prat en una sèrie d'instantànies per l'OSH abans de que el grup fos ocupat pels seus habitants i de les quals us fem una mostra tot seguit.

(21) BOSCH REITG, Ignasi (1949). “La Boveda Vaida Tabicada”. *Revista Nacional de Arquitectura – Colegio de Arquitectos de Madrid*, número 89, 1949, p. 185-199

Imatges del grup “San Daniel” de Vila-roja, Narcís Sans Prat, 1957. Fons Ajuntament de Girona (CDRI)

Imatges del grup “San Daniel” de Vila-roja, Narcís Sans Prat, 1957. Fons Ajuntament de Girona (CDRI)

Malgrat la seva senzillesa estructural i de configuració cal pensar en els més de 50 anys en que s'han mantingut en peu sense patologies significatives demostrant-nos la seva bondat. És un altre aspecte a tenir en compte patrimonialment.

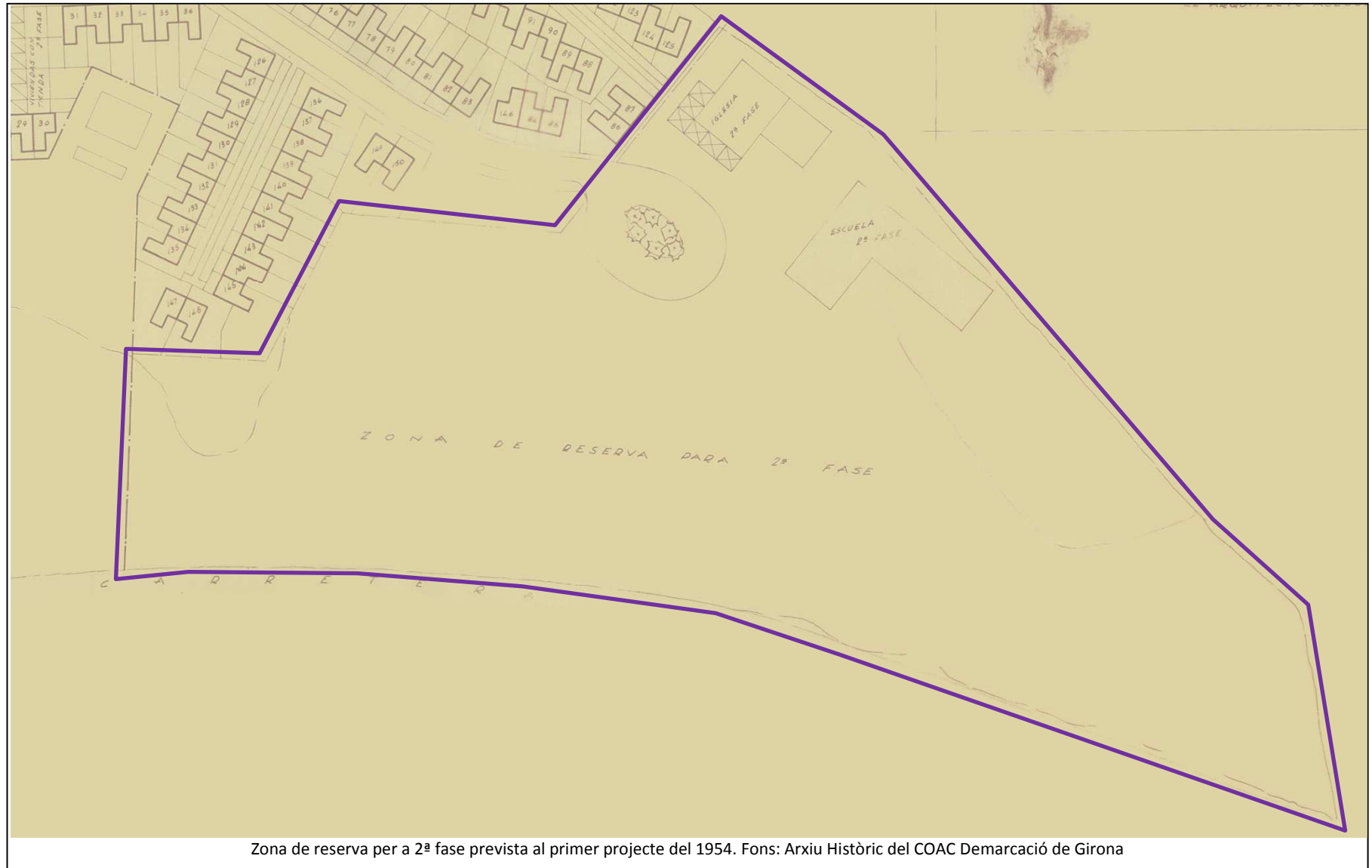
Per acabar aquest apartat sobre les cases, cal fer un recordatori de l'idea que l'OSH tenia d'aquests grups d'habitatges socials on a més de les cases també preveien altres tipus de serveis com esglésies, escoles, centres socials, etc.; a Vila-roja la pretensió era la mateixa tot i que després no es va portar a terme com sí que es va fer a Sant Narcís.

El terreny adquirit per fer les cases barates va ser molt superior al que realment es va ocupar a fi i efecte de deixar una part amb zones de bosc col·lectiu tal i com ja hem vist en algunes de les fotografies anteriors i també per deixar una zona de reserva per a ampliacions o fases successives de més habitatges amb botiga, església i escoles. El projecte inicial ja ho contemplava però no es va fer mai com s'havia previst.

Plànol original de situació, 1954. Fons: Arxiu Històric del COAC Demarcació de Girona

Aquest plànol de situació ens marca una zona de reserva per a futures ampliacions i on s'havien de fer les escoles i l'església, però mai es va portar a la pràctica. L'any 1966 Vila-roja s'amplia però ja amb blocs d'edificis en una zona superior més planera, tal com hem vist a l'apartat 2.3 de consolidació i evolució.

Zona de reserva per a 2ª fase prevista al primer projecte del 1954. Fons: Arxiu Històric del COAC Demarcació de Girona

4 – La desaparició progressiva de la fesomia inicial

En la recerca que s'ha fet de tot el conjunt vam constatar que l'amortització prevista per a les cases de Vila-roja, amb les quotes inicials de 75,23 pessetes, era de 50 anys. És a dir, si els habitatges es van lliurar l'any 1958 fins a l'any 2008 s'haguessin estant pagant quotes per a poder tenir la casa en propietat.

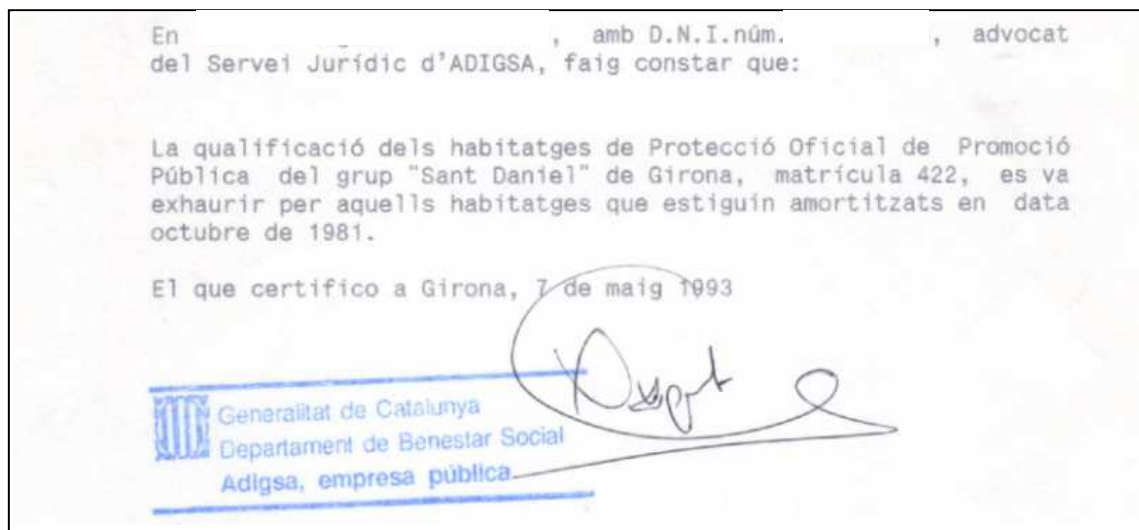
La realitat va ser que a mitjans dels anys 80, quan la gestió d'aquests habitatges passen a ADIGSA, es facilità als usuaris que ho desitgessin la liquidació total del deute restant i així poder ser directament propietaris de la casa que habitaven. Nombroses famílies es van acollir a aquesta oportunitat, tot i que ja des de l'any 80, si es sol·licitava la liquidació del deute al *Ministerio de la Vivienda* també podien ser els propietaris.

Aquest es un punt cabdal per entendre la conservació quasi intacta de les cases des del seu lliurament l'any 1958 fins als anys 80 pràcticament. Ser habitatges socials d'especial protecció no permetia fer segons quines modificacions perquè estaven totalment acotades.

Però amb la obtenció gradual dels títols de propietat l'any 1985 s'inicien tot un seguit de reformes i ampliacions que trenquen totalment l'harmonia del conjunt. Això queda palès en el certificat que emet ADIGSA l'any 1993 davant una sol·licitud de confirmació de propietat de la casa número 28 (Figura 20), del qual hem esborrat dades personals per motius evidents.

Figura 20
Certificat d'ADIGSA, 1993
Fons: Josep M. Arjona i
Borrego (arxiu particular)

Certificat emès per ADIGSA el 1993. Fons: Josep M. Arjona i Borrego (arxiu particular)

4.1 – Les reformes i ampliacions successives

Fins a l'any 1977 la conservació de les cases primer havia estat a càrrec de l'OSH i després passa a ser responsabilitat del *Ministerio de la Vivienda* fins al 1985. En aquests 20 anys, les actuacions sobre els immobles havien estat molt reduïdes, fent només tasques de manteniment com la pintura exterior de les façanes, la de la fusteria exterior, etc.

En tot cas, en aquest període el que havien sol·licitat molts usuaris era l'ampliació de la part posterior per canviar la ubicació de la cuina, tal com hem comentat en l'apartat anterior. S'observa aquesta conservació en les fotografies que s'han localitzat al servei de arxiu digital de l'Ajuntament de Girona (CDRI):

Imatge del 1967, autor: Martí Sebastià

Imatge de 1982, autor: Jordi Parés

Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

A part d'aquesta l'ampliació de la cuina pel patí posterior, un altres petit canvi que es veu en les fotografies i que va ser bastant generalitzat és el canvi de la porta d'entrada de fusta per portes d'entrada d'alumini anoditzat amb petits vidres que donaven una mica de llum al rebedor d'entrada.

Tot comença a canviar radicalment des de 1985 amb l'obtenció gradual de les escriptures de propietat per part de molts dels usuaris i poder executar obres de reforma i/o ampliació.

Cases amb les portes d'entrada alumini i vidre, 1983, autor: Jordi S. Carrera
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

En el cas de voler executar dites obres les diferents normatives de l'Ajuntament de Girona només regulaven aspectes bàsics com l'edificabilitat, ocupació, volums, etc., però mai es va entrar a promoure la conservació de la fesomia original del grup, com hagués estat raonable i desitjable.

Potser s'apreciaran millor aquestes modificacions sense control fent vista comparativa de l'evolució exterior d'algunes zones on hem pogut recuperar fotografies de l'any 1957, 1982-83, 1991-93 amb l'estat actual del 2011. Veurem que en les primeres fotografies fins al 1983 no s'aprecien moltes diferències però les següents no tenen res a veure.

Les cases el 1957, autor: Narcís Sans Prat
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

Les cases el 1983, autor: Jordi S. Carrera
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

Les cases el 2011
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Les cases el 1957, autor: Narcís Sans Prat
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

Les cases el 1983, autor: Jordi S. Carrera
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

Les cases el 2011
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Les cases el 1982, autor: Jordi Parés
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

Les cases el 2011
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Les cases el 1982, autor: Jordi Parés
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

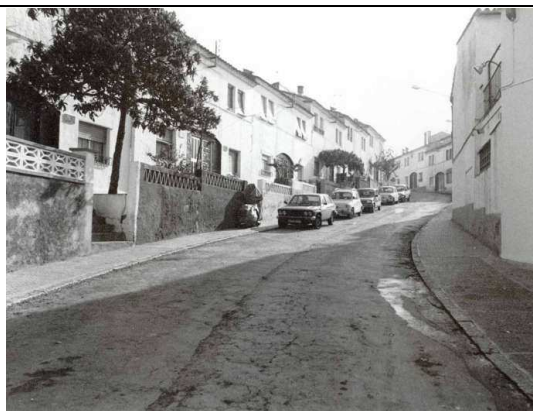
Les cases el 2011
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Com veiem en les darreres fotografies, tots els petits jardins que hi havia davant d'algunes de les cases han estat transformats en terrasses quasi privats amb la construcció de murets al carrer que possibilitaren aplanar el terreny davant dels immobles.

Les cases el 1957, autor: Narcís Sans Prat
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

Les cases el 1983, autor: Jordi Parés
Fons: Ajuntament de Girona (CDRI)

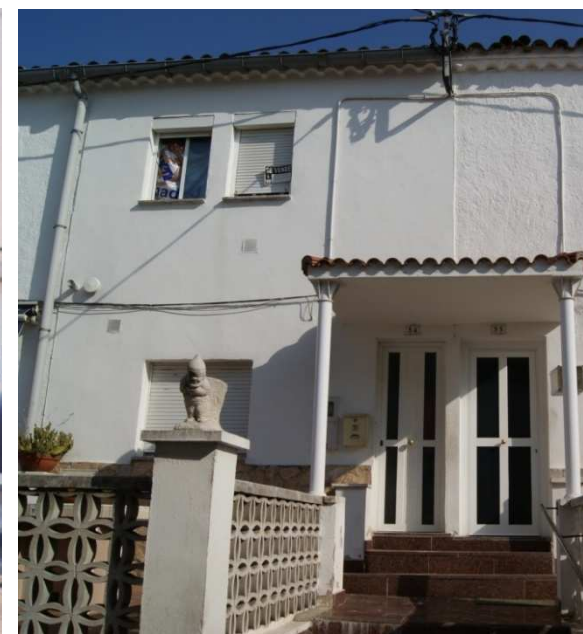
Les cases el 2011
Fotografia: Josep M. Arjona i Borrego

Casa 54, segona porta del grup esquerra el 1957, autor: Narcís Sans Prat

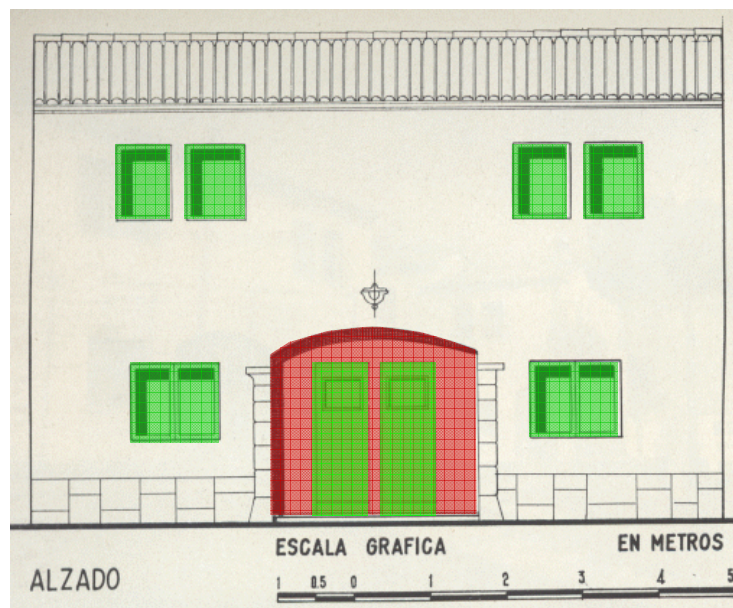
Casa 54 el 1993, autor: Jose M. Arjona

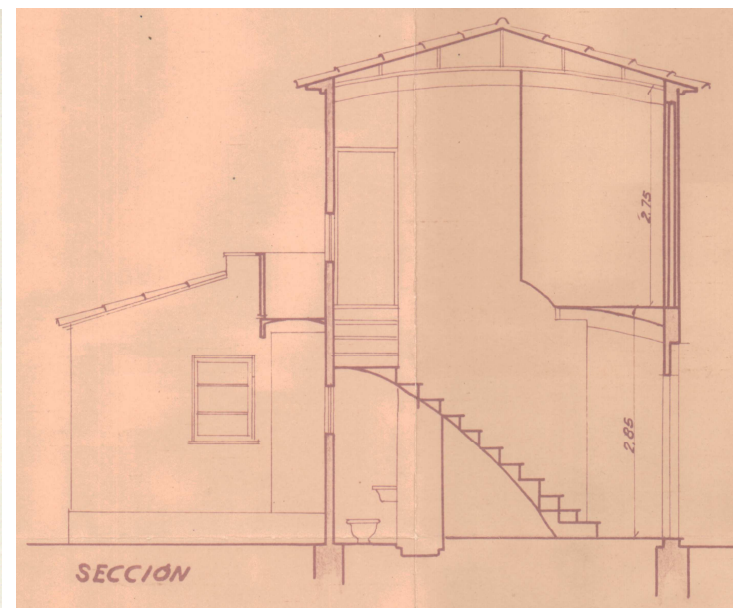
Casa 54 el 2011, autor: Josep M. Arjona

I no és només l'aspecte estètic el que ha estat malmès també han aparegut cossos afegits que trenquen la planeïtat de les façanes principals sense cap ordre ni sentit, tals com el "porxo" que apareix entre el 1993 i el 2011 a la casa número 54, petits teulats a les portes d'entrada, tendalls o aires condicionats.

Un altre tret característic de les cases que quasi s'ha perdut és el refós que tenia la part de la porta d'entrada que, originàriament, era pintat d'un vermell granatós. Podem imaginar les cases originals amb tota la façana de color blanc, la fusteria de color verd, incloses les persianes "alicantines" i aquest refós de color grana, segur que feien patxoca.

Façana original del projecte d'Ignasi Bosch i Reitg (22)
Muntatge de colors: Josep M. Arjona i Borrego

Secció del projecte original. Es veu el refós a la porta d'entrada
Fons: Arxiu Històric Provincial de Girona

Les imatges visionades mostren que fins el 1983 la majoria de les cases mantenia la fesomia primigènia que hem comentat. És des de l'any 1983 quan, aprofitant els canvis de porta, s'anul·la gradualment el refós de moltes cases i les façanes queden totalment planeres.

També és a partir de 1985 quan s'inicia la retirada de les persianes de fusta "alicantines" i es canvien per persianes de plàstic que trenquen el conjunt. Només hem localitzat una casa, de les 150 inicials, amb les persianes similars a les d'origen però no crec que les conservi gaire temps donat que és una casa deshabitada i està en venda.

(22) BOSCH REITG, Ignasi (1957). "Grupo "San Daniel"", Gerona (Girona). *HOGAR Y ARQUITECTURA – Revista bimestral de la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura*, número 8 – 1957 p. 12-18.

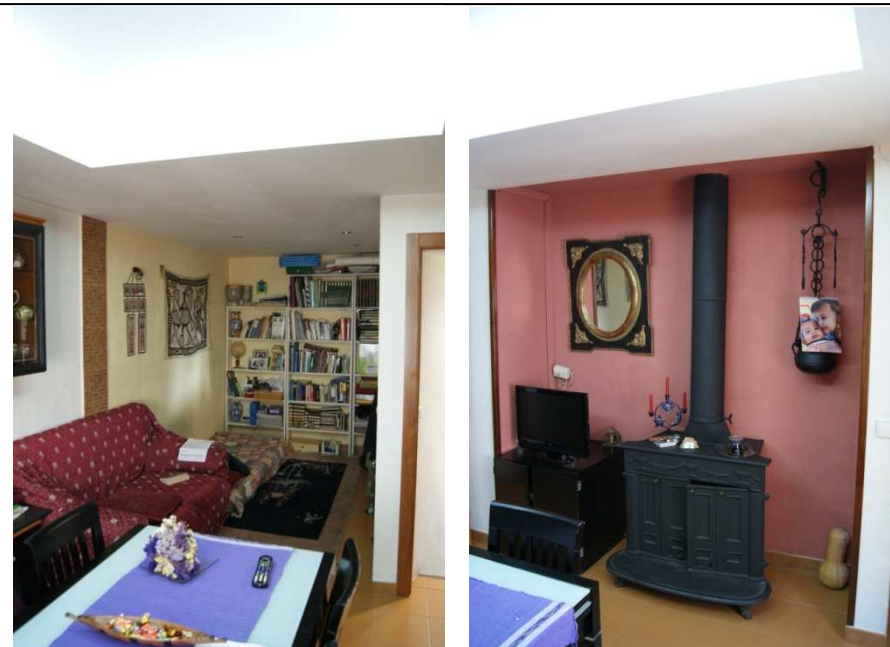
Mostrari de tots els canvis estètics que s'ha fet sense control
Fotografies: Josep M. Arjona i Borrego

Si entrem dintre de les cases, a part de fer canvis de distribució i de textures, el fet més remarcable ha estat tapar amb falsos sostres les voltes de maó d'origen. Si que és veritat que són molt poques les cases que les han enderrocat, a no ser que l'actuació fos molt important i fos necessari.

Però el cert és que una gran majoria a preferit veure sostres plans i amagar les instal·lacions; això s'ha fet amb la ocultació de les voltes amb plaques de guix. Resten molt poques cases amb les voltes vistes i és actuació general que, quan es fa una reforma o millora de manteniment, les voltes siguin amagades com. Adjuntem les darreres fotografies d'aquest apartat com a mostra.

Voltes de maó de quatre punts del menjador de la casa 28, 2011

Estança- menjador de la casa 34 amb la unió de cuina i dormitori, 2011

Fotografies: Josep M. Arjona i Borrego

4.2 – La manca d’una normativa de conservació

L’any 1975, el Col·legi Oficial d’Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya i Balears publicava un monogràfic de la seva revista CAU (Construcció, Arquitectura, Urbanisme) titulat: *“Muy noble, muy leal, fidelísima, inmortal y excelentísima o simplemente Gerona”*, de la qual hom ja fa temps que gaudeix d’un exemplar original (Figura 21).

És curiós, en cap dels apartats significatius de la revista sobre la història, el present o el futur de la ciutat està inclòs el barri de Vila-roja.

També és curiós que no es situés en cap dels plànols que acompanyen els diferents articles del monogràfic, en tot cas en algun apareixia la “taca” de Vila-roja però sense cap referència.

Tal és l’exemple que acompanya aquestes ratlles sobre la densitat de població de l’apartat *“Localización de la actividad económica”* de M^a. Rosa Jubert, Montserrat Martínez i Lluís M^a. De Puig, on es veu la marca de la zona de Vila-roja però sense cap referència escrita (ho marquem en vermell).

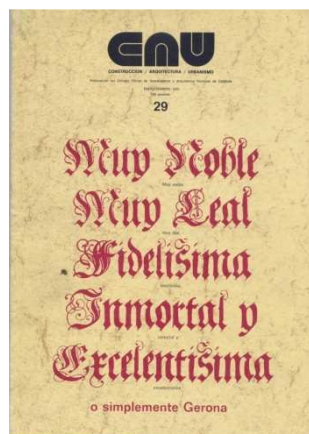
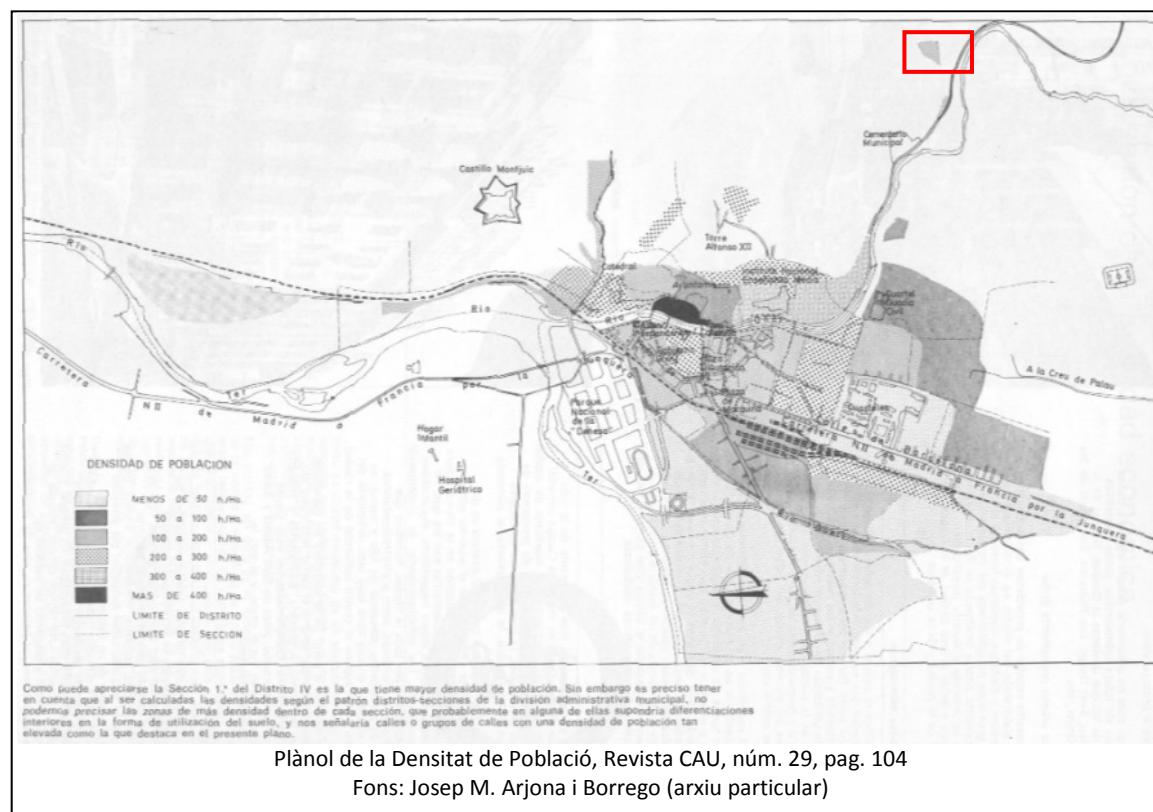

Figura 21

Portada de la revista CAU, número 29. Fons: Josep M. Arjona i Borrego (arxiu particular)

Plànol de la Densitat de Població, Revista CAU, núm. 29, pag. 104

Fons: Josep M. Arjona i Borrego (arxiu particular)

Sempre ha estat un barri molt poc acceptat pels gironins tal com el propi Joaquim Nadal Farreras ens comentava en l'article que va escriure pel mateix monogràfic: *"Girona: Pasado y presente"*:

*"En cambio, el crecimiento considerable de pueblos como Sant Gregori y Sant Daniel ente 1950 y 1960 se explica por su carácter de receptáculos de la población inmigrada, localizada, dirigida por la misma selectividad social de los precios del suelo hacia los barrios extremos, pero también por las directrices oficiales: barrio de barracas de Montjuïc (hoy desaparecido), barrio de barracas del río Ter (hoy desaparecido), barrio de creación oficial «Hermanos Sábat», barrio de «Albergues Provisionales», barrio de construcción oficial de «Vilarroja». Juntos, más de 10.000 habitantes; todos de inmigrantes, todos fuera del término municipal de la capital (algunos hasta las anexiones). **La inmigración generada por Girona no era absorbida por Girona; la ciudad adoptaba, defensivamente, una estructura clasista.** Aunque se mantenga la distinción, Girona y sus barrios de hábitat marginal, Girona y sus pueblos colindantes, forman hoy una unidad. La gestión municipal, condicionada por la estructura social de la ciudad, no ha estado a la altura de las necesidades de esta colectividad de dimensiones respetables. El problema, a través de lo social, se hace político."*

Potser són els seus inicis d'imposició obligada pel règim, conjuntament amb la població 100% immigrada, el que ha fet que el barri original de Vila-roja del 1954, amb casetes unifamiliars de planta baixa i pis, hagi estat fora de quasi totes les normatives de conservació que s'han marcat a la resta de la ciutat.

Tampoc va ajudar que el 1966 es decidís ampliar la zona amb la construcció de 200 nous habitatges i que aquests fossin en blocs aïllats de 5 plantes. En el seu moment, els nouvinguts tampoc van ser molt ben acollits per la població primigènia de les cases barates.

Però el que va acabar d'aïllar més la zona va ser el lliurament l'any 1978 dels 500 habitatges de Font de la Pólvora, amb una forta representació de famílies de ètnia gitana.

No cal que parlem del primer Pla General de Girona del 1955, fet per la Comissió Superior d'Urbanisme, perquè el propi Ajuntament li donà l'esquena i actuà fora de la reglamentació. Ni tampoc cal comentar el pla general aprovat el 1971, després de revisar l'anterior, perquè ni tan sols el propi Ajuntament el té registrat a la seva pàgina web en l'apartat de l'històric dels planejaments:

- Pla General d'Ordenació Urbana de Girona (PGOU) – 1986
- Modificació del Pla General d'Ordenació Urbana de Girona del 1987 (PGOU) – 1995
- Pla General d'ordenació Urbana de Girona vigent (PGOU) – 2002

Figura 22
Persianes de fusta tipus
“alicantines” en el barri vell de
Girona. Fotografia: Josep M.
Arjona i Borrego

La consulta ràpida de tots els plans Generals d’Ordenació ens permet assegurar que mai s’ha inclòs un capítol dedicat a la conservació de l’estètica original de les cases, com sí s’ha fet en altres zones de la ciutat: Barri Vell o barriada de Sant Narcís (Figura 22).

En aquests indrets l’Ajuntament estipula les formes, sistemes i textures de tot el que afecta a la façana dels edificis de tal forma que no són permesos segons quins colors de façana, ni segons quins tipus de reixes o els tipus de persianes exteriors.

Algú s’imagina la típica façana de Girona de les cases del riu amb un sol color monocromàtic? Persianes de plàstic blanc als edificis del barri vell? O les cases de Sant Narcís, blanques o de colors neutres, pintades de color grana o vermell teula?

Cases de l’Onyar. Fons: Ajuntament de Girona

5 – Proposta de conservació i difusió

Una de les idees que tenia al fer l'estudi de les cases barates de Vila-roja era que aquest treball fos el primer pas per una possible normativa de conservació de les cases però a mida que he aprofundit en la recerca de la documentació i he visitat regularment tots els carrers es presenta com una pretensió gairebé impossible.

Seria del tot il·lògic que ara es demanés a tothom que ja ha fet obres de reforma i que ha variat les condicions estètiques i de funcionalitat de la seva llar que retornés la fesomia al seu estat inicial. Si que seria factible regular mínimament aquests aspectes de tal manera que les cases que encara són casi idèntiques mantinguin la seva personalitat.

En tot cas, crec necessari fer una difusió del que van ser i el que van representar per a molta gent immigrada que va rebre un habitatge digne en temps de penúries.

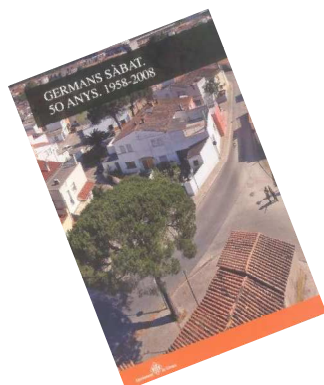
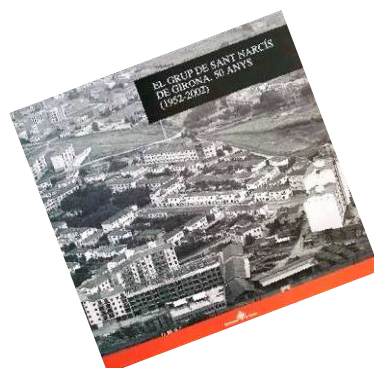

5.1 – Exposició temporal i difusió de la història del barri

L'any 2002 coincidint amb els cinquanta anys del barri de Sant Narcís l'Ajuntament de Girona, a través del servei Municipal de Publicacions encetà una nova col·lecció que es va titular Tot Barris. Aquesta col·lecció es va iniciar amb el llibre dedicat a Sant Narcís i va ser a través de les fotografies de la seva creació i evolució com es va mostrar a la resta dels gironins.

A aquest primer llibre l'han seguit altres de diferents indrets de la nostra ciutat. La col·lecció fins ara disposa dels següents volums:

- Sant Narcís – 2002
- Pont Major – 2005
- Sacai Romi. Amb ulls de dona, 25 anys del barri de la Font de la Pólvora – 2006
- Santa Eugènia de Ter – 2007
- Germans Sàbat - 2008

La llavors Alcaldessa de Girona, Anna Pagans i Gruartmoner, al fer la presentació del darrer llibre dedicat a Germans Sàbat feia la següent dissertació:

“...El cinquè número de la col·lecció s’havia de destinar necessàriament a Germans Sàbat, tot coincidint amb els cinquanta anys de la seva creació.

Mig segle. Històricament és un espai de temps molt reduït. Vivencialment, però, és un període de temps prou llarg que permet ser protagonista i observador de múltiples transformacions. I això ningú no podrà negar que és especialment cert a Germans Sàbat. Concebut inicialment per donar acollida a les persones més desfavorides procedents, especialment, de la zona de barraques de Ríu, el conjunt de 227 cases acollia una població de prop de mil persones que, dependents municipalment de Sant Gregori fins que al 1974 s’annexionaren a Girona, hagueren de lluitar des del primer moment per aconseguir els serveis més elementals.

Avui se'ns fa difícil pensar com es podia edificar un poble sense pavimentar-ne els carrers, sense aigua potable, enllumenat públic, escola, dispensari, etc. Aquesta, però, fou la realitat amb la qual hagueren de viure aquelles dones i aquells homes provinents de molt diferents indrets de l'Estat a la recerca d'unes oportunitats que la seva terra de naixement no els oferia. I aquella realitat fou la que els féu néixer el convenciment que sense unitat, sense fer-se forts a nivell col·lectiu, difícilment se'n sortien."

Si recordem el que hem llegit en bona part d'aquest projecte aquesta dissertació no s'allunya gaire de les mateixes penúries i vicissituds que va passar la bona gent de Vila-roja a la qual encara no se li ha dedicat cap llibre, tot i que l'any 2004 també va fer 50 anys de l'inici del barri.

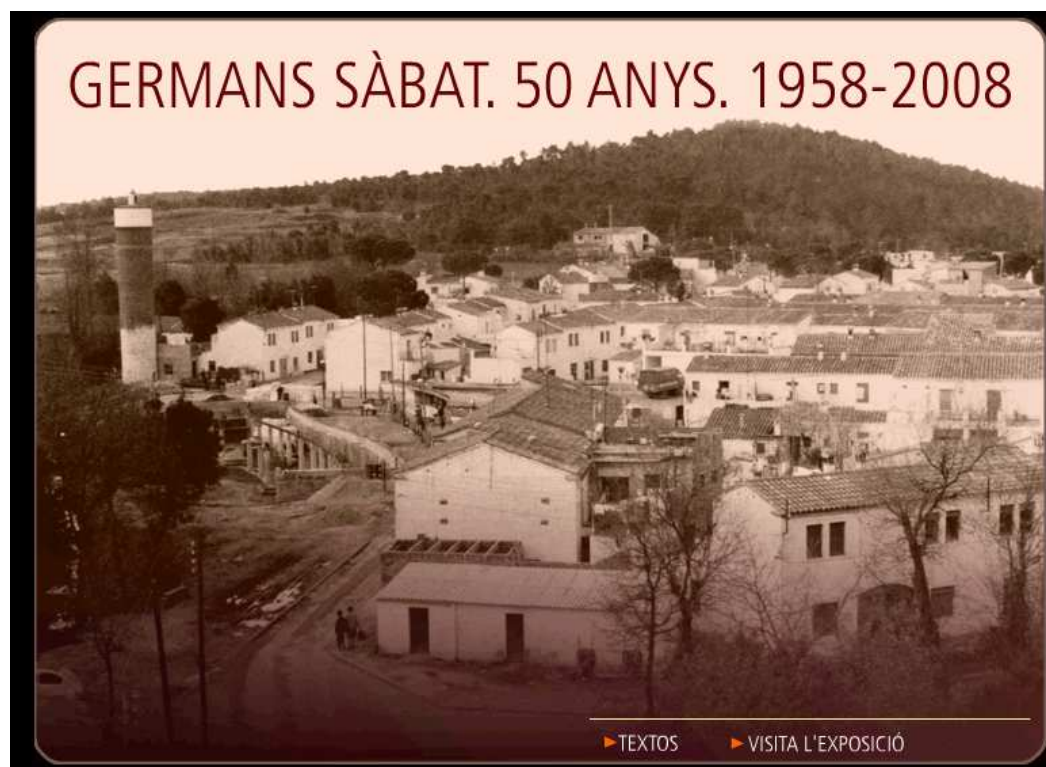
Aquesta és la pretensió final d'aquest treball, que sigui el preàmbul d'un llibre que parli dels més de 50 anys d'un barri que va ser el primer d'habitatges socials prop de Girona, el primer a tenir alcalde de barri i que tot i el seu esforç per ser considerat com una part de la ciutat encara avui dia es considerat com de tercera categoria.

L'esforç de col·laboració que m'han mostrat aquests dies els veïns del barri ens ensenya que l'esperit de superació és constant malgrat les dificultats actuals. Volen sentir-se una part important de la ciutat i volen que la resta de ciutadans els coneguin de veritat, no segons estereotips establerts des de fa molts anys.

Aconseguir la publicació d'un llibre del barri dintre de la col·lecció municipal seria tot un fita i una satisfacció per la AAVV de Vila-roja perquè a més requeriria la seva participació.

Al mateix temps seria un motiu per a conscienciar als propietaris que encara tenen cases amb una fesomia similar a la dels anys 50 de la necessitat de conservar-les tal com eren abans per així mantenir dels elements patrimonials que ens ha deixat l'arquitecte gironí Ignasi Bosch i Reig.

Aprofitant tota la tasca de preparació del llibre del barri també es podrà preparar una exposició temporal amb el recull de les millors fotografies que mostrin la creació, el creixement i l'evolució del barri, sempre orientat a la millor conservació de les primeres cases del 1954, de forma similar a com es va fer amb Germans Sàbat al Museu d'Història de la ciutat l'any 2010 i que ara es pot visitar –virtualment– a través del web de l'Ajuntament de Girona.

Presentació de l'exposició virtual de Germans Sàbat
Fons: Ajuntament de Girona

Caldria tenir present que de no fer res d'aquí uns anys poden tenir el mateix resultat que a la Font de al Pólvara, on ningú recorda la font que li va donar nom, ni els edificis que l'albergaven la planta embotelladora, dissenyats per un altre insigne arquitecte de Girona que ja fa uns anys està de moda, en Rafael Masó i Valentí. Avui dia d'aquests antics edificis de Font de la Pólvara no en queda res.

Postal de Font de la Pólvara, 1907-1910 amb edificis de Rafael Masó

El que quedava de la Font el 1981

Fons de les imatges: Ajuntament de Girona (CDRI)

6 – Bibliografia i Webgrafia

6.1 – Bibliografia

- FRANQUESA I SÀNCHEZ, Jordi. *Una experiència urbana retrobada – Les comunitats jardí a Catalunya*. Universitat Politècnica de Catalunya, Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori, 2008.
- FRAGUELL SANSBELLÓ, Rosa M^a. *“La política urbanística de l’Obra Sindical del Hogar a les comarques gironines”. L’època franquista. Estudis sobre les comarques gironines*, Girona (1989). Quaderns del Cercle - Cercle d’Estudis Històrics i Socials de Girona.
- PERNAU, Gabriel. *Vila-roja. Col·lecció els barris d’Adigsa*. Núm. 10. Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social. ADIGSA, 1995.
- BOSCH REITG, Ignasi (1949). *“La Boveda Vaïda Tabicada”*. *Revista Nacional de Arquitectura – Colegio de Arquitectos de Madrid*, número 89, 1949, p. 185-199.
- BOSCH REITG, Ignasi (1957). *“Grupo “San Daniel”, Gerona”* (Girona). *HOGAR Y ARQUITECTURA – Revista bimestral de la Obra Sindical del Hogar y Arquitectura*, número 8 – 1957 p. 12-18.
- CABRERA I MASFERRER, Albert, SALA I MARGUÏ, Marta, JORDI I COLLELL, Carles. *Les Voltes de Quatre punts. Estudi constructiu i estructural de les cases barates*. Monografies d’Història de la Construcció, Col·legi d’Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona, Departament d’Arquitectura i Enginyeria de la Construcció de l’UdG, Diputació de Girona, vol. I, núm. 7. 2005. Girona.
- BENAVENT DE BARBERÀ, Pedro. *Como debo construir. Manual práctico de construcción de edificios*. Sexta edición, 1963. Editorial Bosch, Barcelona.
- CAU (Construcció, Arquitectura, Urbanisme). *“Muy noble, muy leal, fidelísima, inmortal y excelentísima o simplemente Gerona”*, Monogràfic de la Revista del Col·legi Oficial d’Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Catalunya i Balears, 1975. Número 29.
- Informes de la Construcció, monogràfic *“Bóvedas”*. *Instituto Eduardo Torroja – CSIC*, volum 56, número 496, 2005.
- Llibre *Las Bovédas de Guastavino en América*, commemoratiu de l’exposició Guastavino Co. (1885-1962) – Instituto Juan de Herrera, 2001.
- ITEC, 1995 – *Recomanacions per al reconeixement, la diagnosi i la teràpia de sostres ceràmics*. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Direcció General d’Arquitectura i Habitatge. Centre Tècnic de Cooperació per a la Rehabilitació d’Habitatges, 1995. Barcelona.

- JACOBO, Guillermo J. (2006) *“El ladrillo cerámico cocido como materializador de la estructura en la edificación arquitectónica”*. Càtedra Estructures II – Facultat d’Arquitectura i Urbanisme – Universitat Nacional del Nordest – Comunicacions Científiques i Tecnològiques, 2006 – Argentina
- Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo del Col·legi Oficial d’Arquitectes de Catalunya i Balears , monogràfic *“La Obra Sindical del Hogar”*, Núm. 105.
- DE MONTOLIU I DE TOGORES, Cebrià. *“Las modernas ciudades y sus problemas. A la luz de la Exposición de construcción cívica de Berlín”*, Barcelona, Publicacions de la Societat Cívica la Ciutat Jardí., 1913, p. 89-109.

6.2 – Webgrafia

- MORENO CULLELL, Vicente. (2011). *La immigració a Catalunya en el segle XX: la llarga postguerra (1939-1959)* – Ciències Socials en Xarxa, arxiu de la categoria “13. Franquisme”.
- LÓPEZ DIAZ, Jesús. (2003). *Vivienda Social y Falange: Ideário y construcciones de la década de los 40*. Scripta Nova – Revista electrònica de Geografia i Ciències Socials – Universitat de Barcelona. Vol. II, núm. 146(024).
- Ajuntament de Girona, servei d’arxiu - <http://www.girona.cat/sgdap/cat/index.php>
- Revistes Catalanes d’Accés Obert – <http://www.raco.cat/>
- Història dels forjats - <http://webs.demasiado.com/forjados/index.htm>
- Biblioteca digital del CEHOPU y CEDEX - http://www.cephopu.cedex.es/ct/biblioteca_d.php
- Sapiens, ciències socials en xarxa - <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/>
- Tesis doctorals en xarxa - <http://www.tdx.cat/>
- Relacionades amb Rafael Guastavino - <http://www.guastavino.cat/> , <http://www.guastavino.net/>
- Scripta nova, Revista electrònica de Geografia i Ciències Socials - <http://www.ub.edu/geocrit/nova.htm>
- Hemeroteques:
  - <http://www.boe.es/>
  - <http://www.lavanguardia.com/hemeroteca/index.html>